

Adoptio bulgarialaisena lastensuojeluna

Sosiaalityön pro gradu-tutkielma

Sirkku Terävä

Tampereen Yliopisto

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

2017

Tampereen yliopisto
Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
TERÄVÄ, SIRKKU: Adoptio bulgarialaisena lastensuojeluna
Pro gradu -tutkielma, 93 s., 2 liites.
Sosiaalityö
Ohjaaja: Riitta Laakso ja Hannele Forsberg
Lokakuu 2017

TIIVISTELMÄ

Tutkimus käsittelee Bulgarian kotimaisia adoptiota lastensuojelun sosiaalityönä. Ensimmäisenä tutkimustehtävänä on kuvata adoptioprosessia ja toisena sitä, miten ja millaisena adoptioiden kanssa tekemisissä olevat toimijat merkityksellistävät kotimaista adoptiota Bulgariassa. Tavoitteena on lisätä Bulgarian kotimaisten adoptioiden läpinäkyvyyttä ja osallistua suomalaiseen keskusteluun adoptioista osana lastensuojelun tehtäväkenttää bulgarialaisen peilin kautta.

Tutkimuksen aineisto on kerätty etnografisella otteella, havainnoimalla bulgarialaista todellisuutta ja haastatteleamalla adoption avaintoimijoita Sofiassa marraskuussa 2016. Haastattelut tehtiin teemahaastatteluina laadullisen tutkimuksen aineiston hankkimiseksi. Haastateltavia oli viisi, ja heidän erilaiset näkökulmansa adoptioihin ja lastensuojeluun ristiinvalaisevat ilmiön monimutkaisuutta ja ristiriitaisuuksia. Aineistokseni muodostui Bulgarian lastensuojelua koskevien kansainvälisten raporttien ja lakien lisäksi kaksi haastattelutalennetta, kenttämuistiinpanoja ja kuvamateriaalia. Analysoin aineistoani narratiivisesti ensinnäkin tarkastelemalla sitä, miten tarinaa kerrotaan, mutta myös sitä, mitä kerrotaan. Tarina ja juoni rakentuvat kokonaisuudeksi, narratiiveiksi tutkimusanalyysin avulla. Ensimmäiseen tutkimuskysymykseen vastaan jäsentämällä adoptioympäristöä ja -prosessia. Toiseen kysymykseen vastaan tarkastelemalla sitä, miten haastateltava kertoo tarinaansa eli millaista juonilinjaa narratiivi etenee ja toisaalta sitä, mitä haastateltavat kertovat bulgarialaisesta lastensuojelu ympäristöstä sekä millaisia toimijuuksia adoptioon osalliset tai lastensuojelun ammattilaiset tarinoissaan ottavat.

Tutkimustulokseni on, että Bulgarian kotimainen adoptio on monimutkainen ja ristiriitainen ilmiö, jossa on monia intressejä ja polkuja. Adoptioilla pyritään Bulgariassa ratkaisemaan erilaisia ongelmia, kuten laitoshuollon purkamisprojektia, lapsettomuutta ja lapsen edun toteutumista.

Adoptio voi olla yksittäisten lasten kohdalla hyvä ja pysyvä ratkaisu useammallekin sijoitetulle lapselle, jos yhteiskunta ja adoptioympäristö toimivat lainmukaisesti ja yhdenvertaisesti sosiaalityön eettisten sääntöjen perusteella.

Toisaalta lastensuojelullisten sijoitusten vähentäminen on Bulgariassa vielä tärkeämpi tavoite, johon tulisi pyrkiä oikea-aikaisen perheille tarjottavan moniammatillisen avun ja tuen keinoin. Tähän tarvitaan kuitenkin laajaa yhteiskunnallista paradigmanmuutosta suhteessa eri väestöryhmiin, vähemmistöihin, heidän osallistamiseensa sekä yleensä muutokseen sosiaalityön tavoitteena.

Asiasanat: Sosiaalityö, lastensuojelu, adoptio, Bulgaria, romanit, syrjintä.

University of Tampere
School of Social Sciences and Humanities
TERÄVÄ, SIRKKU: Adoption as child protection in Bulgaria
Master's Thesis, 93 pages, 2 appendix pages
Social Work
Supervisors: Riitta Laakso and Hannele Forsberg
October 2017

This masters' thesis analyses domestic adoptions as methods of social work and child protection in Bulgaria. The first research task of the thesis is describing the adoption process in Bulgaria and the second research task is to study how the stakeholders represent domestic adoptions in Bulgaria. The aim is to increase transparency in domestic adoptions and to participate in the Finnish discussion of adoptions as part of social work. For this, the Bulgarian experience is used as a mirror.

Research materials have been gathered according to the ethnographic standard method by observing Bulgarian reality and interviewing key stakeholders in Bulgarian adoptions in November 2016. The interviews were thematic and used to collect qualitative materials. There were five interviewees and their different standpoints bring out the complicity and contradictions of the phenomena.

Apart from the international reports and Bulgarian laws concerning adoption, my data consists of two recordings of interviews, notes from the three additional interviews, field notes and two photos. The first research task was completed through describing the adoption path based on the totality of interviews. The second research task concerning the representation of adoptions was completed with narrative analyses. In my analyses I first focus on how the plot is told and secondly what is told. In this case, the story and the plot become the narrative in the process of the analyses. These narratives enlighten the Bulgarian environment of child protection and adoptions and also tell us about the positions, the stakeholders take, in their narratives.

As a result, the study suggests, that Bulgarian domestic adoption is a complicated phenomenon with many contradictions because of its different interests and paths various stakeholders tend to inhabit. Adoptions are solutions, for example to the problems of the society, such as de-institutionalisation, but also to childlessness and also the best interest of the child taken in to custody.

Domestic adoption can be a good and stable condition for a Bulgarian emplaced child, but it could be even further improved. Thus the stakeholders in the adoption environment and officials should firmly respect the ethical norms of social work.

I consider that lowering the amount of placements should be even more important target. This should be supported by multiprofessional support and timing for the families and children. To reach this goal, a radical turn in the current paradigm would have to be made when it comes to the attitude towards ethnic minorities and their inclusion in to the society. Moreover to the concept of change, should also become a recognized and valid target of social work.

Key words: Domestic adoption, child protection, Bulgaria, roma, discrimination

1 Johdanto	5
1.1. Tutkimuskysymys.....	5
1.2. Tutkimuksen rakenne	8
2 Adoption teoriatausta ja aiempi tutkimus.....	9
2.1.1. Yhteiskuntakeskeinen tutkimus	9
2.1.2. Adoptio perhesuhteiden säätelynä.....	11
2.1.3. Lapsi adoption keskiössä: psykologinen suuntaus.....	13
2.2.1. Adoption ja lapseksi ottamisen semantiikka ja tutkimuksen keskeiset käsitteet.....	16
2.2.2. Muut ammattikäsitteet adoptioissa	20
3 Bulgarian muuttuva adoptioympäristö	21
3.1. Bulgarianlainen lastensuojeluympäristö ja -tutkimus ja käytännöt	22
3.2. Bulgarian adoptioita säätelevät lait	25
3.3. Sijaishuollon muodot Bulgariassa.....	26
4 Tutkimuksen aineistot, tavoite ja tutkimusasetelma	28
4.1.1. Kirjalliset aineistot ja kentälle valmistautuminen	29
4.1.2. Aineiston hankinta ja sen kuvaus : Etnografia ja aktiivinen haastattelu metodeina.....	31
4.1.3. Haastatteluaineiston kuvaus.....	33
4.2.1. Etnografinen aineistonhankinta ja tutkimusote	35
4.2.2. Haastattelumetodi	35
4.2.3. Haastatteluympäristöjen empiria	38
4.3.1. Narratiivinen analyysi metodina	40
4.3.2. Juonen merkitys tarinassa	42
5 Adoptiopolkun juonena	44
5.1. Ministeriö	44
5.2. Kansainvälinen lastensuojelujärjestö.....	46
5.3. Sosiaalityöntekijä	48
5.4. Adoptioperhe.....	49
5.5. Aktiivinen havainnointi yliopiston opetustilanteessa	51
6 Adoptio järjestyksen luojana kaaokseen	53
6.1. Adoptio: lapsen etu.....	54
6.2. Kotimainen adoptio yhteiskunnallisena ratkaisuna	55
6.3. Adoptio vastauksena lapsettomuuteen	56
6.4. Hylkäämisdiskurssin rodullistettu puhe.....	57
6.4.1. Kiintymyssuhteet hylkäämisissä	62
6.5. Fantasmat ja myyttiset roolit adoptioissa.....	66
6.6. Lastensuojelun toimintaympäristö Bulgariassa.....	67
6.6.1. Lastensuojelun viranomaistoiminnan läpinäkyvyys.....	68
6.6.2. Epävirallisen lastensuojeluorganisaation narratiivi	70
6.7. Ei-adoptoitavat lastensuojelussa	73
7 Johtopäätökset	79
7.1. Myyttinen ajattelu - kaaoksesta kosmokseen.....	81
8 Loppukeskustelu	84

9 Lähteet	86
Liitteet.....	93

1 Johdanto

Opinnäytteeni Bulgarian kotimaisista adoptioista on syntynyt kerimällä kysymysten vyyhteä, jossa yksi kysymys on seurannut toista. Sosiaalityön opintojeni alkuvaiheessa minulla oli bulgariankielen taitoni vuoksi mahdollisuus perehtyä bulgarialaiseseen lastensuojeluun ja lastensuojelulakiin. Huomasin, että bulgarialaisessa lastensuojelulaissa ei ole vastinetta sanalle ”huostaanotto”. Entisenä filologina ja nykyisenä lastensuojelun sosiaalityöntekijänä heräsin kysymään: millä sanoilla Bulgariassa kuvataan huostaanottoja? Toisaalta ammattilaiset ja asiantuntijat puhuvat ”hylkäämisistä”. Nämä käsitteet ja kysymys niiden merkityksestä avasi eteeni Bulgarian lastensuojelun järjestelmän, joka poikkeaa monilta osin suomalaisesta. Huomasin myös, että Bulgariassa adoptiot ovat Bulgariassa osa lastensuojelun sosiaalityön tehtäväkenttää. Lastensuojelun sosiaalityöntekijänä halusin ymmärtää kotimaisen adoption paikkaa osana lastensuojelutyötä. Suomalaisessa akateemisessa keskustelussa pohditaan parhaillaan olisiko adoptio kodin ulkopuolelle sijoitetulle lapselle pysyvämpi ratkaisu kuin sijoitus tai miten sijoitetun lapsen pysyvyyden ja jatkuvuuden tunnetta voitaisiin edistää lastensuojelun työskentelyssä.

Osallistun opinnäytteelläni keskusteluun siitä, miten kotimainen adoptio osana lastensuojelua toteutuu bulgarialaisessa kontekstissa. Pohdin Bulgarian adoptiokäytäntöjä kuvaamalla viranomaistoimintaa ja lastensuojelun kenttää ja valotan lastensuojelutyön reunaehdoja ja adoptiotoiminnan kontekstia. Tutkimukseni tulokset lisäävät tietoa suomalaiseen keskusteluun kotimaan adoptiokäytännöistä. Avaan bulgarialaisen adoptiolapsen sijaishuollon tarpeen taustoita ja polkua korvaavaan kotiin sosiaalityön näkökulmasta. Tehdessäni kenttätutkimusta syksyllä 2016 Bulgarian adoptiolakiin tehtiin muutoksia. Koska kaikkia uudistuksia ei vielä kenttäjaksoni aikana sovellettu, tilanne eli ja oli muutoksessa, ja sain haastatteluissa osittain siksi ristiriitaisia vastauksia käytännön toteutuksista.

1.1. Tutkimuskysymys

Tutkimuksen kohteena on Bulgarian kotimaiset adoptiot osana lastensuojelua. (Jatkossa bulgarialaiset adoptiot). Tutkimuskysymykseni on: Millainen on bulgarialainen adoptiopolkku ja miten adoptio merkityksellistyy eri toimijuuksien kertomuksissa? Tai toisin sanoen, millaisiin haasteisiin adoptio on vastaus Bulgariassa ja miten se niitä ratkaisee?

Bulgariassa adoptiot ovat osa lastensuojelun toimintaa. Osa sijoitetuista lapsista on orpoja, osan vanhemmat ovat luovuttaneet lapsensa adoptioon ja lisäksi on sijoitettuja lapsia, joilla on vanhemmat. Tarja Pösö kuvaa kahta keskeisestä lastensuojelun toimintamallia, joilla eri maiden viranomaiset toimivat: suojelullinen (Child protection) ja palveluhenkinen (Child welfare) malli. Ensimmäisessä, suojelullisessa mallissa puututaan ensisijaisesti perhesuhteisiin lapsen kaltoinkohtelun estämiseksi. Toisessa, palvelukeskeisessä mallissa, on pyritty matalalla kynnyksellä puuttumaan perheiden ongelmatilanteisiin ja ennaltaehkäisemään kaltoinkohtelua, ja sitä kautta huostaanottoja. Pösö huomioi, että suojelukeskeisissä järjestelmissä ollaan valmiimpia puuttumaan vanhempain- ja perheoikeuksiin, koska vanhemmuussuhteiden ongelmia pidetään muuttumattomina kun taas palvelukeskeisissä järjestelmien ihmiskuvassa uskotaan muutokseen. Pösö sanoo, että ensimmäinen, suojelullinen malli on yleinen esimerkiksi Yhdysvalloissa ja toinen, palvelupohjainen malli taas Pohjoismaissa. (Pösö 2015, 18.) Pohdin aineistooni perustuen myös sitä, mihin malliin Bulgarian lastensuojelu kuuluu.

Bulgarian lastensuojelulain (2000) 23§ mukaan lastensuojelun työskentelyyn kuuluu se, että vanhemmat tai huoltajat saavat pedagogista ja psykologista sekä oikeusapua liittyen kasvatuskysymyksiin, tukea vanhemmuuteensa, heitä ohjataan julkisten tai järjestöjen palveluiden piiriin. Lisäksi sosiaalityöntekijät tapaavat lasta ja perhettä, ja tarjoavat myös sosiaaliapua, mikäli lastensuojelun asiakkuus johtuu puutteellisista kasvuolosuhteista ja köyhyydestä. Lain mukaan lastensuojelun tukea voidaan antaa perheen vuorovaikutuksen kehittämiseksi sekä konfliktien ja kriisien helpottamiseksi, ja sijoittaminen ja perhesuhteisiin puutuminen ovat äärimmäisiä toimenpiteitä. Lastensuojelun sosiaalityön tulisi kansainvälisten sopimusten mukaan toimia portinvartijana, eikä lapsia tule sijoittaa automaattisesti laitoksiin tai perheisiin, vaan viranomaisten ja sosiaalityön toimijoiden tulee ensisijaisesti yrittää löytää muita keinoja lapsen ja perheen auttamiseksi.

Lapsen sijoitus kodin ulkopuolelle on äärimmäinen interventio perheen yksityisyyteen ja toimenpide, joka vaatii aina avohuollon tukitoimia ennen sijoitusta. Mikäli tukitoimet eivät ole

riittäviä tai lapsen kaltoin kohteluun ei voida muuten puuttua, lapsi tulee sijoittaa välittömästi. Alueen sosiaalityöntekijät ovat niitä henkilöitä, jotka sijoittavat lapsen tarvittaessa sijaishuoltoon lastensuojelun juridisin perustein. Bulgariassa lapsen sijoituspäätöksen allekirjoittaa aluksi yksikön johtaja, eli johtava sosiaalityöntekijä, mutta tämän jälkeen sijoituspäätös etenee aina tuomioistuimeen, joka tekee lopullisen päätöksen sijoituksen pituudesta kuukauden sisällä sijoituksesta. Haastattelemani sosiaalityöntekijä kertoo, että toisinaan lapsen vanhemmat säännöllisesti pyrkivät saamaan sijoitetun lapsen kotiin, jolloin sosiaalityöntekijä pyrkii ohjaamaan perhettä eri tukimuotojen pariin, esimerkiksi järjestöjen ylläpitämiin projekteihin tai perhekeskuksen palveluihin, jotta lapsi voisi palata perheeseensä. Lapsen toistuva kotiuttaminen ja uusi sijoittaminen ei ole lapsen edun mukaista. Jos sijoitus on yli 12 kuukautta kestävä, tai lapsella ei ole vanhempia tai sukulaisia, lapsi voidaan vapauttaa lastensuojelun hakemuksesta adoptioon tuomioistuimen päätöksellä, mikäli sen arvioidaan olevan lapsen etu.

Tutkimuskysymykseen vastatessa lastensuojelun sosiaalityön näkökulmasta premissi on se, että sijoitettu lapsi saisi pysyvän perheen, joka turvaa paremmin lapsen kasvun ja kehityksen, kuin laitososuhteet tai perhesijoitus, jonka jatkuvuus tuottaa lapselle epävarmuutta.

Adoptionhakijoiden näkökulmasta adoptio taas tekee perheestä kokonaisen ja lapsi tuottaa iloa vanhemmilleen. Mutta mihin muihin ongelmiin bulgarialainen adoptio vastaa ja miten? John Triseliotiksen tutkimusten (esim. Triseliotis 2002 ; 2013) esimerkin mukaisesti tavoitteenani on tuoda esiin adoptioiden eri toimijuuksien näkökulmia ja kuvata ilmiön moninaisuutta eri näkökulmista.

Adoptioiden eettisyyden ja lapsen edun toteutumiseksi lapselle tulisi etsiä hänelle sopivin perhe, ei perheelle ”sopivin” lapsi. Adoptiohakijoilla on kuitenkin erilaisia valmiuksia ja mahdollisuuksia ottaa vastaan lapsia, joilla on erityistarpeita taustojensa tai aikaisempien kasvuolosuhteidensa vuoksi, siksi on tärkeää ottaa huomioon adoptiovanhempien mahdollisuudet tukea lasta ja hänen kehitystään. Näitä valmiuksia hakijat esittävät hakemuspapereissaan.

Vuoden 2016 lopussa Bulgariassa oli 2352 adoptiota odottavaa lasta ja 1503 kotimaista hakijaperhettä (BAOO:n tilastot 2017). Koska adoptiorekistereissä on lapsia enemmän kuin kotimaisia hakijoita, osa lapsista ei koskaan saa bulgarialaista perhettä ja lapset määritellään

kotimaassaan ei-adoptoitaviksi. Näiden lasten sijoituspaikkana on joko sijaisperhe, perhekoti, kansainvälinen adoptio tai laitos. Analyysissäni pohdin ei-adoptoitavuuden määrittymistä bulgarialaisessa lastensuojelun työskentelyssä ja pohdin sitä mikä määrittää sitä, onko lapsi kotimaassaan adoptoitavissa.

1.2. Tutkimuksen rakenne

Johdantoluvussa taustoitan tutkimukseni alaa ja sitä, miksi olen kiinnostunut juuri tästä aiheesta. Esittelen myös tutkimuskysymykseni.

Toisessa luvussa esittelen aiempaa adoptiotutkimusta. Esittelen adoptiokäsitteistöä sekä käsitteitä, jotka liittyvät bulgarialaiseen adoptioympäristöön ja yleensä lastensuojeluun.

Kolmannessa luvussa esittelen Bulgariaa maana, lastensuojelun toimintaympäristöä ja adoptioon liittyviä lakeja, bulgarialaista tutkimusta laitoshuollosta ja sen purkamisesta.

Neljännessä luvussa esittelen metodini: etnografisen aineistonkeruun, aktiivisen haastattelun ja narratiivisen analyysin metodit sekä aineistoni ja kentälle pääsyn haasteet.

Viidennessä ja kuudennessa luvuissa jäsenän haastatteluaineiston narratiiveiksi, jotka vastaavat tutkimuskysymyksiini ja tuottavat uutta tietoa suomalaisen keskusteluun adoptiosta osana lastensuojelua ja yleensä Bulgarian lastensuojelun toimintatavoista. Monipuolinen ja ristiriitainen haastatteluaineisto on mahdollisuus tutkia sitä, mitä tutkija ei olisi itse keksinyt kentällä kysyä, ja täten uuden tiedon tuottaminen mahdollistuu. Viidennessä luvussa esittelen sitä, miten adoptiosta puhutaan osana lastensuojelua ja millaisia ongelmia se ratkaise kertojien konteksteissa.

Kuudennessa luvussa jatkan aineiston analyysiä ja jäsenän narratiivien avulla sitä, miten kotimainen adoptio merkityksellistyy osana lastensuojelun toimintaa, mitä narratiiveissa kerrotaan ja millaisia kulttuurisia selityksiä adoptionarratiivit saavat Bulgariassa.

Seitsemännessä luvussa teen yhteenvetoa tuloksista ja pohdin tuloksiani kriittisesti. Tutkimukseni tulokset lisäävät tietoa bulgarialaisten lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden ja muiden toimijoiden käytännöistä ja adoptioympäristöstä. Loppukeskustelussa kertaan johtopäätöksiä ja pohdin uusia mahdollisia tutkimuslinjoja.

2 Adoption teoriatausta ja aiempi tutkimus

Adoptiolla tarkoitetaan tässä opinnäytteessä suunnitellusti ja lainmukaisesti tehtyä perhesuhteiden muutosta niin, että juridiikan keinoin varmistetaan, että painopiste adoptiossa on lapsen etu. Juridisen perhesuhteen muutoksen myötä adoptiossa on myös toive psykologisten ja sosiaalisten suhteiden syntymisestä (Pösö 2003, 142). Bulgarian adoptiojärjestelmän kartoittamista varten olen lukenut lähinnä 2000-luvun suomalaista ja kansainvälistä adoptiokirjallisuutta. Toistaiseksi ainoa adoptioihin liittyvä löytämäni bulgarialainen teos on Desislava Boshkovan opas adoptionhakijoille (2014), ”Осиновя(р)ването” (Usko adoptioon/Adoptiousko, nimeen liittyy sanaleikki). Teokseen liittyy myös kirja adoptiolapselle. Kotimaan osalta vastaava opas vanhemmille on Suomessa 1999 ilmestynyt Maarit Peltoniemi-Ojalan teos Oma lapsi –vihdoinkin. Kirjassa selitetään adoptioprosessia, adoptiopalvelua ja –neuvontaa sekä adoptiolasten erityisyyttä. Bulgarialaista akateemista adoptiokeskustelua en ole opinnäytteeni valmistumisen aikana 2016 - 2017 saanut käsiini useista kyselyistä ja internethauista huolimatta. Myöskään haastattelemieni asiantuntijoiden kautta en ole päässyt akateemisen adoptiokirjallisuuden jäljille, mikäli sitä Bulgariassa on. Lehdissä, radiossa ja televisiossa adoptioita ja sijaisperhetoimintaa on viime vuosina käsitelty monista eri näkökulmista (ks. Muut internetlähteet).

Tähän tutkimukseen sopivaa tutkimuskirjallisuutta kartoittaessani hahmotan kolme tutkimuksellista suuntausta adoptiokeskusteluissa: 1. Yhteiskuntakeskeinen adoptiotutkimus 2. Perhekeskeinen adoptiotutkimus 3. Lapsikeskeinen adoptiotutkimus. Nämä eri tutkimussuuntaukset limittyvät ja liittyvät kiinteästi toisiinsa, eikä niitä voida aina edes erottaa toisistaan.

2.1.1. Yhteiskuntakeskeinen tutkimus

Ensimmäisessä tutkimussuunnassa tarkastellaan adoptiota yhteiskunnallisena ilmiönä ja käytäntönä ratkaista juridisia ja moraalisia ongelmia. Se tutkii adoption ja lapseksi ottamisen historiaa,

käytäntöjä ja menetelmiä eri maissa eri aikoina. Ilmiön monimutkaisuuden vuoksi eettisyys on keskeinen teema tässä tutkimuskirjallisuudessa.

Adoption ja lapseksiottamisen historiasta Suomessa on kirjoitettu useissa teoksissa. Tutkimusta löytyy kodittomien lasten kasvatuskotien perustamisesta, lapseksiottamisesta ja adoptiosta melko paljon, sillä 1900-luvun alun sotien ja toisen maailman sodan jälkeen Suomessa oli paljon sotaorpoja (Vasama 1972, 5-12), jotka tarvitsivat kotia (Pasanen & Tervonen-Arnkil 2013, 51). Lapseksiottamisen sijaan on alettu puhua adoptioista (Peltonen & Timonen 2013, 12 -33, emt.) kun on pyritty vastaamaan kansainvälisten sopimusten henkeen Lapsen oikeuksista. Samalla adoption painopiste on siirtynyt aikuisten toiveesta saada itselleen lapsi kohti lapsen oikeutta korvaavaan kotiin.

Keskeinen adoptioiden historian ja eettisyyden teoreetikko oli John Triseliotis. Jo Triseliotiksen varhaisissa tutkimuksissa 1960 - 1970-luvulta pohditaan adoptioon liittyviä eettisiä pulmia ja lieveilmiöitä silloin, kun adoption keskiössä ei ole lapsen oikeudet ja lapsen etu. (Parker, Hill & Feast 2013). Adoptioiden eettisyydestä keskustellaan myös silloin, kun lapsi sulautetaan uuteen kieleen, kulttuurin ja etniseen ympäristöön. Muun muassa Madelyn Freundlich ja Rena Phillips kritisoivat konferenssiyhteenvedossaan adoptioiden markkinavetoisuutta, rikkaiden maiden kulttuurista ja etnistä ylivaltaa esim. vähemmistötausten lasten adoptioissa, avoimuuden ja salassapidon kysymyksiä sekä sijaissyntyä (Freundlich & Phillips 2000, 3). Barbara Kaz Rothman kirjassaan *Weaving a Family* (2005) pohtii myös monietnisten adoptioiden problematiikkaa ja tapoja esittää adoptio ikään kuin ”vaihtoehtona”, joka ei kuitenkaan useinkaan koske biologista äitiä ja lasta (Rothman 2005, 57 - 58).

Keskustelu adoptioiden eettisyydestä on jatkunut 2010-luvulla hieman muuttuneissa olosuhteissa. Nigel Cantwellin pohtii adoptiotoiminnan eettisiä kysymyksiä (Cantwell 2013, 88-107) lapsen oikeuksien näkökulmasta. Cantwell kuvaa eri maissa tapahtuvaa rahastusta, ja jopa viranomaisien mekanismeja, joilla adoption hakijoilta edellytetään ”lahjoituksia” tai maksuja adoptiolapsen saamiseksi. Joissain valtioissa viranomaisilla tai järjestöillä ei ole tarvetta yrittää tukea ahdingossa olevia perheitä, kun taustalla toimii rahastusmekanismi ja kyseessä on todellisuudessa lapsikauppa, josta myös viranomaiset saavat siivunsa. Näissä adoptioissa lasten oikeudet eivät ole ensisijaisia. Kun tällaisia rahastusmekanismeja on, se tuottaa paineita lasten luovuttamisesta köyhistä maista

ensisijaisesti kansainväliseen adoptioon, jossa on maksukykyisiä vanhempia, vaikka lapsen edun mukaista olisi kotimaisen adoptioperheen saaminen. Vertailevissa tutkimuksissa (Freundlich & Phillips 2000; Cantwell 2013) pohdintaan myös sitä, ketkä adoptio toimintaa organisoivat ja millaiset välikädet siitä mahdollisesti hyötyvät eri maissa.

Pohjoismaissa lastensuojelun haasteena on ollut sijoitettujen lasten suuri määrä suhteessa kotimaisen adoption vähäisyyteen, ja toisaalta kansainvälisen adoption suhteellisen suureen määrään. Adoptioiden subsidiariteettiperiaateen mukaan lapselle tulisi aina löytää adoptio perhe ensisijaisesti kotimaastaan. Siksi kansainvälisessä adoptio toiminnassakin tietoisesti pyritään kehittämään ja vahvistamaan lasten adoptointia omissa maissaan maan köyhyystasosta riippumatta (Pösö 2013, 32). Edellä mainitussa tutkimuskeskustelussa on tälle opinnäytteelle keskeistä tietoisuuden kasvattaminen siitä, että adoptioiden tulee olla kontrolloidun ja valvotun toiminnan alaista, juridiikkaan ja ihmisoikeuksiin perustuvaa sosiaalityötä, jolla voidaan turvata lapsen etu, mutta myös muiden osapuolten oikeusturva, joihin liittyvät toisaalta avoimuus ja toisaalta salassapito.

Freundlich & Phillips tuovat esiin Evan B. Donaldson Instituten määrittelemät arvot, joita lapsen adoptioissa tulisi noudattaa (2000, 7). Nämä lapsen edun toteutumisen arvot adoptioissa mukailevat myös sosiaalityön eettisiä sääntöjä, ja ovat toisaalta yksilöä kunnioittavia arvoja että myös systeemisen tason, järjestelmän arvoja. Yksilöllisen tason arvoihin kuuluu kaikkien adoption asianosaisten kunnioitus, hyväntahtoisuus kaikkia asiakkaita kohtaan, asiakkaiden itsenäisyyden ja integriteetin kunnioitus, tiedon välittäminen asiakkaan omissa asioissa asiakkaan päätöksenteon tueksi. Systemisellä tasolla adoptioiden tulee noudattaa tasa-arvoisuutta ja yhdenvertaisuusperiaatetta, sekä luotettavuutta niin, että viranomaisten ja palveluntarjoajien toiminta parantaa, eikä vahingoita asiakkaiden asemaa.

2.1.2. Adoptio perhesuhteiden säätelynä

Toinen tutkimuksellinen mielenkiinto kohdistuu sosiaalityön ja juridiikan toimintaan perhesuhteiden säätelynä, ja se arvioi adoption ja sijaishuollon eroja ja mahdollisuuksia ylläpitää

lapsen suhteita biologiseen taustaansa, kehittää ja ylläpitää kiintymyssuhteita ja tunnetta pysyvyydestä. Tässä kirjallisuudessa pohditaan yhteiskuntapoliittisia syitä ja oikeutusta viranomaispuuttumisessa perhesuhteisiin ja sen vaikutuksia asianosaisiin. Keskustelu tuottaa lisää tietoa ja näkökulmia adoptioiden vaikutuksesta ja paikasta lastensuojelussa vaihtoehtona jatkuville ja toistuville sijoituksille. Tutkimuksista on hyötyä erityisesti sijoituksista ja adoptioista päättävälle henkilölle moraalisen järkeilyn tueksi.

Tarja Pösön artikkelissa, "Adoptio perhesuhteiden uudelleen järjestelyinä" (2003) huomioidaan, että lapseksi ottamisen säätelyssä oli alunperin kysymys omaisuuden, erityisesti maaomaisuuden säätelystä. Lisäksi Pösö huomii adoption historian olevan seksuaalimoraalin historiaa siitä, miten naisten käyttäytymistä on pyritty säätelemään eri aikoina. Pohjoismaissa adoptiolakeja säädettiin 1900-luvun alusta ja se toimi perhekeskeisen moraalien konstruointina. Lapsen näkökulma adoptioon oli silloin toissijainen (emt. 140- 148).

Teoreettista keskustelua adoption paikasta osana perheoikeudellista ja/ tai lastensuojelullista kenttää käydään myös kansainvälisesti. Painopiste sijaishuollon ja adoptioiden välisessä preferoinnissa on viime aikoina ollut muuttumassa. Muun muassa John Triseliotis ensimmäisten joukossa perusti näkökulmansa pitkäaikaistutkimuksiinsa ja tilastoihinsa, joiden mukaan pitkät sijoitukset ovat usein katkenneet ja epäonnistuneet suhteessa adoptioihin. Triseliotis perustelee eron sijaishuollon ja adoption välillä sillä, että adoptioissa lapselle on mahdollisuus tarjota vahvempi pysyvyyden ja yhteenkuuluvuuden tunne kuin pitkällä perhesijoituksella, vaikka Triseliotis huomii, että joissain tilanteissa pitkä sijoitus voi olla lapselle perustellumpi vaihtoehto kuin adoptio (2002, 3).

Kansainvälisessä vertailututkimuksessa huomioidaan, että sosiaalityöntekijät perustavat adoptiomyönteisyytensä tai kielteisyytensä suhteessa oman maansa lainsäädäntöön siitä, missä olosuhteissa lapsen voi adoptoida, ja miten biologisten vanhempia tässä kuullaan ja heidän mielipiteensä huomioidaan. Norjassa lapsi adoptoidaan vain hyvin harvoin ilman vanhemman hyväksyntää vastoin kuin esimerkiksi USA:ssa tai Englannissa, joissa lapsi voidaan adoptoida, jos kotiuttaminen ei onnistu tietyissä aikarajoissa lastensuojelun tukitoimien avulla. Täten sosiaalityöntekijät arvioivat lapsen adoptoitavuutta eri tavoin eri maissa suhteessa vanhempainoikeuksiin (Skivenes & Tefre 2012, 2222). Sijoituksessa yleensä on taustalla usko vanhempien tilanteen paranemiseen ja lapsen kotiutumiseen ennemmin tai myöhemmin. Pösön

mukaan vanhempainoikeuksiin puuttumisen kohdalla huostaanotto- ja adoptiolakien ja käytänteiden erot liittyvät eri maissa, eri aikoina, vallalla oleviin ihmiskuviin ja arvomaailmoihin, jotka vaikuttavat myös eri maiden lastensuojelujärjestelmien toimintaan (Pösö 2015, 21.) Pohdin myöhemmin tähän keskusteluun liittyen, millaiset perhe- ja ihmiskuvat sekä arvomaailma vaikuttavat bulgarialaiseen lastensuojeluun ja adoptioiden toimintaympäristöihin.

Keskeinen argumentti adoptioiden puolesta suhteessa pitkiin sijoituksiin on pysyvyys, joka luo lapselle turvallisuudentunteen ja kiintymyssuhteita. Tätäkin näkökulmaa on haastettu kysymällä, voiko yhteiskunnan lakeihin perustuvilla viranomaisohjeistuksilla koskaan riittävästi tasoittaa ja pehmentää yksilöiden elämänpolkuja, koska myös asiakkaiden integriteettiä ja valintoja tulee kunnioittaa. Tai, tarkoitetaanko ”pysyvyydellä ja jatkuvuudella” kotiuttamisen vai adoption tavoitetta? Suojelua tarvitsevan lapsen kannalta kysymys on aina lasta vahingoittavan epätietoisuuden välttämisestä ja ehkäisemisestä. Cooperin ja Webbin mukaan postmoderni elämäntarina on silti välttämättä pirstaleinen ja täynnä aukkoja, eikä viranomaisten hyvät aiheet ja interventiot läheskään aina vie toivottuun lopputulokseen, koska työskentely perustuu arviointiin sekä monien asianosaisten ja toimijoiden yhteisvaikutuksen huomioimiseen. Siksi he haastavat pysyvyyden tavoiteltavana arvona ja kannustamat hyväksymään epävarmuuden ja asiakassuunnitelmien muutokset lastensuojelun sosiaalityöhön kuuluviksi. (Cooper & Webb 1999, 130-133.)

Suomalaisessa akateemisessa kirjallisuudessa adoption ja sijaishuollon suhdetta on pohtinut etenkin Tarja Pösö. (Pösö 2003, 140-158; Pösö 2013, 35- 50; sekä Pösö 2015, 16-22). Viimeaikaisessa suomalaisessa akateemisessa keskustelussa otettiin kantaa perhesuhteiden sääntelyyn adoptiolakiuudistuksen valmistelun yhteydessä. Lakiuudistusta kommentoivissa teksteissä uutta adoptiolakia (2012) tarkastellaan mahdollisuutena turvata entistä paremmin adoptiolapsen oikeus identiteettiin ja alkuperään (Pasanen & Tervonen-Arnkill 2013; Partanen 2014).

2.1.3. Lapsi adoption keskiössä: psykologinen suuntaus

Adoptioon osallisten: lapsen, adoptiovanhempien, biologisten vanhempien, asiantuntijoiden ja sosiaalityöntekijöiden ja päätöksentekijöiden näkökulmista adoptio näyttäytyy aina hieman erilaiselta. Adoptiotutkija, sosiaalityöntekijä John Triseliotis'n (1929 - 2012) työ ja tutkimus oli 1960-luvulta lähtien urauurtavaa, sillä hän nosti esiin adoptoitujen oman näkökulman tutkimuksissaan. Triseliotis tutki tuohon aikaan aikuisia adoptoituja suhteessa haluun tietää taustoistaan, biologisista juuristaan ja vanhemmistaan. Vuonna 1973 julkaistussa artikkelissa Triseliotis mainitsee Suomen ja Skotlannin ainoina länsimaina, jossa adoptoiduilla oli jo tuolloin oikeus saada väestörekisteristä itseään koskevia tietoja. Triseliotuksen ja hänen kollegoidensa tutkimukset käänsivät näkökulman adoptoituun subjektina, vaikkakin hänen tutkimustensa vahvuus on monien eri näkökulmien esiintuominen.

Adoptoitujen haastattelut ja kyselyt ovat pohjana tutkimustiedolle, jonka perusteella Triseliotis ehdotti käytännön menetelmien kehittämistä adoptiososiaalityössä, esimerkiksi dokumentoinnin kehittämistä niin, että adoptoitu itse saa mahdollisimman tarkkaa ja asianmukaista tietoa taustoistaan ja adoptioprosesseista (emt. 12). Tutkimuksen keskiöön nousi adoptoitujen kokemukset ja sen myötä adoptioihin liittyvien ongelmien ja haasteiden ymmärtäminen ja ratkaiseminen. Triseliotis otti myös vahvasti kantaa eettisiin kysymyksiin adoptoitujen näkökulmasta.

Eräs lapsen oikeuksiin ja sitä kautta adoptioihinkin liittyvä tutkimussuunta käsittelee lapsen mielipiteen selvittämistä ja huomioonottamista kodin ulkopuolelle sijoitettaessa (esim. Berrick, Dickens, Pösö & Skivenes 2015, 128–141). Esimerkiksi bulgarialaisen lastensuojelulain mukaan (2000) hallintopäätöstä valmisteltaessa sosiaalityöntekijät kuulevat alle 10-vuotiaan lapsen mielipiteen ja kirjaavat sen päätösehdotukseen. Tuomioistuimen tulisi kuulla aina 10-vuotiasta tai sitä vanhempaa lasta. Lapsen mielipiteen selvittämisellä pyritään takaamaan lapsen osallisuus häntä koskevissa hallintopäätöksissä. Käytännössä bulgarialaiset kotimaassa adoptoivat lapset ovat yleensä niin pieniä, että lapsen mielipidettä ei voida suoraan kysyä.

Psykologisen tiedon ja tutkimuksen lisääntymisen myötä kiintymyssuhdeteoriasta tuli eräs merkittävä adoptiokirjallisuuden tutkimussuunta, jonka tehtävänä on auttaa asiantuntijoita ja adoptioperheitä ymmärtämään varhaislapsuuden kiintymyssuhdevaurioita ja toimimaan sellaisissa

tapauksissa terapeutisesti niin, että lapsi tai nuori voisi kuntoutua uudessa perheessään. Akateemisessa adoptioita ja sijoituksia käsittelevässä *Adoption & Fostering*-lehdessä on julkaistu satoja kiintymyssuhdetta käsitteleviä artikkeleita 1980-luvulta lähtien. Adoptioita koskevassa, kiintymyssuhdeteorianta perustavassa tutkimuskirjallisuudessa pohditaan paljon lapsen kokeman kaltoinkohtelun tai laiminlyönnin ja omien vanhempien menetyksen vaikutusta lapsen identiteettiin, kognitiivisneurologiseen kehitykseen ja kuuluvuuden tunteeseen. Näissä teksteissä keskiössä on adoption psyykkiset ja sosiaaliset vaikutukset ja ne edustavat hyvin lapsikeskeistä pohdintaa. Tätä kirjallisuutta edustavat erityisesti monietniset ja kansainväliseen adoptioon keskittyvät tutkimukset identiteetin ja kielen ja kulttuurisen kuuluvuuden kehityksestä, ulkonäöllisten erojen vaikutuksesta perheeseen ja yksilöön. Esimerkiksi artikkelissa *The Importance of Cultural Identity in Adoption* (Beckett, & al. 2008), kerrotaan pitkäaikaistutkimuksesta, jossa tutkittiin Romaniasta adoptoitujen lasten itsetuntoa suhteessa siihen, miten he ja heidän adoptiovanhempansa määrittivät omaa kansalaisuuttaan ja kiinnostuksesta synnyinmaahan.

Uudempi suomalainen tutkimuskirjallisuus kiintymyssuhteista ja erityistarpeista ei ole yksinomaan akateemiseen keskusteluun suuntautunutta, vaan asiantuntijat osoittavat tekstinsä myös adoptiovanhempien ja adoptionhakijoiden tietopankiksi. Esimerkiksi Jari Sinkkosen ja Kaisa Tervonen-Arnkil'n toimittamassa kirjassa *Lapsi uusissa oloissa: Tietoa sijaishuollosta ja adoptiosta* (2015) pohditaan paljon sijais- ja adoptiolasten erityispiirteitä, fyysistä ja psyykkistä terveyttä sekä kiintymyssuhdemalleja, mikä voi auttaa adoptiovanhempia ymmärtämään paremmin lapsensa haasteita. Samoin teoksessa *Annetaan hyvään kotiin: Adoptio elämän osana* (toim. Marja Vantti 2015) asiantuntijat keskittyvät kiintymyssuhdeteorianta ja adoptioiperheiden vuorovaikutuksen huomioiden, että perheet tarvitsevat usein tukea menetyksensä käsittelemiseen, jotta he voivat luoda kiintymyssuhteen toisiinsa ja hyväksyä ristiriitaiset tunteensa siinä. Lisäksi kirjassa annetaan ääni adoption eri osapuolille.

Narratiivisyyden näkökulmasta adoptiota ovat tutkineet Amal Treacherin ja Ilan Kazin *Narrative and Fantasy in Adoption* (2001, 20-28) ja he osoittavat, että adoptio herättää ihmisissä yleensä vahvoja tunteita. Siksi adoptiotarinoissa usein uusinnetaan myyttejä ja fantasioita, joita psykoanalyttikot pitävät yleisinhimillisinä ja arkkityyppisinä ilmiöinä. Tämä artikkeli on innoittanut itseäni pohtimaan aineistoani narratiivisesti ja auttanut ymmärtämään adoptioilmiöön liittyviä tunteita.

2.2.1. Adoption ja lapseksi ottamisen semantiikka ja tutkimuksen keskeiset käsitteet

Tätä opinnäytettä kirjoittaessani bulgarialaiset lastensuojelun käsitteet ovat olleet jatkuvasti pohdintani kohteena, koska toisessa kieliympäristössä kuin omani, sanat saavat erilaisia konnotaatioita. Laura Huttunen artikkelissaan Tiheä kontekstointi: Haastatteluita osana etnografista tutkimusta (2010, 42) toteaa, että vieraskielisen aineiston tulkinnassa ja litteroinnissa on varmistettava myös aineiston analyysivaiheessa, että on ymmärtänyt kielen merkitykset oikein. Vaikka olen valmistunut bulgarialaisesta yliopistosta pääaineenani bulgarialainen filologia, koen, että ulkomaalaisena haastattelemisen on myös etu, koska voi aina varmistaa ja täsmentää kysymyksillä haastateltavan merkityksenantoa sen kuulostamatta saivartelulta. Haastateltavat yleensä mielellään täsmentävät merkityksiään ja keskustelu jatkuu yhdessä käsitteitä uudelleen merkityksellistäen ja yhteistä ymmärrystä hakien. Lastensuojelusanaston semantiikka, sanojen merkitykset herättävät eri kulttuurisessa ja viranomaiskäytänteiden ympäristöissä kysymyksiä, joita selvitän ja pohdin bulgarialaisessa adoptiokonteksteissa.

Tässä luvussa esittelen opinnäytteeni keskeisiä käsitteitä. Niitä ovat lapsen etu, heikko ja vahva adoptio, suljettu-, puoliavoin- ja avoin adoptio sekä sukulais- ja vierasadoptio. Käsitteet liittyvät yleisesti adoption juridiikkaan. Esittelen myös niitä käsitteitä, jotka ovat ominaisia juuri bulgarialaiselle lastensuojelulle. Bulgarian kielessä ei esimerkiksi ole sanaa huostaanotto, vaan puhutaan sijoituksista. Huostaanotto on palvelupohjaisessa lastensuojelumallissa (Child welfare) periaatteellisesti väliaikainen ratkaisu, kun taas lastensuojelullisessa (Child protection) järjestelmässä sijoitus voi olla pysyvä päätös jos vanhempainoikeudet kumotaan (Pösö 2015, 18).

Bulgariassa lapsen sijoituksen ja adoption vapauttamisen syiksi mainitaan usein lapsen hylkääminen. Osa ”hylkäämisistä” selitetään nuorten, yksinäisten äitien raskauksilla, kun äiti ei koe pystyvänsä yksin vastaamaan lapsen kasvatuksesta ja huolenpidosta. Aiemmin bulgarialaisia lapsia on sijoitettu tai ”hylätty” laitoksiin myös lapsen vammaisuuden tai sairauden perusteella. Pohdin hylkäämis-diskurssia lisää analyysiluvussa.

”Ad optio” on latinaa ja se tarkoittaa valitsemista, ja tarkemmin sanottuna parhaan valitsemista eri vaihtoehtoista. Maarit Peltoniemi-Ojalan vapaan käännöksen mukaan se tarkoittaa ”valita luokseen, avukseen paras lapsi joukosta” (1999, 21). Aiemmin Suomessa puhuttiin adoption sijaan ”lapsiksi ottamisesta” (vrt. emt. 1999, 8). Termi adoptio on otettu Suomessa käyttöön, jotta sanan merkitys vastaisi paremmin kansainvälisiä sopimuksia lapsen oikeuksista. Adoptio- sanan semantiikassa mahdollistetaan lapsen edun ensisijaisuus ja lapsen oikeuksien toteutuminen, koska adoptio tarkoittaa lainmukaista ja lapsen etua kunnioittavaa päätöksentekoa. Adoptio on nimenomaan juridinen perhesuhde, jossa on oletus myös sosiaalisten ja psykologisten suhteiden muodostumisesta ilman biologista perustaa (Pösö 2003, 142). Adoptiossa sosiaalityöntekijä etsii lakeja ja säännöksiä noudattaen lapselle sopivimman perheen hakijoiden joukosta. Lapsiksi ottaminen taas korostaa lasta toivovan aikuisen toimijuutta ja subjektiutta. Adoption käsite turvaa sen, että lapsen subjektiuus ja oikeusturva taataan.

Bulgarialainen sana adoptioille ”*osinovjavane*” (осиновяване) tarkoittaa ”pojaksi ottamista”. Myös Bulgarian adoptioissa käytetään tätä termiä, joka kertoo paljon adoption perinteistä Bulgariassa ja yleismaailmallisesti. Pojaksi ottamisella on vanha historiallinen tausta suvun jatkamisen ja omaisuuden perimisen traditiossa. Osa bulgarialaisen patriarkaalisuuden jatkamisen perinnettä on myös se, että pojalle annetaan yleensä isänisän etunimi ja lapsen toinen nimi määräytyy isän nimen mukaan. Tyttö taas saa nimensä isänäidin mukaan ja toinen nimi määräytyy isän mukaan.

Bulgarialaisessa perinteessä on tarinoita ja legendoja ”löytölapsista”, kuten useissa muissakin kansanperinteissä (vrt. Pösö 2003, 140). Bulgariassa löytölapsille, jonka vanhemmista ei ole tietoa, on olemassa etunimi, joka ei seuraa suvun nimiperinnettä: *Najden* maskuliinissa (Найден) ja *Najdenka* feminiinissä (Найденка) eli ”löydetty”, ovat edelleen yleisiä nimiä bulgarialaisessa nimikalenterissa. Tällä nimellä on voitu myös peittää lapsen taustoja lapsiksi ottamisessa. Löydetty-nimen antamiseen on myös muita folkloristisia teorioita: nimellä yritettiin välttää vieraiden ihmisten kateus kauniin lapsen saaneita vanhempia kohtaan, ja siksi lasta suojellakseen vanhemmat antoivat nimen, joka vähentäisi vieraiden ihmisten kateutta ja kiinnostusta lasta kohtaan (informantin kertomaa).

Adoption luovutetun vastasyntyneen lapsen vanhemmilla on Bulgariassa kuuden kuukauden harkinta-aika, jolloin sosiaalityöntekijä ja vanhemmat yhdessä pohtivat, onko biologisten vanhempien kuitenkin mahdollista ottaa lapsi hoivaansa. Jos näin ei ole, sosiaalityöntekijät esittävät tuomioistuimelle lapsen vapauttamista adoptioon ja vanhempainoikeuksien kumoamista.

Bulgarialaiset adoptionhakijat voi olla naimisissa oleva heteropariskunta¹, tai yksinhakija. Pariskunta, joka ei ole naimisissa ei voi saada adoptiolupaa. Adoptiovanhemman ikäero lapseen voi olla korkeintaan 50-vuotta ja vähintään 15-vuotta. Kaksosia ei saa erottaa adoptiolla, ja sisaruksia vain, jos heillä ei ole keskenään tunnesidettä. (Perhelaki 2017, luku 8.) Lapsen dokumentoitujen tarpeiden ja adoptioerheiden hakemusten vertailu sopivimman perheen löytämiseksi on keskeinen toimenpide, jonka seuraukset tulevat vaikuttamaan pysyvästi adoptioon osallisten elämään. Adoptioprosessiin kuuluu paljon juridiikkaa, sosiaalityön työvaiheita ja tunteita. Lisäksi prosesseihin vaikuttavat kulttuuriset ja yhteiskunnalliset sosiaalityön olosuhteet.

Lapsen etu on sinänsä haasteellinen käsite (Pösö 2012). Bulgaria on hyväksynyt YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen johon lapsen edun käsite nojautuu. YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa on kolme peruspilaria: tarve suojeluun, oikeus huolenpitoon, hoivaan ja tasapainoiseen kasvatukseen sekä oikeus tulla kuulluksi itseään koskeissa asioissa. Kun kaikki kolme perustavaa laatua olevaa lapsen erityisoikeutta toteutuvat yhtäaikaisesti, on kysymys lapsen edusta. (ks. YK:n Lapsen oikeuksien sopimus 1990). Adoption ajatellaan olevan lapselle tietyissä tapauksissa lapsen edun mukainen, sijaishuoltoa parempi ratkaisu, sillä lastensuojelun näkökulmasta adoptio luo lapsen kasvulle pysyvyyttä ja jatkuvuutta, jotka tutkimusten ja kokemusten mukaan ovat ihmisen emotionaalille kehitykselle, kuuluvuuden tunteelle ja yleiselle hyvinvoinnille ensiarvoisen tärkeitä (Pösö 2013, 38-40).

Vuoteen 2016 asti bulgarialainen lainsäädäntö on sallinut adoption purkamisen, eli adoptio on voinut olla ”heikko adoptio”. Vanhan lain mukaan adoptiovanhemmat tai adoptoitu ovat voineet purkaa adoption ristiriitojen vuoksi (Adoptiolain 64. §). Lakimuutoksen myötä adoptiovanhemmat

¹ Bulgarian perhelaki 2017 määrittelee avioliiton naisen ja miehen väliseksi liitoksi.

eivät enää voi peruuttaa adoptiota, vaan vain viranomaiset voivat purkaa adoption ainoastaan silloin, kun he havaitsevat lapsen kaltoin kohtelua, jolloin lapsi sijoitetaan uudelleen.

Yleensä adoptioissa on kysymys vierasadoptioista kun lapsen läheisverkostolla ei ole mahdollisuutta ottaa lasta hoitaakseen ja kasvattaakseen (sukulaisadoptio). Vierasadoptio voi olla suljettu, puoliavoin tai avoin. Kysymyksessä on ne eri tavat, millä adoptioon ja biologisiin vanhempiin on suhtauduttu eri aikoina. Bulgariassa adoptio on tähän asti ollut vain suljettu. Vanhempien oikeuksien kumoutuessa lapselle on myös annettu adoptiovanhempiensa sukunimi. Bulgarian adoptiolakiin sisältyi aiemmin pykälä, jonka mukaan lapsen alkuperäinen tausta salataan ja adoptoitu voi vasta aikuisena selvittää taustansa vain, mikäli kysymyksessä on vakava sairaus tai biologiset vanhemmat siihen suostuvat (Adoptiolaki 2009, 67 a ja b §).

Puoliavoimella adoptiolla tarkoitetaan sitä, että lapselle kerrotaan ikätasoisesti hänen olevan adoptoitu. Bulgarianlaisella adoptoidulla on jatkossa oikeus tietää vanhempiansa henkilöllisyys, kun se on ajankohtaista lapsen kehitystasoon nähden ja siksi hän saa viranomaisilta kaiken mahdollisen tiedon taustansa selvittämiseksi. Tätä kutsutaan adoption jälkipalveluksi. Lakimuutos edistää lapsen oikeutta saada hallinnollista tietä selville biologisten vanhempien henkilöllisyys, jos nämä eivät ole sitä kieltäneet. Mikäli vanhemmat ovat kieltäneet henkilöllisyytensä paljastamisen adoptoidulla lapsella on silti jatkossa oikeus hakea tietoa oikeusteitse. Uudistus vie eteenpäin Bulgariassa kansainvälisten sopimusten noudattamista, etenkin YK:n lasten oikeuksien yleissopimuksen 7. artiklan noudattamista. Myös Euroopan neuvoston adoptioyleissopimuksen mukaan lapsella on oikeus identiteettiin, joka tarkoittaa omien juurien tuntemista. Avoin adoptio tarkoittaa, että lapsella on oikeus pitää säännöllisesti ja suunnitellusti yllä yhteyksiä biologisiin vanhempiinsa, mikäli se on lapsen edun mukaista (Pasanen & Tervonen- Arnkil 2013, 51-87), mutta Bulgarian perhelaki ei tunne avoimen adoption mahdollisuutta.

Suljetuissa adoptioissa on usein unohdettu biologisen vanhemman oikeus saada neuvontaa ja tukea, kun lapsi annetaan vierasadoptioon. Käytännössä tämä on tarkoittanut, että lapsen vanhempien on ollut yritettävä unohtaa lapsi, koska suljetussa adoptiossa ei ole mahdollisuutta pitää yllä suhteita lapseen. (vrt. dokumenttielokuva ”Триъгълник от любов” (Kolmio rakkaudesta) 2015). Aiemmin adoptio on siis ollut hyvin usein perheen, niin biologisen vanhemman kuin adoptioperheenkin

salaisuus, ja salaisuuden mahdollistamiseksi adoptiolasten on toivottu olevan hyvin samannäköisiä kuin adoptiovanhempansa. Tällöin adoptiossa on keskitytty lähinnä taustojen peittelyyn ja unohtamiseen ja sillä tavoin häpeän lievittämiseen (Tervonen-Arnkil 2015, 378).

2.2.2. Muut ammattikäsitteet adoptioissa

Ammattikielessä käytetään käsitteitä kuten adoptioon ”vapauttaminen” sekä ”matsaus”. Ammattitermit ilmentävät sitä, että myös adoptioiden parissa työskentelevät ovat osallisia yksityisten ihmisten elämään ja adoptiot nähdään prosesseina, joissa on alku, keskikohta ja loppu. Lapsen ja perheen tietojen yhteen sovittaminen sekä sopivan perheen löytyminen lapselle on tavallaan tarinan kulminaatio sosiaalityön kannalta. Sosiaalityöntekijöiden arvion perusteella ja heidän esityksestään adoptio vahvistetaan tuomioistuimessa. Siksi adoptiotyöhön liittyy myös työntekijän näkökulmasta paljon vastuuta ja tunteita.

Adoptioon luovuttaminen tarkoittaa sitä, että vanhempi antaa omasta aloitteestaan lapsen adoptoitavaksi. Adoptioon vapauttaminen sen sijaan on juridinen päätös, joka tapahtuu sosiaalityöntekijän hakemuksesta tuomioistuimessa. Se voi olla biologisen vanhemman toive luovuttaessaan lastaan adoptioon tai sitten päätöstä valmistellaan lastensuojelussa ja tehdään tuomioistuimessa vastoin vanhemman tahtoa. Vanhemmilla on päätökseen muutoksenhakuoikeus. Vaikka ”adoptioon vapauttaminen” on kansainvälinen, yleisesti käytetty termi, se saattaa olla biologisia vanhempia syyllistävää ja häpeää tuottava käsite silloin, kun lapsi ”vapautetaan” biologisista vanhemmistaan toiseen perheeseen vastoin biologisten vanhempien tahtoa. ”Matsaus” on vastakkainen prosessi. Termi tulee englannin kielen sanasta ”matching”, jolle ei ole adoptioihin liittyen suomenkielistä vastinetta. Tässä on kysymys adoptioperheen valinnasta huomioiden lapsen yksilölliset tarpeet. Matsaus on ammattislangia ja korostaa viranomaistoimintaa adoption toteuttajana. Käytännössä tämä tarkoittaa että sosiaalityöntekijä punnitsee, arvioi ja vertailee tässä työvaiheessa adoptiohakijoiden valmiuksia suhteessa kunkin lapsen tarpeisiin. Bulgarialaiset asiantuntijat tai perhe eivät käytä ”matsaus”-sanaa puheessaan, vaan haastattelussa puhutaan lapsen tietojen ja vanhempien hakemusten ”vertailusta”. Adoptioperheen puheessa sosiaalityöntekijän tekemä lapsiesitys, joka on tehty ”vertailun” tuloksena, saa myyttisempiä sisältöjä, kun lapsen ja adoptioisän nähdään muistuttavan ulkonäöltään toisiaan. Siihen kysymykseen, miten tietojen

vertailu ja perheen ”yhteensovittaminen” käytännössä tapahtuu, saan vastauksia haastattelevaltani sosiaalityöntekijältä. Tässä opinnäytteessä käytän tietojen vertailuista vastinetta: ”adoptiolapsen ja perheen yhteensovittaminen”, koska koen sosiaalityön monipuolisen ammattitaidon ja etiikan tulevan selityksessä paremmin ilmi, kuin tekniseltä kalskahtavassa ”matsauksessa”.

3 Bulgarian muuttuva adoptioympäristö

Bulgaria sijaitsee keskisellä Balkanilla ja sen väkiluku on nykyään noin seitsemän miljoonaa. Vuoden 1990 markkinatalouteen siirtymisen jälkeen väkiluku on laskenut kolmella miljoonalla, lähinnä maastamuuton ja syntyvyyden laskun vuoksi. Bulgarian virallinen kieli on bulgaria, vähemmistökielinä on turkki ja romanikielten eri murteet. Aasian ja Euroopan välissä sijaitseva Bulgaria on ollut risteyskohta, jonka läpi on kautta aikojen kuljettu, ja bulgarialainen kulttuuri on saanut vuosituhansien aikana vaikutteita useilta eri kansoilta ja etnisiltä ryhmiltä. Aluetta ovat asuttaneet, miehittäneet tai sen kautta ovat kulkeneet muinoin illyrialaiset, makedonialaiset, kreikkalaiset, pannonit, dalmatit, keltit, gootit, hunnit ja romanit. Keskiajalla Bulgaria oli osa osmanien imperiumia. Toisen maailmansodan jälkeen Bulgarian välit Neuvostoliittoon olivat tiiviit ja Bulgaria kuului Itä-Euroopan sosialistiseen leiriin, SEV:iin ja Varsovan liittoon. Nyt Bulgaria on liittoutunut länteen, se on EU:n ja NATO:n jäsen, vaikkakin sillä on läheiset suhteet Putinin Venäjään.

Bulgariassa sekä lapsen sijoitus että pysyvä sijoitus perheeseen adoption kautta ovat molemmat osa lastensuojelun tehtäväkenttää. Lastensuojelussa lasten sijoittaminen perheeseen on yleisesti suunta, jota myös Euroopan unioni tukee (Ivanova & Bogdanov 2013). Perhehoitoa puoltaa lapsen oikeus kasvaa perheessä sekä psykologiset perusteet (emt. 2013, 200-201; Popivanova 2009). Laitoshuollon purkamiselle on myös taloudelliset perusteet ja intressit, sillä sen kustannukset valtiolle ovat merkittävä syy edistää perhehoitoon siirtymistä (emt. 2009, 985). Bulgaria on yksi EU:n köyhimmistä maista ja eurooppalaisittain Bulgariassa on suhteellisen paljon oman perheen ulkopuolella asuvia lapsia (EuroStat 2015).

Vuoteen 2016 asti bulgarialainen adoptio on aina ollut suljettu adoptio ja lapsella on ollut mahdollisuus saada tietää taustansa vain, jos sille on ollut lääketieteellinen syy. Tähän asti adoptoitu on voinut olla täysin tietämätön taustastaan. Lakimuutos puoliavoimesta adoptiosta toteuttaa paremmin lapsen oikeuksia juuriinsa, kun lapselle voidaan kertoa ikätasoisesti taustoistaan ja biologisia vanhempia voidaan tarvittaessa etsiä. Bulgariassa suhtautuminen adoptioihin on hitaasti muuttumassa, kun adoptiota ei ole tarve salata. Sosiaalityön tehtävänkuvaan tulee sisällyttämään jälkipalvelu, kun adoptoiduilla lapsilla on oikeus saada tietoa juuristaan.

Vuonna 2016 Bulgariassa hyväksyttiin uusi perhelaki (2017) johon tehtiin merkittäviä uudistuksia, jotka helpottavat kotimaisen adoption toteutumista. Kotimaiseen adoptioon on suhtauduttu eri paikoissa eri aikoina eri tavoin, ja painopiste on muuttunut aikuisten toiveista ja tarpeista kohti lapsen etua. Lapsen on parempi elää perheessä ja saada henkilökohtaista hoivaa ja hellyyttä, kuin kasvaa laitoksen vaihtuvissa ihmissuhteissa. Bulgariassa adoptio on ollut määrällisesti merkittävin lastensuojelun keino sijoitetun lapsen perhehoidon järjestämiseksi ja se on entistä pysyvämpi ratkaisu, kun uusi lakimuutos poistaa kotimaisen adoption purettavuuden.

Se, että Bulgarian adoptioon vapautettujen lasten tietojen rekisterit ovat tähän asti olleet hajallaan 28:lla eri sosiaalihuollon alueella, on vaikuttanut adoptio toiminnan tehottomuuteen. Nyt alueellisia rekistereitä ollaan yhdistämässä ja adoptoitavien lasten tietojen vertailu kotimaisten adoptionhakijoiden hakemuksiin on siirtymässä kansallisen adoptiokomission tehtäväksi. Toimintaa siis keskitetään ja nopeutetaan, mutta toisaalta sosiaalityöntekijät edelleen rekrytoivat ja kouluttavat adoptionhakijat. He siis tuntevat parhaiten asiakaslastensa tarpeet ja adoptionhakijoiden valmiudet. Se, miten tämä tieto välittyy jatkossa komission käyttöön, ei tullut aineistossani ilmi, ja olisi jatkotutkimuksen kannalta kiintoisaa.

3.1. Bulgarialainen lastensuojelu ympäristö ja -tutkimus ja käytännöt

Kansanperinteen löytölapsilegendoja lukuun ottamatta bulgarialaisista yksityistä adoptioista ennen sosialismia on toistaiseksi vähän tietoa. Todennäköistä kuitenkin on, että 1800-luvun lopun

itsenäisyssodat ja 1900-luvun Maailman sotien tuloksena monet lapset ovat joutuneet orvoiksi ja lapseksi ottaminen on ollut yleistä. Eräs esimerkki löytölapsen ”lapseksi ottamisesta” löytyy Turkin - Venäjän-sodan (1877-1878) ajalta. Alexei Apostol (1866-1927) oli yksitoistavuotias bulgarialaispoika, joka oli hakenut turvaa Suomen Kaartin joukoilta jäätyään orvoksi Konstantinopolin lähellä olleen kotikylänsä tuhossa. Suomeen palaamassa ollut joukko toi pojan mukanaan ja otti hänet mukaan orkesteriin. Apostolista tuli sittemmin muusikko, Suomen armeijan ensimmäinen ylikapellimestari ja Helsingin kaupunginorkesterin varajohtaja (Orlamo 2006).

Sosialistisen Bulgarian kansantasavallan aikana (1944 - 1989) lasten hoito ja kasvatusta nähtiin kollektiivisin tehtävinä eikä lasten kasvattamista laitoksissa pidetty ongelmallisena. Tällöin lapsen adoptiota perheeseen ei tarkasteltu lapsen edun näkökulmasta, vaan enemmänkin syy adoptioon oli lapsettomien parien toive saada oma lapsi. Sosialismissa perhe oli yhteiskunnan perusyksikkö, eikä monimuotoisia perheiden käsitettä ollut olemassa. Lapsetonta avioparia ei mielletty kokonaiseksi perheeksi, vaan perhettä leimasi puute ja häpeä. Siihen aikaan lapsettomuudesta ei puhuttu, vaan siitä vaiettiin (Informantin kertomaa marraskuussa 2016). Suomalaisessa tutkimuskirjallisuudessa löytyy vastaavaa suhtautumista aiemmin adoptioihin, kun sitä yritettiin peitellä ja unohtaa (esim. Vantti 2015). Adoptioiden tabu-luonteesta kertoo sekin, että bulgarialaisessa tutkimuskirjallisuudessa adoptiosta ei edelleenkään ole juurikaan akateemista keskustelua. Aiheesta löytyy ainoastaan julkisia viranomaistilastoja internetin kautta (ks. kyrillinen lähde: BAOO). Bulgarialaista lastensuojelun keskustelua ja adoptioympäristöä voidaan kuitenkin selvittää laitoshuollon kehityksen ja sen purkamisen projektiin liittyvien tekstien kautta. Osa bulgarialaisesta lastensuojelun laitos- ja sijaishuollon tutkimuksesta keskittyy sosiaalipedagogiseen ja psykologiseen suuntaukseen, jolla on myös yhteiskuntapoliittinen tehtävä. Sosialismin aikana suosittuja olivat neuvostoliittolaisen kasvatustieteilijän ja humanistin, Anton Makarenkon teorian kollektiivisesta kasvatustieteestä, joita sovellettiin ja joilla perusteltiin laitospäiväkasvatuksen etuja lasten sosiaalistamiseksi yhteiskunnan sääntöihin ja arvoihin. Bulgariassa lastenkotien ja laitoksiin sijoitettujen lasten määrä kasvoi sosialismin aikana moninkertaisesti (ks. Markova, Shilkret & Djalev 2008, 557). Bulgarialaiset ikäryhmittäin organisoidut ensi- ja lastenkodit, Дом майка и дете- ”laitokset” olivat pääasiallinen sijaishuollon muoto sosialismin aikana 1945 -1989 (Popivanova 2009, 984-985) ja vain kotimaiset adoptiot oli sallittuja. Vuoden 1989 jälkeenkin, lastensuojelulaitokset, erityislasternkodit ja ryhmäperhekodit ovat pysyneet valtion laitoksina, vaikka Bulgaria on siirtynyt markkinatalouteen ja julkista sektoria on supistettu. Vain hyvin pieni osa

ryhmäperhekodeista on SOS -lapsikyläsäätiön omistuksessa. (SOS-Villages, Bulgaria-internetsivut).

Sosialismin kaatumisen ja rajojen avautumisen (1989) jälkeen länsimaista tiedekirjallisuutta alettiin julkaista ja etenkin psykoanalyttiset teoriat yleistyivät yhteiskuntatieteissä ja kulttuurintutkimuksessa. Brittiläisen psykoanalyttikon John Bowlbyn laajalti tunnettu kiintymyssuhdeteoria (ks. Sinkkonen 2004) on innostanut bulgarialaisia lastensuojelun ammattilaisia viime vuosikymmeninä pohtimaan laitoksiin sijoitettujen lasten erityistarpeisuutta ja kehitystä uudesta näkökulmasta. Tutkimuksissa (Markova, Shilkret & Djalev 2008) on havaittu, että monet itse lapsena lastenkotiin sijoitetut vanhemmat käyttävät sijoitusta omien lastensa kohdalla kevyemmin perustein, kuin ei- laitoksessa kasvaneet vanhemmat.

Bulgarialaisessa lastensuojelun sosiaalityön tutkimuksessa on analysoitu mm. vastaanottoperheiden ohjauksen tai sijaisperhetyön kehittämistarpeita (Petrova 2009). Näissä yllä mainituissa raporteissa ja Bulgarian lastensuojelua koskevassa akateemisessa teksteissä on pohdittu sosiaalihuollon lähihistoriaa, lastensuojelun laitoshoidosta perhehoitoon siirtymisen politiikkaa sekä siirtymäkauden ja EU-liittymisen mukanaan tuomia muutoksia lastensuojelulle ja perhehoidon kehittämiseksi.

Sosiaalityö käsitteenä, tieteenalana ja käytäntönä on kehittynyt Bulgariassa 1990-luvulta lähtien, ja sitä opetetaan nykyisin suurimmissa yliopistoissa. Pian 1990-luvun alkuvuosien optimistisen alun jälkeen, Bulgaria joutui siirtymäkauden kriisiin vuosina 1996 - 1997 (Dobrinsky 2000), jolloin resursseja karsittiin julkisista palveluista, myös niistä, jotka oli tarkoitettu lapsiperheiden tukemiseen, lisääntymisterveyteen ja äitiysneuvolaan sekä lastenkodeille. Kansalaisjärjestöjen ja mm. Maailman pankin vaatimuksesta Bulgaria hyväksyi uuden lastensuojelulain v. 2000, koska siirtyminen markkinatalouteen oli vaikuttanut muutamassa vuodessa työttömyyden ja köyhyyden kasvuun, äitiys- ja terveystalouden heikkenemiseen ja sitä kautta lapsikuolleisuuden nousun yli 17 % :iin (Todorova 2009, 623). Julkisen talouden kriisi oli kaksinkertaistanut lastenkoteihin sijoitettujen lasten määrän vuodesta 1991 vuoteen 2000 (emt. 626). Osa työkykyisistä ja koulutetuista aikuisista ja vanhemmista muutti ulkomaille työnhakuun ja moni vanhempi jätti lapsensa isovanhempien tai sukulaisten hoitoon (Children left behind 2016).

Romanian ja Bulgarian Euroopan unioniin liittymisen jälkeen, EU-politiikka ja kansainväliset rahoitusmekanismit ovat kiinteästi esittäneet vaatimuksia maiden sosiaalihuollon ja lastensuojelun suunnalle sekä sijaishuollon laadulle. Romanian kohdalla eräs kriteeri Euroopan unioniin liittymiselle oli lasten sijaishuollon olojen parantaminen. Bulgarialle vastaavaa ehtoa EU-liittymiselle ei määrätty, (Todorova 2009, 626 - 627), mutta huoli lastenkotilasten olosuhteista nousi EU-liittymisen jälkeen, kun BBC esitti televisiossa Bulgaria's Abandoned Children, vuonna 2007 valmistuneen dokumenttielokuvan (ks. Ivanova & Bogdanov 2013, 205-206.) Dokumentin siivittämänä ihmisoikeus- ja lastensuojelujärjestöt liittyivät yhteen ja vaativat kyseisen Mogilinon lastenkodin sulkemista ja parempaa valvontaa lastenkotien toiminnalle. Vaikka silloinen Bulgarian sosiaali- ja työministeri Emilia Maslarova (2005-2009) kielsi ongelmat bulgarialaisissa lastenkodeissa ja piti dokumenttia provokaationa, Euroopan unioni alkoi vaatia lastenkotiolojen parantamista ja perhehoidon ensisijaisuutta laitoksiin sijoitetuille bulgarialaisille lapsille, joita vuonna 2007 oli yli 8000 lasta (emt. 206). Bulgaria teki laitoshoidon purkamissuunnitelman, joka hyväksyttiin vuonna 2010, ja sen mukaisesti laitoshoidon pyritään ajamaan kokonaan alas vuoteen 2025 mennessä, niin että lasten sijaishuolto toteutuu ainoastaan sijaiskodeissa, ryhmäperhekodeissa ja adoptioperheissä. Kansainväliset rahoitusmekanismit ovat vahvasti tukemassa laitoshoidon purkamista ja siirtymistä perhehoidon muotoihin (Ivanova & Bogdanov 2009). Kansainväliset järjestöt toteuttavat ulkomaisella rahoituksella bulgarialaisen sijaisperhetoiminnan kehittämistä: sijaisperhevalmennusta ja -rekrytointia sekä tukevat sosiaalisia ongelmia ennaltaehkäiseviä projekteja syrjäseutujen kylissä.

3.2. Bulgarian adoptioita säätelevät lait

Bulgarian lastensuojelulaisissa (2000) määritellään miten viranomaistoiminnan keinoin voidaan varmistaa, että lapsen oikeudet toteutuvat yhteiskunnassa ja perheissä. Lastensuojelulaki määrittelee milloin viranomaisen on puututtava perheen tilanteeseen sekä miten ja milloin lastensuojelun avohuollon työskentelyllä turvataan lapsen olosuhteet kotioloissa. Lain mukaan viranomaisten tulee sijoittaa lapsi kodin ulkopuolelle silloin kun lapsen kasvu ja kehitys kotioloissa on uhattuna tai jos vanhemmat tai huoltajat eivät huolehdi lapsestaan ilman perusteltua syytä. Jos lapsi sijoitetaan

perheen ulkopuolelle, lapsen läheisverkoston mahdollisuudet sijaisperheeksi tai adoptioperheeksi on lain mukaan myös aina selvitettävä.

Lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle lastensuojelullisin perustein on mahdollista vasta kun kaikki muut keinot on käytetty, paitsi kiireellisissä sijoituksissa.

Mikäli lapsi on orpo, tai hänen vanhempiensa olinpaikkaa ei pystytä kohtuudella selvittämään, tai vanhemmat eivät työskentele lapsen kotiuttamiseksi sijaishuollosta lastensuojelun tukitoimien avulla, lapsi voidaan viranomaisten toimesta vapauttaa adoptioon kuuden kuukauden kuluttua sijoituksesta. Sijoitettu lapsi voidaan Bulgarian perhelain 8. luvun mukaisesti adoptoida vierasperheeseen silloin kun lapsen vanhemmat ovat kuolleet, vanhemmista ei ole tietoa tai vanhemmalta on poistettu vanhemman oikeudet. Lapselle voidaan siis etsiä adoption kautta korvaa kotia, jos hänet joudutaan sijoittamaan pitkäksi aikaa oman perheensä ulkopuolelle. Lapsi saattaa odottaa adoptioon pääsyä joko laitoksessa, mutta yhä useammin sijaisperheessä. Haastatteluissa sosiaalityöntekijä kertoo, että käytännössä usein käy niin, että kun tuomioistuim on päättänyt sijoittaa lapsen sijaishuoltoon pidemmäksi aikaa, eikä lapsen vanhemmat ole olleet yhteydessä sijoitettuun lapseen puolen vuoden sisällä, sosiaalityöntekijät ottavat yhteyttä vanhempiin ja ehdottavat adoptioon vapauttamista. Jos sijoituksessa olevan lapsen vanhempia ei tavoiteta puolen vuoden jälkeen, voi lastenkodin johtaja sosiaalityöntekijän ohella vapauttaa lapsen adoptioon. Haastatteluissa kävi myös ilmi, että sijoitettuna on lapsia, joiden vanhempi tai sukulainen ilmestyy aina ja vain silloin, kun puolen vuoden raja on umpeutumassa ilmoittaakseen ettei suostu lapsen adoptioon vapauttamiseen, vaikka ei kykene itsekään ottamaan lasta hoitoonsa. Sama prosessi toistuu taas puolen vuoden kuluttua, kertoo sosiaalityöntekijä.

3.3. Sijaishuollon muodot Bulgariassa

Kansainvälisen Lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan (YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus 1990), jonka myös Bulgarian tasavalta on allekirjoittanut, lapsella on oikeus perheeseen ja vanhempiinsa. Mikäli lapsen omat vanhemmat eivät pysty vastaamaan turvallisesta

kasvuympäristöstä ja hoivasta, ensisijaista on lapsen sijoitus muuhun perheeseen, esimerkiksi läheisverkostoon. Lapsen kasvaminen perheessä on siis laajemmin kansainvälisesti määritelty tavoite ja laitoshoidon viimesijainen vaihtoehto (emt. artikla 20). Gatekeeping, on termi, joka tarkoittaa sitä, että lapsia ei voida sijoittaa pois kotoaan ilman laillisia perusteita ja sosiaalityön työskentelyä kotona asumisen mahdollistamiseksi. Jos sijoitus on kuitenkin välttämätöntä, sijaishuollon muodosta päättävät lapsen tuntevat sosiaalityöntekijät.

Lasten sijoituksia laitoshuoltoon on tutkittu Bulgariassa (esim. Bilson & Larkins 2013) ja tutkimus on johtanut päätökseen siirtyä perhehoidon priorisointiin vuosina 2010 - 2025. Laitoshuollon purkaminen aloitettiin pienten lastensuojelulaitoksista, jotka ovat sairaalamaisia laitoksia vailla henkilökhtaista hoivaa ja huolenpitoa. Vuonna 2011 myös YK:n ihmisoikeuskomissaari ja UNICEF aloittivat kansainvälisen kampanjan alle kolmevuotiaiden lasten lastensuojelullisen laitoshoidon lopettamiseksi (emt. 2013, 1566.) Laitoshuollon alasajon seurauksena lastensuojelun perhehoidon muotoja oli kehitettävä ja sijaisperhetoiminta alkoi vuonna 2012. Se on tätä nykyä eniten kasvava sijaishuollon muoto. Vuoden 2016 kesäkuussa oli bulgarialaisissa sijaisperheissä 2394 lasta. Omaan läheisverkostoonsa sijoitettuja lapsia oli samaan aikaan 6306. (ks. Kyrillinen lähde: ”Visio lastensuojelun laitoshuollon purkamiseksi Bulgariassa” – toteutuminen, väliraportti 10/2016.) Sijaisperheiden rekrytointi tai koulutus on julkisen sektorin järjestöille (vrt. edellinen haastattelu) ja ulkoistama osa-alue, johon Bulgaria saa kansainvälistä rahoitusta. Bulgarialaiset järjestöt, jotka kouluttavat sijaisperheitä ovat yleensä taustaltaan kansainvälisiä toimijoita, ja ne saavat tukea ja materiaaleja emojärjestöiltään Englannista, Hollannista, tai muista länsimaista. Sosiaalityöntekijä kertoo, että palveluntuottajajärjestöjen sosiaalityöntekijät ovat erittäin aloitteellisia informoidessaan alueen sosiaalityöntekijöitä vapaista sijaisperhepaikoista. Sosiaalityöntekijän mukaan lastenkotiin tai laitokseen sijoitettu lapsi lähtee yhä useammin sijaisperheeseen ja nimenomaan palveluntuottajajärjestön sosiaalityöntekijän aloitteesta. Sijaisperheiden koulutuksessa on puolestaan huomioitava, että jokin lapsi saattaa kotiutua tai tulla adoptoiduksi toiseen perheeseen. Tällöin lapsen kanssa tulee työskennellä eri tavoin, kuin pitkäaikaiseen sijoitukseen tulevan sijaislapsen kanssa.

Ammatillinen ryhmäperhekoti, on Bulgariassa sijaishuollon muoto, jossa voi olla jopa 15 lasta, ja täten se muistuttaa laitosta vaihtuvine työntekijöineen ja vapaaehtoisineen, vaikkakin on kodinomaisempi, kuin perinteinen laitoshoidon. Mikäli lapsella on erityistarpeita, sijoitus erityislaitokseen on toistaiseksi mahdollista, mutta myös niistä pyritään pääsemään eroon vuoteen

2025 mennessä. Siksi vammaisten ja erityistarpeisten lasten perheille luvataan jatkossa vahvempaa tukea ja lapsille kuntouttavaa päiväkeskustoimintaa.

Bulgariassa adoptiot ovat olleet toistaiseksi keskeisin keino turvata kodin ulkopuolelle sijoitetuille lapselle pysyvä perhehoito. Adoptioon vapautettuja lapsia on Bulgariassa lähes kaksinkertaisesti suhteessa adoptionhakijoiden määrään. Viime vuosina kotimaan adoptioiden määrä on kuitenkin ollut laskussa.² Syynä toteutuneiden adoptioiden määrän laskuun on paitsi yhteiskunnallisen epävarmuuden lisääntyminen myös se, että adoptionhakijoiden toiveet eivät vastaa lasten tarpeita, vaikka noin puolet adoptioon vapautetuista lapsista on 0 - 3-vuotiaita (Opening Doors EU, Country Fiche Bulgaria 2016). Kotimaisten perheiden odotusaika on siis pitkä, minulle kerrotaan viranomaishaastatteluissa.

Kansainvälinen adoptio on toiseksi viimeinen vaihtoehto niille lapsille, jotka ovat ei-adoptoitavia kotimaassaan. Kun lapselle sopivaa bulgarialaista perhettä ei löydy voidaan sopivaa perhettä etsiä myös ulkomaisten hakijoiden joukosta. Subsidiariteettiperiaatteen mukaan lapsesta on tehtävä ensin lapsiesitys kolmelle bulgarialaiselle perheelle, jotka kieltäytyvät adoptoimasta lasta, ennen kuin hänet voidaan rekisteröidä kansainvälisen adoption rekisteriin. Viime vuosina noin 300 - 400 bulgarialaista lasta on saanut ulkomaisen adoptioperheen vuosittain (Bulgarian oikeusministeriön tilastot 2016).

Lastensuojelulaitosten lisäksi Bulgariassa on yli 8-vuotiaille lapsille kasvatustaitoksia (VU) ja sosiaalipedagogisia laitoksia, eli koulukoteja (SPI). Näihin laitoksiin lähetetään muista syistä kuin lastensuojelulain perusteella. Jos esimerkiksi lapsi on tehnyt rikokseksi katsottavan teon hänet voidaan sijoittaa koulukotiin tai kasvatustaitokseen ”alaikäisen suorittaman, yhteiskunnan vastaisten teon- lain” perusteella. Vuonna 2012 kolmessa SPI:ssä oli yhteensä 107 lasta ja neljässä VUI:ssa 168 lasta, joten ne ovat erittäin laitosmaisia.

4 Tutkimuksen aineistot, tavoite ja tutkimusasetelma

² Kotimaan adoptioiden määrä Bulgariassa oli 720 v. 2011, 680 v. 2012, 705 v. 2013, 688 v. 2014, 626 v. 2015 ja 405 adoptiota 30.09.2016 mennessä.

Opinnäytteeni tavoite on selvittää kotimaan adoptioprosessia ja kuvata miten bulgarialaiset eri toimijat merkityksellistävät kotimaista adoptiota osana lastensuojelua. Tutkimuskirjallisuudessa osoitetaan, että adoptiolla on usein tarkoitus ratkaista jokin ongelma tai puute. Eri aikoina ja eri paikoissa ratkaisut ovat erilaisia. Tavoittelen tässä tutkielmassa narratiiveja, joissa selitetään myös ilmiön kausalityönteitä, eli mistä ongelma tai ilmiö johtuu ja mitä siitä seuraa. Narratiivien toimijoina ovat päätöksentekijät, asiantuntijat, sosiaalityöntekijät ja adoptiovanhemmat. Aineistoni avulla analysoin millaisia ongelmia kotimainen adoptio ratkaisee haastateltavien näkökulmista, mikä on se juonilinja, jonka haastateltavat kertovat. Millaisilla narratiiveilla selitetään lastensuojelun toimintaympäristöä ja mistä ne tutkimuskirjallisuuteen peilattuna kertovat?

Ennen kenttäjaksoa olin tutustunut Bulgarian lastensuojelun sijaishuollosta ja laitoshuollon purkamisesta koskeviin kansainvälisiin raportteihin, sekä tutustunut Bulgarian lastensuojelulakiin ja adoptiolakiin sekä lastensuojelua toimeenpanevien elinten internetsivustoihin. Tässä kolmannessa luvussa kuvaan sitä, miten olen saanut empiirisen tutkimusaineistoni, millainen se on ja miten pääsin kentälle tekemään etnografista tutkimusta. Kuvaan haastattelu ympäristöä ja kentällä tapahtunutta reflektointia, jotka liittyivät tilanteiden yllätyksellisyyteen ja pohdintoihin siitä, miten kohtaamiset ja tiedonkeruu onnistui. Pohdintojen avulla oli mahdollista hyväksyä, että kohtaamisten ollessa toisenlaisia, kuin olin odottanut, myös se tuotti tietoa, joka osaltaan muutti alkuperäistä tutkimusasetelmaa ja samalla tutkimuskysymystäni.

4.1.1. Kirjalliset aineistot ja kentälle valmistautuminen

Ennen kentälle lähtöä perehdyin Bulgarian lastensuojelun viranomaissivustoihin, Bulgarian lastensuojelulakiin (2000) ja perhelakiin (2009), jossa määritellään adoptioiden juridinen asema osana perheoikeudellisia asioita. Perehdyin myös Bulgariaa koskeviin lastensuojelun raportteihin, kuten Kevin Brownen raporttiin ”Child Abandonment and its Prevention in Europe. Bulgaria” vuodelta 2012 ja YK:n lapsen oikeuksien komitean seurantaraporttiin siltä kohdilta, kun se liittyi tutkimusintresseihini. Bulgaria on allekirjoittanut YK:n yleissopimuksen lapsen oikeuksista vuonna

1991. YK:n lapsen oikeuksien komitea tekee seurantaan sopimuksen jäsenmaissa ja raportoi siitä määräajoin. Toukokuussa 2016 lapsen oikeuksien komitea antoi määräaikaisraportissaan palautetta Bulgarialle sopimuksen toteuttamisesta. Tässä Bulgariaa koskevassa raportoinnissa kiinnitettiin huomiota muun muassa lasten sijaishuoltopaikkaa ja adoptioita koskeviin ongelma-kohtiin. Komitean mukaan adoptiot ovat aiemmin olleet keskeinen keino laitoshuollon purkamiseksi, mutta perhehoidon priorisoinnissa on havaittu puutteita. Ongelmia nähtiin lastensuojelun toimintaympäristössä, adoptoiden järjestämisessä ja muissa sosiaali- ja terveyshuollon toimintatavoissa, jotka välillisesti vaikuttavat sijoitukseen päätyvien lasten määrään ja sijaishoidon laatuun. Komitea huomioi, että sijoitettujen lasten oikeusturva ei Bulgariassa aina toteudu. Etenkin adoptioissa ja sijaishuollon lainsäädännössä on porsaanreikiä, samoin kuin lasten kanssa toimivien ammattilaisten toiminnassa on paljon parannettavaa. Komitea on huolissaan siitä, että pätevien sosiaalityön resurssien ja sosiaalityöntekijöiden vähäisen määrän vuoksi lapsia sijoitetaan köyhistä perheistä ilman että perheille olisi tarjottu taloudellista tukea ja avohuollon sosiaalityötä.

Adoptioita koskien komitea esitti huolensa Bulgarian viranomaisille siitä, ettei avoin adoptio ole edelleenkään mahdollinen Bulgariassa. Lisäksi komitea oli huolissaan kansainväliseen adoption lähteiden lasten suuresta määrästä suhteessa kotimaisen adoption määrään. Komitea huomioi, että bulgarialaiset adoptionhakijat adoptoivat vain pieniä ja "valkoisia" lapsia, ja komitea toivoi, että kotimaisia adoptiohakijoita kannustettaisiin ja tuettaisiin hakemaan ja pitämään huolta myös isommista lapsista, romanilapsista sekä vammaisista ja erityistarpeisista lapsista. Komitea huomautti, että näistä samoista asioista Bulgariaa huomautettiin jo aiemmassa määräaikaisraportissa, mutta ongelma jatkuu entisellään. Arvostelun kohteena komitealla oli myös se, että bulgarialaisessa oikeustieteen opinnoissa ei opiskella lainkaan lapsen oikeuksia tai ihmisoikeuksia, vaan kurssitusta on järjestetty vasta ammatissa toimiville oikeusoppineille. Komitean huolena on se, kuullaanko lapsia juridisessa päätöksenteossa, esimerkiksi adoptioon vapauttamisessa tai adoptioperheen valinnassa. Sosiaalityöntekijöiden velvollisuus on aina kuulla alle 10-vuotiaita lapsia heitä koskevissa hallintopäätöksissä, eli silloin, kun lasta ollaan sijoittamassa kodin ulkopuolelle lastensuojelullisin perustein.

Vastauksena komitean raporttiin Bulgarian viranomaiset myönsivät, että korruptiota esiintyy merkittävässä määrin joka tasolla. Uutta korruption vastaista lakia on jonkin aikaa valmisteltu, mutta sitä ei oltu hyväksytty tähän mennessä (toukokuu 2016) parlamentissa. (Committee on the

Rights of the Child reviews the report of Bulgaria 30. May 2016.)

Perehdyttyäni näihin kirjallisiin aineistoihin lähdin kohti Sofiaa, toiveenani haastatella sosiaalityöntekijöitä suunnittelemani työpajan ja aktiivisen haastattelun keinoin hankkiakseni tietoa lastensuojelun sosiaalityön päätöksenteosta.

4.1.2 Aineiston hankinta ja sen kuvaus : Etnografia ja aktiivinen haastattelu metodeina

Tutkimusaineistoa on kerätty etnografisesti kentällä marraskuussa 2016. Matka Bulgariaan aineistonkeruumielessä mahdollisti yllättävät kohtaamiset ja haasteet, joita olisi ollut vaikea kuvitella etukäteen. Kouluetnografiaa tehnyt Sirpa Lappalainen määrittelee etnografian olevan paitsi rationaalinen, myös ruumiillinen ja emotionaalinen kokemus (Lappalainen & Hynninen, Kankkunen & Lahelma & Tolonen 2007, 9-10). Etnografia on siis laajemmin ajateltuna läsnäoloa tutkimuksen kohteena olevassa kulttuurissa, joka tässä on bulgarialainen lastensuojelun kenttä ja tutustuminen kotimaisen adoption toimijoiden näkemyksiin.

Halusin haastatella bulgarialaisia sosiaalityöntekijöitä kahdessa suuressa bulgarialaisessa kaupungissa syksyllä 2016. Tätä varten lähetin tutkimuslupahakemuksen kesäkuun alussa. Elokuussa sain pyynnön konkretisoida haastattelukysymyksiä tutkimusluvassani ja saada opintotodistukset ja todistuksen työnohjaajalta aiheeni paikkansapitävyydestä. Täsmensin hakemustani, mutta ilman kopiota opiskelutodistuksestani, koska kuvittelin että todistuksen näyttäminen paikan päällä riittäisi. Kerroin uudelleen haastattelumetodikseni aktiivisen haastattelun (ks. Holstein & Gubrium 1995), jossa haastattelija ja sosiaalityöntekijät keskustelevat tasa-arvoisesti ilman strukturoituja kysymyksiä. Tässä vaiheessa olin päättänyt, että haastattelu olisi mielekästä tehdä ryhmässä. Olin siis hakemuksessani kertonut teoreettisesta viitekehystäni ja haastattelumetodistani, mutta vastausta ei kuulunut. Lopulta ilmoitin syyskuun lopulla, että teen haastattelut Bulgariassa marraskuun puolessavälissä ja täsmensin, että olen valmis joustamaan haastattelumetodeissa. Lokakuun alussa sain kielteisen vastauksen, jota perusteltiin sillä, että opiskelutodistuksen puuttuessa, minulle ei voi luovuttaa suojelun tarpeessa olevien lasten tietoja. Koin, että hakemukseni, jota oli käsitelty neljä kuukautta, ei ollut tullut oikein ymmärretyksi. En

ollut milloinkaan pyytänyt yksittäisten lasten tietoja nähtäväkseni. Olin hyvin pettynyt, ja päätin aktivoitua Sofian suhteen, jossa minulla oli yhteys sosiaalityöntekijään, joka oli saanut neljä – viisi sosiaalityöntekijää mukaan haastatteluun, jos saisin Sofian sosiaalitoimesta luvan haastatella kaupungin työntekijöitä. Lähetin tutkimuslupahakemukseni lokakuussa korkeimmalle taholle, eli valtion sosiaalihuollon toimistoon, joka vastaa lastensuojelusta, ja pyysin mahdollisuutta haastatella kolmea – viittä sosiaalityöntekijää Sofiassa. Vastausta ei kuulunut, ennen kuin ilmoitin olevani jo Sofiassa. Silloin sain täsmälleen saman asiakirjojen täydennyspyynnön, kuin mitä olin saanut ensimmäiseen hakemukseeni. Lähetin aiemmasta kokemuksesta viisastuneena opiskelutodistukset ja strukturoidut kysymykset heti perjantai-iltana, johon sain tuntia myöhemmin vastauksen, että olen tervetullut seuraavana maanantaiaamuna klo 10 työ- ja sosiaaliministeriön sosiaalihuollon toimiston, lastensuojelun yksikköön. Tapaamisen syytä ministeriöön en tiennyt, mutta toivoin tapaavani sosiaalityöntekijöitä ja saavani mahdollisuuden haastatteluun, kuten olin pyytänyt. Tulkitsen tapaamisen järjestymisen tutkimusluvan hyväksymiseksi.

Kentällä olin lisäksi yhteydessä bulgarialaiseen lastensuojelujärjestöön ja Sofian yliopiston, Kliment Ohriidskin yliopiston Sosiaalityön laitokseen. Näistä otettiin pikaisesti yhteyttä, vaikka sähköpostit ja wifi-yhteydet takkusivat, kommunikaatio oli järjestön ja akateemisten toimijoiden kanssa helppoa ja myönteistä. Sain audienssin järjestöön ja yliopistolle mahdollisuuden mennä esittelemään aihettani 3. vuosikurssin opiskelijoille ja keskustella samalla oppiaineen opettajien kanssa. Lisäksi omien kontaktieni kautta löysin järjestössä työskentelevän sosiaalityöntekijän, joka oli iloinen voidessaan keskustella suomalaisen kollegan kanssa. Sovin myös tapaamisen ystäväperheeseen, joka oli hiljattain tullut adoptioperheeksi. Aineistoni pohjautuu edellä mainittuihin tapaamisiin, ja niissä saatuihin aineistoihin, nauhoituksiin, kuviin ja saatuihin materiaaleihin, internet-linkkeihin ja muistiinpanoihin sekä muiden informanttien kanssa käytyihin keskusteluihin kentällä.

Bulgarialaisessa kommunikaatiossa ollaan muodollisempia kuin Suomessa. Tuntumattomia on kohteliasta teititellä, olla kiinnostunut toisen osapuolen intresseistä, eikä haastatteluissakaan voi heti mennä itse asiaan, vaan tärkeää on myös tutustuminen ja perisääntöjen luominen vuorovaikutukselle. Siksi yhteydenpito ja kohteliaisuusäännöt ja tietty verkkaus teemaan etenemisessä ovat osa tiedonhankintaa, yhteyden ja luottamuksen luomista. Kohteliaisuusäännöt myös vievät aikaa ja vaativat vaivannäköä. Olin valmistautunut kohtaamisiin myös pienin lahjoin,

sillä Bulgariassa vieras tuo yleensä lahjan, se kuuluu kohteliaisuussääntöihin ja ”isäntä” puolestaan tarjoaa jotain pientä, koska juttelu sujuu helpommin yhteisen aterian tai kahvikupin äärellä. Tästä poiketen, ministeriön tapaaminen oli hyvin jännittynyt, käytäväkeskustelussa ei tarjottu mitään, eikä 30 minuutin tilanteeseen mitenkään sopinut lahjojen antaminen, joten jätin sen väliin. Muille haastateltaville annoin haastattelun loputtua pienet muistot Suomesta.

4.1.3. Haastatteluaineiston kuvaus

Etnografiaan kuuluu, että aineisto voi olla monenlaista, mutta haastattelut ovat siinä keskeisiä (ks. Rastas 2010, 67-68). Tein kenttäjaksolla viisi haastattelua sellaisten toimijoiden kanssa, jotka jollain tavalla liittyvät lastensuojeluun ja adoptioihin. Jatkoin analyysivaiheessa aineiston täsmentämistä Skype-keskusteluina kolmen informantin kanssa. Kahdesta nauhoittamastani kenttähaastatteluista litteroin toisen kokonaan ja toisen osittain. Molemmista oli myös muistiinpanoja: ensimmäisestä A 4 paperilla ajatuskartta ja toisesta vihkomuistiinpanoina lauseita, joihin oli hyvä tarttua lisäkysymysten esittämiseksi. Sosiaalityöntekijän haastattelusta minulla on vihkomuistiinpanoja ja kenttämuistiinpanot koneella. Adoptioperheen tapaamisesta tein kenttämuistiinpanot ja nauhoitin myöhemmän Skype-haastattelun, jonka keskeiset seikat olen kirjannut koneelle. Yliopiston tapaamisesta on kenttämuistiinpanot koneella, eli muistiinpanot, jotka tein hotellihuoneessa tapaamisen jälkeen, sekä valokuvia, joita otin luokkatilanteesta ja taululta, johon olimme piirtäneet opettajan kanssa prosessikaavioita.

Lisäksi kävin kahden ystäväni kanssa lähes päivittäin vapaamuotoisia keskusteluita. Heistä käytän nimitystä informantti ja heidän kanssaan olen jatkanut keskustelua teemoistani ja tarkentanut konteksteja kenttätöni jälkeenkin. He edustavat ”keskivertokansalaista”, joilla ei ole suoraa kosketuspintaa teemaani, mutta jotka välittävät bulgarialaisen valtaväestön, keskiluokan asenteita ja käsityksiä bulgarialaisesta yhteiskunnasta ja kulttuurista. Anna Rastas toteaa artikkelissaan Haastatteluaineistojen monet tehtävät etnografisessa tutkimuksessa, että etnografisessa tutkimuksessa ei aina ole mahdollista edes suunnitella haastatteluita ja haastattelut voivat olla monenlaisia (2010, 68), ja siksi nämä epäviralliset keskustelut kentällä ja sen jälkeen ovat myös osa

aineistoani, silloin, kun teemat ovat koskeneet kotimaisia adoptioita Bulgariassa. Informanttini ovat olleet tietoisia kenttätöni teemoista ja siitä, että kerään aineistoa opinnäytteeseen.

Laura Huttunen toteaa artikkelissaan Tiheä kontekstointi: Haastattelu osana etnografista tutkimusta, että, että raja haastattelun ja vapaamuotoisen keskustelun välillä on usein liukuva, eikä etnografinen aineisto ole aina litteroidun haastattelun muotoista, vaan myös se, mitä etnografi havainnoi haastattelutilanteissa ja kentällä on tietoa (2010, 43). Keskittyminen vuorovaikutukseen ja dialogiin vaikuttaa aina haastattelun tallentamiseen. Välillä annoin periksi nauhoittamisesta ja jopa muistiinpanojen kirjoittamisesta, kun yritin luoda haastateltavan kanssa mahdollisimman luottamuksellista vuorovaikutusta kilpaa ajan kulumisen kanssa. Kirjoitin kuitenkin muistiinpanot ja tärkeimmät pohdinnat tilanteista koneelle tai paperille viimeistään seuraavana päivänä hotellihuoneessani.

Tein etnografisen kenttäjakson aikana siis erilaisia muistiinpanoja, jotka perustuvat paikassa ja ajassa tehtyihin valintoihin siitä, mikä on keskeistä aiheeni kannalta. Valinnat tapahtuvat hetkessä ja muistiinpanojen tekeminen, kokemukseni oli paitsi tulkintaa myös ruumiillinen tila. Erityisen vaativaa muistiinpanojen tekeminen ja valinnat olivat siksi, että jouduin muuttamaan kenttätöni aikana tavoitteitani ja suunnitelmiani. Siksi etnografisen kokemusten ja tunteiden reflektointi ja muistiinpanojen puhtaaksikirjoittaminen niistä hotellihuoneessa oli keino yrittää jäsentää tapahtumia, tilanteita ja kohtaamisia. Samalla valmistauduin jo seuraaviin tapaamisiin pohtien, miten kartutan uutta tietoa, mitä kysymyksiä minun pitää vielä selvittää ja miten luoda luottamusta lyhyessä ajassa. (vrt. Lappalainen, 2007, 113-115).

Kentältä sain lisää kirjallista aineistoa ministeriön antamilta internetsivustoilta, joista mainittiin useasti tilastojen saamiseksi. Yliopiston opettaja antoi nivaskan printtejä opetusmateriaaleista, Power Point-dioista: toimenpideohje väkivaltaa kokeneen lapsen suojelemiseksi ja esimerkkitapauksia aiheesta sekä sijaisperhetoiminnan esittely-diat, tulosteita Bulgarian lastensuojelulaista, laki sosiaalipalveluista, laki lastensuojelun toimenpiteiden täytäntöönpanosta (joista kaikki sivut eivät ole tulostuneet).

4.2.1. Etnografinen aineistonhankinta ja tutkimusote

Etnografinen aineistonhankinta vaatii kentällä oloa ja sinne pääsyä tutkimuslupien ja kontaktin ottamista sekä luottamuksen luomista (vrt. Laakso 2009, 69-70). Tämä kaikki vaati pitkäaikaisempaa kentän kartoittamista ja yhteydenpitoa. Tutkimusluvan myöntämisen viivästyttäminen pakotti joustamaan aikatauluissa, aineistonkeruussa ja vakuuttelemaan viranomaistaholle, että olen aidosti opiskelija, joka on kiinnostunut aiheesta. Sofiassa aika kului, ja luvan saamiseksi esitettiin aina lisävaatimuksia. Päätin, että hankin kuitenkin sen aineiston, mikä minun on näissä olosuhteissa mahdollista saada.

Kenttätöjaksoni, kahden viikon aikana, sain monipuolisen aineiston, jolla on mahdollista kuvata ilmiön monimutkaisuutta. Laura Huttusen mukaan havaintoaineisto tekee etnografiasta etnografiaa, koska tekstejä ja havaintomuistiinpanoja tulkitaan ristiin (2010, 46 - 47). Huttunen määrittelee etnografisen tutkimuksen siten, että aineiston tulee olla paitsi kuvausta, myös tulkintaa ja analyysiä. Aineistoni mahdollistaa moninaisten ja keskenään ristiriitaistenkin havaintojen ja yllätysten kuvaamisen, tulkinnan ja analyysin keskellä ihmisten monimuotoista arkea ja vuorovaikutuksessa heidän kanssaan (vrt. Laakso 2009, 61).

Etnografisessa menetelmässä tutkija joutuu kohtaamisissaan myös paikantumaan itse aina eri tavoin, riippuen sosiaalisista asemista ja yhteiskunnallisista rakenteista. Tarja Tolonen ja Tarja Palmu kuvaavatkin kentällä oloa kaoottisena, mutta haastavana ja mielekkäänä toimintana, jossa on mahdollisuus päästä välitiloihin (Tolonen & Palmu 2007, 89). Siksi etnografisella havainnoinnilla itselle vieraassa ympäristössä on mahdollista etäännyttää itsensä teemasta ja omista ennakkokäsityksistä ja –oletuksista tai tutkimusteeseistä. Etnografialla on ikään kuin katsoa kauempaa kysymyksiä, jotka ovat itselle läheisiä ja tuttuja.

4.2.2. Haastattelumetodi

Tavoitteenani oli kokeilla aktiivisen haastattelun metodia kenttäjaksolla. Aktiivisen haastattelun teoreettiset oppi-isät, konstruktionistit ja etnometodologi James A. Holstein ja etnografi Jaber F. Gubrium määrittelevät kirjassaan *The Active Interview* (1995) metodin huomioivan tutkimuksen teossa dialogisuuden ja vuorovaikutuksen perinteisiä haastattelumenetelmiä paremmin. Aktiivisessa haastattelussa, kuten myös feministisessä etnografiassa, tutkija paikantaa itsensä kriittisesti suhteessa klassiseen tutkijaan, joka sankarimatkaajana valloittaa tuntemattomia kulttuureja, käyttää kulttuurin asukkaita oman akateemisen pätevöitymisensä hyväksi, olettaa itsensä tiedon subjektiksi ja määrittelee samalla tutkittava kentällä objektiksi. (emt. 24 – 25.)

Elina Lahelma ja Tuula Gordon pohtivat artikkelissaan Taustoja, lähtökohtia ja avauksia etnografiaan (2007, 25), että postmodernin kielellinen paradigmanmuutos aiheutti etnografiassa kielen representaatioiden ja diskurssien tarkemman huomioon osana vallan käytäntöjä. Tämä tarkoittaa, että tutkijan on paikannettava itsensä tutkimukseen ja tiedostettava valintojensa ja kirjoittamisen olevan representaatiota, jotka uusintavat ja tuottavat, tai vastustavat vallan diskursseja.

Etnografia ja aktiivisen haastattelu valikoituivat metodeikseni, koska halusin poistaa valta-asetelman tutkijan - tiedon subjektin ja tiedon objektin - informantin välillä. Bulgarialaiset ovat hyvin tarkkoja siitä, mitä heistä ajatellaan maailmalla, joten luottamuksen luomiseksi halusin tehdä haastatteluista mahdollisimman tasa-arvoisia. Minua kiinnosti, miten etnografiassa ja aktiivisessa haastattelussa tutkija voi ammentaa tietoa informantinsa kanssa yhdessä sitä uudelleen merkityksellistään, sekä keskustella informantin kanssa tasa-arvoisina tiedon subjekteina (Holstein & Gurbus 1995, 15). Aktiivisen haastattelun pohjalla on idea tilanteen dialogisuudesta ja siitä, että haastattelija ja haastateltava luovat yhdessä merkityksiä ja ovat yhdessä mukana merkityksenantoprosessissa. Siksi yhtä tärkeää kuin se, mitä kysytään on se, miten asiaa kysytään (emt., 16).

Välillä pohdin haastattelun aikana, miten toisaalta ohjata keskustelua ja toisaalta olla menettämättä jotain tietoa, jota haastateltava ilman keskustelun ohjaamista saattaisi muuten tuottaa. Matti Hyvärinen kirjoittaa tekstissään Haastattelukertomuksen analyysi: ”Haastattelutilanteessa odotukset suuntautuvat moneen suuntaan. Haastateltava pyrkii suhteuttamaan sanomansa

olettimiinsa haastattelijan odotuksiin.” (2010, 111). Etenkin silloin, kun haastattelut eivät mielestäni edenneet aktiivisen haastattelun periaatteilla, yhteistä ymmärrystä luoden, jän pohtimaan mistä haastateltava uskoi minun olevan tutkijana kiinnostunut, ja pohdin asiaa vielä pitkälti analyysivaiheessa.

Vuorovaikutuksen ja haastattelun ideaalina pidin kentälle lähteissäni dialogisuutta. Antiikin kreikan dialogisuus-käsite juontaa filosofiasta ja draamoista, joissa dialogit oli osa retorista argumentointia ja tekstimuotoja. Dialogisuuden käsite on omaksuttu yhteiskuntatieteisiin taiteentutkimuksesta, erityisesti Mihail Bahtinin Dostojevskin romaaneja koskevan romaanikirjallisuuden tutkimuksen kautta. Bahtin pohtii moniäänisyyden ja totuuden suhdetta romaanikirjallisuudessa, ja toteaa, että dialogiset suhteet ovat tietoisuuksien välisiä suhteita: viimeinen sana, totuus, paljastuu vuorovaikutusprosessissa (Bahtin 1991, 78 - 87).

Taiteentutkimuksen lisäksi dialogista lähestymistapaa on alettu hyödyntää myös yhteiskuntatieteissä ja sosiaalitieteissä. Dialogisuudessa on kysymys moninapaisesta tiedon tuottamisesta ja merkitysten rakentamisesta. Siksi myös sosiaalityö hyödyntää erityisesti vuorovaikutusentutkimuksessa ja menetelmissään bahtinilaisen dialogisuuden ja Ludwig Wittgensteinin kielipelin käsitteitä (vrt. Juhila 2004, 158-160).

Vuorovaikutuksellisuuden ja dialogisuuden metodeja sosiaalitutkimuksessa on lisäksi kehittänyt ihailmani brasilialainen Paulo Freire sosiaalipedagogisessa työskentelymenetelmässään, jota Freire on esitellyt kirjassaan *Sorrettujen pedagogiikka* (2005). Toivoin omilta haastatteluiltani myös vastavuoroisuutta ja pyrin välttämään ennakoasetelmia, joskin haastateltavat toisinaan asettuivat aktiiviseen rooliin tiedon välittämisessä, ennemmin kuin sen yhteisessä tuottamisessa. Ideaalinani oli siis kerätä aineistoa siten, että tasa-arvoisella keskustelulla haastateltavien kanssa kokeilisin aktiivisen haastattelun menetelmää ja toivoin tutkimukseni tuottavan dialogisuutta, uusia merkityksenantoja jo aineistonkeruuvaiheessa viranomaisten, opettajien ja opiskelijoiden, järjestöjen toimijoiden ja lastensuojelusosiaalityöntekijöiden välille. Koen, että dialogi on mahdollisuus uusiin ajatuksiin, jotka jäävät elämään haastattelun jälkeenkin.

4.2.3. Haastattelu ympäristöjen empiria

Haastattelut voidaan tulkita asiantuntijahaastatteluina tai kokemushaastatteluina, mutta haastateltavien asemointi näiden roolien välissä ja myös oma asemointini saattoi muuttua haastattelun aikana. Haastattelutilanteet olivat Sofiassa luonteeltaan hyvin erilaisia, ja niiden ilmapiiri vaihteli virallisesta epämuodolliseen, varovaisesta luottamukselliseen. Haastatteluiden kestot vaihtelivat puolesta tunnista kolmeen tuntiin, ja kenttäjakson jälkeiseen yhteydenpitoon Skypellä ja sähköpostitse.

Haastattelun analyysi-kirjan kirjoittajat osoittavat, että tutkijan tulee luopua omista ennako-odotuksistaan ja kuunnella haastateltavien jäsenyksiä aiheesta (Ruusuvoori, Nikander & Hyvärinen 2010, 16). Tästä syystä myös tutkimuskysymystä on tarpeen tarkastella ja myös muuttaa tai täsmentää etnografisen tutkimuksen aikana. Kentälle lähtiessäni tutkimuskysymykseni koski bulgarialaisen lapsen sijoituksen polkua ja sosiaalityöntekijöiden päätöksentekoa. Sosiaalityöntekijöille suunnittelemani työpaja ei toteutunut, mutta haastatteluista muodostui sen sijaan aineistoa, jonka avulla oli mahdollista kuvata kotimaista adoptioprosessia ja siitä käytäviä keskusteluita.

Asiantuntijahaastatteluiksi kutsun ministeriön ja järjestöjen asiantuntijoiden sekä sosiaalityöntekijän että yliopiston opettajien haastatteluita. Kokemushaastatteluita ovat sosiaalityöntekijän ja yliopiston opettajan ja adoptioäidin haastattelut. Roolit voivat olla siis päällekkäisiä, riippuen siitä, mistä positiosta haastateltava puhuu asiantuntijan vai kokemusasiantuntijan.

Esittelin jokaisessa viidessä haastattelussa alkuperäisen suunnitelmani sosiaalityöntekijöiden päätöksenteon tutkimisesta sijoitusprosessissa. Kukaan haastateltavista ei lähtenyt suoraan vastaamaan kysymyksiin, jotka olin konstruoinut ministeriön pyynnöstä, vaan haastateltavat lähtivät tulkitsemaan tarjoamaani teemaa ja ottivat kiinni joistain teemoista enemmän kuin toisista. Etenkin ministeriön haastattelussa haastateltavien väliset jännitteet, päälle puhumiset ja suoranaiset katkot osoittavat, että tarina liikkuu moneen suuntaan, vaikka yleensä haastattelu ajatellaan tilanteena,

jossa haastattelija pyytää haastateltavilta tiettyä tietoa ja vie kysymyksillään tilannetta eteenpäin. Aktiivisen haastattelun teorian mukaan haastattelija aktivoi haastateltavat tarinankerrontaan enemmänkin kuin vain esittää kysymyksiä ja hakee siihen vastauksia (Holstein & Gubrium 1995, 35). Koin, että aktiivinen haastattelu metodina saattoi olla haastateltaville uusi tapa kommunikoida, koska en etukäteen eksplikoanut sitä heille. Ehkä osittain siksi dialogisuus ja yhteinen määrittely ja merkityksenanto oli ajoittain haasteellista, kun haastattelun ajateltiin olevan pelkästään tiedon siirtoa.

Ministeriön virkamiehet eivät odottaneet että esitän kysymyksiä, vaan aloittivat jokseenkin strukturoidun esitelmän laitoshuollon purkamisen onnistumisesta, vaikkakin kahden asiantuntijan tarina polveili, heidän keskinäinen tarinansa katkeili ja he puhuivat toistensa päälle (vrt. Pöysä 2010, 156-157). Tässä kohtaamisessa kertomuksen juoni ja tarina poikkesivat jännittävästi toisistaan, kuten hyvään kertomukseen kuuluukin. Haastattelu jäi ristiriitaisuudessaan mietityttämään kenttäjakson jälkeenkin. Oli selvää, että asiantuntijat ovat puhuneet aiemminkin samoista aiheista muille haastattelijoille, tai heillä oli valmis tarina kerrottavana oman organisaationsa toiminnasta ja toiminnan positiivisista tuloksista. Ajan rajallisuuden vuoksi haastatteluissa pitäydyttiin ”käsikirjoitetuissa” skripteissä (emt. 2010, 161), ja sain esitettyä väliin vain muutaman lisäkysymyksen.

Toiset haastateltavat, erityisesti kokemusasiantuntijat, loivat kertomustaan haastattelutilanteessa ja suhteessa esitietoihin, joita heillä siihen mennessä teemastani oli. Näissä kolmessa kohtaamisessa; sosiaalityöntekijän ja adoptioperheen tapaamisissa sekä yliopiston aktiivisessa havainnoinnissa koin dialogisuuden toteutuvan paremmin. Tulkitsen myös, että tilanteen dialogisuus tai keskustelevuus oli myös suoraan suhteessa varattuun aikaan. Siksi alkuperäisessäkin suunnitelmassa olin varautunut saamaan aineistoni kerättyä työpajoissa, jotta haastatteluissa voitaisiin yhdessä tuottaa uusia merkityksiä.

Tunnustuksellisin haastattelu mahdollistui kotivierailulla, jossa oli tilaa ilmaista tunteita, pelkoa ja iloa sekä epävarmuutta. Adoptiolapsi oli aluksi läsnä haastattelutilanteessa, ennen nukkumaanmenoaan, mikä lisäsi tilanteen affektiivisuutta, kun yhdessä ihmettelimme ja nauroimme lapsen yrityksille ottaa kontaktia. Lapsi mm. ohjasi haastattelijan ensityökseen kylpyhuoneeseen

käsipesulle ja ehdotti vieraille myös jalkojen pesemistä, mikä aiheutti tilannekomiikkaa ja rentoutumista naurun avulla. Vastavuoroisuus ja dialogisuus toteutui siinäkin, että haastattelijan ja haastateltavan roolit vaihtuivat, kun yhdessä adoptioäidin kanssa jaoimme ajatuksia, tunteita ja kokemuksia molempia kiinnostavasta teemasta. Adoptioäiti halusi esittää kysymyksiä haastattelijalle, miten adoptiolapsen tai sijaislasten kanssa voisi toimia kiintymyssuhteen rakentamiseksi. Dialogisuus oli siksikin mahdollista, koska vanhemmat olivat ennestään tuttuja, vierailulla ei ollut tarkkaa aikarajaa ja se oli epämuodollinen tilanne, vaikka perhe tiesi, että teen aiheesta tutkimusta ja kerään tietoja kotimaisesta adoptiosta.

Jyrki Pöysä huomioi artikkelissaan Asemointinäkökulma haastattelujen kerronnallisuuden tarkastelussa (emt. 156 -157) että oletuksellisesti haastateltavat ovat ennalta haastattelijalle vieraita, ja tuttujen haastattelemine on tuttuuden vuoksi haastavampaa. Tilanne oli kuitenkin muuttunut tuttavieni kanssa edellisestä tapaamisesta, koska heillä oli nyt uudet roolit, he olivat nyt adoptiovanhempia, ja kaiken keskipisteenä on kauan kaivattu lapsi. Siksi keskustelu pysyi hyvin fokuksessa koko illan. Lisäkysymyksiä sain tehdä Skype-haastattelussa myöhemmin vuoden 2016 lopulla.

4.3.1. Narratiivinen analyysi metodina

Narratiivit ovat diskurssianalyttisen tulkinnan tavoin konstruktiviseen teoriaan perustava kattokäsite, joka tutkii sitä, miten tarinoiden avulla voidaan representoida todellisuutta (Juhila 2004, 173). Anna Rastas kuvaa tutkijan keräämää haastatteluaineistoa iskevästi kaaokseksi, jossa tutkija on aineistonsa äärellä, ennen kuin pystyy jäsentämään sen niin, että aineisto vastaisi esitettyyn tutkimuskysymykseen. Haastatteluiden mieltäminen narratiiveina mahdollistaa sen pohtimisen, miksi haastattelutilanteissa ilmeni ristiriitaisuuksia, miksi koin yllätyksiä ja jopa epäonnistumisen tunteita, kun haastateltava ottaa roolin tai aseman, jossa hän määrittelee topiikin. (Rastas 2010, 48.)

Narratiivien esiin nostaminen haastatteluista on mielekäästä, siksi että monien kielifilosofien mukaan tarinankerronta, kielen ja äänneiden tuottaminen on subjekteille paitsi nautintoa tuottavaa

toimintaa, myös prosessi, jossa kertoja luo omaa subjektiivuttaan (vrt. Kristeva 1993) ja jäsentää maailmaansa vuorovaikutuksessa kuulijan kanssa. Siksi haastattelu ei jää vain kertaluonteiseksi tiedon siirtämiseksi, vaan voi johtaa ajattelun ja toiminnan muutokseen kun kohtaamisen vuorovaikutuksellisuus herättää toimijuuden kokemuksen ja uusia subjektipositioita, jotka saattavat kehittyä haastattelun jälkeenkin. Narratiivin kerronnan muotoon ja sisältöön vaikuttaa siis myös kuulijakunta, joka tässä tapauksessa on ulkomaalainen opiskelija ja lastensuojelun sosiaalityöntekijä.

Anna Rastas huomioi, että jos tutkimusaineistossa toistuu tietyt teemat, tai jopa yksittäinen sana (Rastas 2010, 83), on hyvä nostaa se erilleen tarkasteltavaksi aiheeksi. Vaikka tarinat ovat erilaisia, silti niissä toistuu samat teemat aina hieman eri puolilta tarkasteltuina, ja se omalta osaltaan selittävät bulgarialaisen lastensuojelun adoptioympäristöä. Haastatteluissa toistuvia tai niistä kokonaan puuttuvia teemoja, joita löytyy Bulgarian lastensuojelua koskevasta kansainvälisestä raportoinnista ja adoptioita koskevasta tutkimuskirjallisuudesta, ovat mielenkiintoni kohteena. Nämä puuttuvat tai toistuvat teemat taustoittavat adoptioympäristöä kausalityönteiden: syiden ja seurausten representaatioina. Narratiivien avulla pohdin niitä yleisiä kulttuurisia merkityksenantoja, jotka eksplisiittisesti tai implisiittisesti nousevat aineistostani, raporteista ja tutkimuskirjallisuudesta lastensuojelun adoptioihin liittyen.

Koko kenttäjaksolla toistuvia sanoja tai teemoja olivat hylkääminen, romanit ja viranomaistoiminnan läpinäkyvyys. Bulgarialaiseen lastensuojeluun ja adoption kontekstissa on hyvä tarkastella toistuvia tai vaiettuja myytteihin sidottuja kulttuurisia merkityksenantoja ja representaatioita, koska ne taustoittavat koko lastensuojelun toimintaa. Palaan myös aiemmin esitettyyn ajatukseen eri kulttuureissa ja valtioissa käytössä olevista erilaisista sosiaalityön käytännöistä, joita määrittelee paljolti yhteiskunnassa vallassa oleva ihmiskuva ja suhtautuminen muutokseen.

Yhteiskuntatieteellisessä narratiivisuuden tutkimuksessa on hyödynnetty esimerkiksi Vladimir Proppin (1995) ihmesadun morfologia-analyysiä, jonka mukaan vanhoissa venäläisissä ihmesaduissa, sankaritaruissa on pysyvät, vakiintuneet roolit, joiden funktiot pysyvät samoina läpi tarinan, ja jopa tarinasta toiseen. Sankari on protagonistista ja hänen vastustajansa on antagonistista.

Lisäksi hahmoissa on pelastajia ja avunantajia, lahjoittajia sekä muita avustavia hahmoja, joiden funktiot pysyvät muuttumattomina. Saduissa tyypillistä on, että tarina on progressiivinen, ja ihmetarun sankari pelastuu, kasvaa ja voimaantuu ylittäessään haasteita ja voittaessaan prinsessan ja puoli valtakuntaa. Myös adoptiokertomuksissa esiintyy hahmoja, joiden funktiot ovat pysyviä. Treacher ja Kaz (2001) ovat analysoineet adoptiotarinoiden myyttisiä merkityksiä Proppin teoriaa hyödyntäen. Treacher ja Katzin artikkeli tuottaa ymmärrystä, että adoptioiden tunteita herättäviä ristiriitaisuuksia on mahdollista ymmärtää ja hyväksyä. Palaan tähän mielenkiintoiseen narratiiviseen analyysiin myöhemmin.

Narratiivisessä analyysissä yhtä tärkeää on se miten kerrotaan (juoni) kuin mitä kerrotaan (tarina). Valitsen viiden haastatteluaineiston sekä etnografisten havaintomuistiinpanojen järjestämiseksi ja analyysimenetelmäksi narratiivisen analyysin, koska siinä on mahdollista huomioida haastateltavan äänen ja kertomisen tapaa osana kulttuurisen selittämisen tapoja. Lisäksi narratiivien analyysi mahdollistaa eri toimijoiden roolien esiintuomisen bulgarialaisen lastensuojelun kentällä. Koen, että narratiivinen metodi pelastaa opinnäytteen kirjoittajan kaaokselta, koska sen avulla voin rajata aineistoani keskittymällä kotimaan adoptioita koskeviin kertomuksiin, vaikkakin narratiivit kuvaavat myös myyttisiä kausaalisuhteita kaaoksesta kosmokseen ja epäjärjestyksestä järjestykseen siirtymisessä.

4.3.2. Juonen merkitys tarinassa

Jo Aristoteles määritteli, että draama rakentuu juonesta ja tarinasta. Juoni (mythos) on se, mikä tekee tarinasta mielenkiintoisen. Juonessa on Aristoteleen mukaan alku, keskikohta ja loppu, ja ne seuraavat toisiaan tässä järjestyksessä. Tämän ajatuksen mukaan juoni kuvaa toiminnan etenemistä tarinassa tuottaen draamallista jännitettä. (Aristoteles 1994.) Narratiivi taas on psykoanalyttisen tulkinnan mukaan kertomus, joka tuotetaan vuorovaikutuksessa, ja kieli sen keino, jonka avulla yhteys muihin ihmisiin mahdollistuu (vrt. Kristeva 1993). Sosiaalityön metodeina narratiiveissa on yleensäkin keskeistä se, millaisia identiteettejä sillä on mahdollista representoida (ks. Juhila 2011, 212). Juhilan mukaan sosiaalityöissä narratologian suuntauksia on linjannut erityisesti Kenneth Gergen (ks. Juhila 2004, 173). Sosiaalityöiteijillä puheen ja kielentuottamisen nautinto eivät ole

ainoita syitä tuottaa kertomuksia vaan tärkeää on myös lopputulos, eli se, mihin tarina päättyy. Sosiaaliteoriassa draaman kaari siis kertoo, onko tarina progressiivinen vai regressiivinen. Itse muutos motivoitetaan joillain syillä tai tapahtumilla, jotka johtavat tiettyyn lopputulokseen.

Tarkastelen haastattelunarratiiveja suhteessa siihen, mihin tarina päättyy ja millaisiin ongelmiin adoptio nähdään vastauksena ja harmonian tuottajana kaaokseen. Haastateltavieni toimijuudet paikantuvat eri tavoin adoption, lastensuojelun ja laitoshuollon purkamisen kentille, joten tarinoiden näkökulmat vaihtelevat. Kertojan subjektipositio ja toimijuus, tarinoiden sankarit ja antisankarit, haasteet tai esteet ovat erilaiset näkökulmasta riippuen. Haastatteluaineistoista nostetut narratiivit ilmentävät kulttuurisia tapoja jäsentää kotimaisen adoption merkityksiä: millaisia ongelmia ja haasteita kotimainen adoptio ratkaisee haastateltavien näkökulmista. Haastateltavat asemoin tarinankertojiksi ja pyrin kunnioittamaan aktiivisen haastattelun periaatteiden mukaisesti haastateltavien integriteettiä tarinan rakentajina. Tarkastelen yksittäisten ihmisten kertomuksia osaltaan kulttuurisesti vakiintuneina tapoina representoida adoptiodiskurssia. Toisaalta on muistettava, että narratiivit saavat merkityksensä esittämistilanteessaan (Juhila 2004, 173), koska toisessa tilanteessa toiselle haastattelijalle, samat asiat olisi voitu kertoa toisin (vrt. Jokinen & Juhila 1999, 68).

Adoptiot ovat paitsi viranomaisen toimeenpanemia juridisia prosesseja myös henkilökohtaisia ratkaisuja, jotka mahdollistavat pysyvän perhehoidon kodin ulkopuolelle sijoitetulle lapselle. Eri toimijoiden vastauksissa esiintyy erilaisia haasteita ja tehtäviä, joita tulee ottaa huomioon ja joita pitää ylittää. Tehtävien suorittamisesta ja haasteiden ylittämisestä syntyy juoni ja draaman kaari, jossa haastattelemani toimijat, protagonistit joutuvat kamppailemaan erilaisten ”arvoitusten”, tehtävien ja antagonistien kanssa päämääräänsä saavuttamiseksi, eli adoptioprosessin onnistumiseksi. Kuten ihmesaduissa, näissäkin tarinoissa on avunantajia, lahjoittajia tai muita henkilöitä, jotka edistävät tai vaikeuttavat tehtävän suorittamista. (vrt. Propp 1995.) Kirsi Juhila toteaa, että narratiiveissa usein tapahtuu jokin muutos, ja siksi narratiivi voi olla progressiivinen tai regressiivinen (2004, 173-174). Esimerkiksi, adoptionhakijoiden narratiivissa on progressiivinen juonilinja, jossa protagonistit käyvät läpi useita haasteita, suorittavat tehtäviä, ylittävät esteitä ja sietävät odottamista. Narratiiveissa ilmenee myös se, miten haastateltava asemoi itseään suhteessa kenttään ja miten hän tuottaa omaa toimijuuttaan kentällä.

5 Adoptiopolku juonena

Vaikka lapsi ja lapsen etu on aina adoptioiden keskiössä, näissä tarinoissa adoptiopolkua kuvataan toimijoiden näkökulmista. Adoptiolapsi on suhteellisen passiivinen toimija suhteessa omaan tarinaansa, ja lapsen tarina välittyy näissä narratiiveissa usean asiantuntijan ja ammattilaisen sekä adoptiovanhempien kautta. Siksi näissä tarinoissa kertoja tai kertojien edustama organisaatio on usein myös protagonistina, tarinan sankari. Koska haastateltavat ovat itse osallisia ja toimijoita adoptioissa, hypoteesini on, että toimijat haluavat kertoa onnistumisistaan ja esittää haastattelijalle progressiivisen juonilinjan. Ihmisluonnolle ominaista on etsiä harmoniaa ja siksi myös saduissa on aina onnellinen loppu.

5.1. Ministeriö

Ensimmäisenä tapaan Työ- ja sosiaaliministeriön erityisasiantuntijan ja nuoremman asiantuntijan Sosiaalihuollon toimiston Lastensuojelun osastolla (Agency for Social assistance: Department “Social Services for Children”). Kerroin olevani Suomesta ja että voimme puhua bulgariaa, koska käyttämäni kirjalliset aineistot ovat myös bulgariankielisiä. Kerroin, että teen maisteritutkintoon liittyvä lopputyötä ja esitin opettajani todistuksen aiheestani, jonka olin myös lähettänyt toimistoon samana aamuna. Kerroin, että teen pro gradu-tutkimusta bulgarialaisesta lastensuojelulaitosten purkamisprosessista ja sijoitettujen lasten perhehoitoon sijoittamisesta. Haastateltavat sallivat nauhoittamisen ja muistiinpanojen tekemisen.

Ministeriön haastattelussa minulle tehdään vaivaantuneesti selväksi, että kysymyksiini tai aiheisiini, saati sitten siihen, mistä olin tulossa, ei oltu perehdytty etukäteen. Vastoin normaaleja bulgarialaisia kohteliaisuuskäytäntöjä, virkamiehet kävivät suoraan asiaan, laitoshuollon purkamiseen, kun sain paperit ja kynän esiin ja nauhurini toimimaan. Meille ei oltu varattu rauhallista tilaa eikä riittävästi aikaa dialogiin, vaan kiireen tunne rajoitti haluani kysyä lisää kysymyksiä. Istuimme käytävällä,

jossa työntekijät kulkivat korot kopisten marmorilattioiden kaikuessa ja välillä joku imuroi tai porasi jossain kauempana. Virkamiehet olivat maanantiaamun kiireen keskellä, heidän puhelimet soivat kesken haastattelun, mikä häiritsi nauhoitusta ja sen kuuntelua myöhemmin.

Koska haastattelussa ei lähdetty kysymyksistä, joita olin etukäteen juuri ministeriön pyynnöstä muotoillut, yritin kuumeisesti ymmärtää, mistä asiantuntijat kuvittelivat minun olevan kiinnostunut, ja jouduin pyyhkimään otsaani useampaan kertaan yllämmityksessä aulassa. Pohdin, mikä on se lastensuojelun diskurssi, joka on täällä ajankohtainen, ja miten pääsen kysymään itseäni kiinnostavia kysymyksiä adoptioihin liittyen. Ensisijainen kysymykseni ministeriölle oli, toteutuuko haastattelu sosiaalityöntekijöiden, kollegoideni kanssa? Virkamiehet ottivat tilanteen haltuun heti aluksi ja pitivät sitä tasaisen puheen rytmin avulla hallinnassa. Vanhempi asiantuntija puhuu rauhalliseen, verkkaiseen sävyyn virkamiehen asiantuntemuksella ja kokonaisuuksia kuvaten. Nuorempi asiantuntija oli virkaintoisempi ja temperamenttisempi ja hänen puheensa ilmaisi vankkaa tietämystä lastensuojelulakien hengestä ja lasten oikeuksista. Nuorempi asiantuntija vaikutti innostuneelta työssään. Vanhempi asiantuntija aloittaa kuvaamalla vuonna 2010 alkaneen uudistuksen hallinnollista prosessia, lastensuojelun laitoshuollon purkamisen vaiheita ja tämänhetkistä tilannetta, toimintasuunnitelmia ja toimeenpanoa. Minulle kerrotaan, että lastensuojelun hallinnointi ja organisointi tapahtuu kahdessa työ- ja sosiaaliministeriön hallinnonalaisessa toimistossa: ensinnäkin ministeriön sosiaalihuollon toimistossa (Agency for Social Assistance, kyrillinen lyhenne АСП eli ”ASP”) lastensuojelun osastolla, jossa juuri olen ja jonka työntekijöitä juuri nämä henkilöt ovat, on alueellisesti toimeenpaneva osasto. Toinen, kansallinen lastensuojelun toimisto, on hallinnollinen organisaatio, jossa laitoshoidon purkamisen toimintasuunnitelma on suunniteltu ja päätetty toimeenpantavaksi (State Agency for Child Protection SACP, kyrillinen lyhenne ДАЗА eli ”DAZA”). Jälkimmäisessä toimistossa suunnitellaan kansalliset suuntaviivat ja tehdään päätökset ja ensimmäisessä ne toteutetaan alueellisesti.

Ministeriön virkamiehet kertovat lastensuojelulaitosten sulkemisista ja lasten yksilöllisistä kotiuttamispyrkimyksistä omaan perheeseensä, läheisverkostoon, sijaisperheisiin tai perhekoteihin ja myös adoptioon. Ministeriön asiantuntijoiden narratiivi on progressiivinen, kun laitoshuollon purkaminen etenee suunnitellusti, ja siitä todisteena on pienten lasten medikosiaalisten laitosten sulkeminen vuoden 2015 lopulla, kertovat asiantuntijat. Adoptiot ovat ministeriölle osa tätä

laitoshuollon purkamisen progressiivista tarinaa, jossa toimeenpaneva viranomainen onnistuu järjestöjen ruohonjuuriryön avulla ja kansainvälisen rahoituksen avulla suorittamaan annetut tavoitteet ja päämäärät. Juoni seuraa sankaritarua, jossa protagonistista voittaa haasteet ja ylittää esteet annetussa ajassa, vaikkakin tehtävien käytännön toteuttajat ovat kentillä toimivat järjestöt ja paikalliset viranomaiset.

Kysyn asiantuntijoiden kertomuksen lopuksi vielä adoptioista osana lastensuojelun toimintaa ja sijoitettujen lasten perhehoitoon siirtymistä. Virkamiehet sanoivat, että mikäli tarpeen, voisin vielä tavata heitä uudelleen, kun olen tutustunut internetmateriaaleihin. Vanhempi kollega kysyy onko tarpeen tämän lisäksi haastatella vielä muita kollegoita. Vastasin, että haastattelisin mielelläni muutamaa alueen sosiaalityöntekijää, jotka tekevät päätöksiä lasten sijaishuoltoapaikan muodosta, (muun muassa adoptioista). Virkamies vastaa nopeasti ja tiukasti, että sosiaalityöntekijät ovat kovin kiireisiä, eikä tapaamiset alueen sosiaalityöntekijöiden kanssa ole mahdollisia. Virkamiehet olivat sosiaalityöntekijöiden haastatteluista kieltäytymisestä huolimatta kovin ystävällisiä. Nuorempi asiantuntija kirjoitti muistiinpanoihini muutamia linkkejä, joiden toivoivat olevan minulle hyödyksi, ja vanhempi virkamies tervehti jo seuraavaa vierailijaa käytävällä.

5.2. Kansainvälinen lastensuojelujärjestö

Kansalaisjärjestöt rekrytoivat ja kouluttavat sijaisperheitä, joissa lapsi yhä useammin odottaa adoptioon pääsyä. Myös tämä vaihe adoptioprosessissa on tärkeä, koska sijaisperheissä lapsi valmistellaan adoptioon. Lastensuojelujärjestön asiantuntijan narratiivi on progressiivinen koska järjestö on saanut hyviä tuloksia rekrytoidessaan ja kouluttaessaan sijaisperheitä. Kansalaisjärjestön työ on kuitenkin pääasiassa proaktiivista, ennaltaehkäisevää, eli tarkoituksena on vähentää lasten sijoitusta kodin ulkopuolelle perheelle annettavan tuen ja koulutuksen avulla. Asiantuntija painottaa, että järjestö kyllä tekee tarvittaessa yhteistyötä sosiaalityön viranomaisten kanssa, mikäli perhekeskuksissa tai kotiin vietävissä palveluissa ilmenee, että jossain perheessä on lastensuojelun tarve. Mikäli perhettä ei pystytä järjestön avulla tukemaan riittävästi, työntekijät tekevät lastensuojeluilmoituksen.

Tässä järjestötapaamisessa saan paljon informaatiota lastensuojelun ongelmien ennaltaehkäisystä, jota koordinoi ja kehittää tällä hetkellä pääasiassa järjestöt kansainvälisen rahoituksen turvin, kun alueellisen ja valtiollisen tahojen resursseja ei siihen riittävästi ohjata. Lastensuojelujärjestö on kouluttanut vähemmistötaustaisia sijaisperheitä, joille on suuri tarve syrjäseutujen romanikyliissä. Asiantuntija painottaa, että järjestöt tekevät hyvää yhteistyötä ministeriön kanssa. Hän kertoo tekevänsä paljon yhteistyötä aiemmin haastattelemani ministeriön vanhemman asiantuntijan kanssa. Haastateltava kertoo, että uusia menetelmiä ja kansainvälisesti testattuja hyviä käytäntöjä, jotka on todettu toimiviksi bulgarialaisessa toimintaympäristössä, on tarkoitus levittää muuallekin Bulgariaan. Järjestöjen toiminnassa uutta on se, että tuloksia on saatu osallistamalla myös paikallisten romaniyhteisöjen jäseniä ennaltaehkäisevään lastensuojelutyöhön. Aloite romaniyhteisön jäsenten osallistamisesta sosiaalisten ongelmien ratkaisemiseen on tullut kansainvälisiltä rahoittajilta, jotka myös edellyttävät sitä rahoituksen antamisen ehtona (Switzerland's contribution to the Enlarged EU, 2013-2019). Järjestön työntekijä kertoo että ennaltaehkäisevän työskentelyn tavoitteena olevan se, ettei lapsia tarvitsisi jatkossa sijoittaa Bulgariassa kodin ulkopuolelle siinä määrin, kun aiempina vuosikymmeninä. Järjestöjen työ on siten pääasiassa lastensuojelullisiin syihin puuttuminen, kun ministeriössä ja viranomaispuolella työkenttänä on sosiaalisten ongelmien seurausten korjaaminen.

Ministeriössä kuvattiin samoja yhteistyöprojekteja, joskin järjestössä konkreettisemmalla, ruohonjuuritasolla. Järjestöasiantuntijan tarina on progressiivinen, kun asiantuntija kuvaa, miten projektit ovat yksilötasolla auttaneet perheitä, jotka ovat parhaimmillaan itse pystyneet apua saatuaan huolehtimaan omista lapsistaan. Protagonistit työskentelevät ”vähäosaisten” asiakkaiden kanssa ja auttavat heitä voimaantumaan omissa ongelmissaan. Toimeenpaneva viranomainen on työn mahdollistaja ja apulainen, mutta järjestötyöntekijät toiminnan subjekteja, jotka suorittavat haastavia tehtäviä luomalla luottamusta niin autettaviin kuin viranomaistahoihinkin. Kansainväliset rahoitusmekanismit edustavat lahjottajan funktiota, jonka ansiosta järjestötyöntekijät pystyvät tarjoamaan asiakkaille myös materiaalista apua, mikä näyttäytyy asiakkaille konkreettisena apuna, vaikka ohessa voidaan antaa ohjausta ja tukea vanhemmuuteen ja neuvoa lisääntymisterveyteen liittyvissä kysymyksissä.

5.3. Sosiaalityöntekijä

Kolmantena tapaan lastensuojelujärjestössä työskentelevän sosiaalityöntekijän. Hänellä on kahdeksan vuoden työkokemus, joista ensimmäiset neljä hän on työskennellyt alueellisessa lastensuojelussa ja kertoo hyvin mielellään lastensuojelun alueellisesta työstä, jossa hän on ollut tekemisissä myös adoptioiden kanssa. Sosiaalityöntekijä kertoo, että lastensuojelun työskentely ei yleensä riitä tukemaan perheitä, joiden ongelmat johtuvat köyhyydestä, koulutuksen puutteesta ja ylisukupolvisesta syrjäytymisestä. Jos alueella kuitenkin toimii jokin kolmannen sektorin toimija, järjestö, jolta perhe saa tukea, lapsi voi mahdollisesti kasvaa perheensä kanssa kotona ja syrjäytymisen kierre on silloin paremmin katkaistavissa, minulle kerrotaan.

Kun lapsi sijoitetaan perheensä ulkopuolelle, lapsen tietoja tulisi verrata alueella olevien adoptionhakijoiden hakemuksiin tai vapaana oleviin sijaisperheiden tietoihin, kertoo sosiaalityöntekijä. Hän jatkaa pahoitellen, että lapsen vastuusosiaalityöntekijällä ei ole aina riittävästi aikaa tähän työvaiheeseen asiakasmäärästä johtuen. Sosiaalityöntekijä on kriittinen julkisen sektorin kuormittavia työskentelyolosuhteita kohtaan, joissa ei ole riittävästi aikaa paneutua adoptionhakijoiden ja rekistereissä jo olevien lasten tietojen vertailuun.

Käytännössä työ etenee niin, että alueen sosiaalityöntekijät rekrytoivat adoptiovanhempia ja kouluttavat heitä. Hakijat saavat vuoronumeron odotusjonoon, jonka järjestyksessä heille tehdään lapsiesityksiä adoptioon vapautetuista lapsista, joiden tiedot vastaavat hakijoiden toiveita: ”pienistä, terveistä ja valkoisista”, eli etnisesti bulgarialaisista lapsista, kertoo sosiaalityöntekijä. Toisinaan lapsiesityksiä tehdään kotimaisille perheille myös vanhemmista lapsista, sairaista, erityistarpeisista lapsista ja/ tai vähemmistötaustaisista lapsista, vaikka kotimaisten hakijaperheiden tiedetään yleensä kieltäytyvän näistä lapsiesityksistä. Sosiaalityöntekijä kuvaa tilannetta, että resurssipulan vuoksi lapsiesityksiä ei aina ole mahdollista tehdä kiireen vuoksi, paitsi jos sopiva hakijaperhe on jo tiedossa, koska adoptioon vapautettuja lapsia on noin kaksinkertainen määrä suhteessa kotimaisiin hakijoihin. Pyydän asiaan vielä tarkennusta ja sosiaalityöntekijä selittää, että käytännössä jo rekisterissä olevien lasten tietoja ei ehditä tarkistaa, koska hakijoille etsitään heidän toiveidensa mukaista mahdollisimman pientä, vastasyntynyttä lasta. Eli lasta, jonka vanhempien kuuden kuukauden harkinta-aika on juuri päättynyt. Bulgarialaiset hakijat voivat siis saada alle vuoden

ikäisen adoptiolapsen, jos lapsi on luovutettu adoptioon heti synnyttyään.

Sosiaalityöntekijän narratiivi vaihtelee progressiivisesta regressiiviseen ja takaisin, riippuen siitä, puhutaanko sosiaalityön resursseista ja mahdollisuuksista vaiko yleensä työn kiinnostavuudesta. Sosiaalityöntekijä ei idealisoi eikä mustamaalaa alueellista lastensuojelun toimintaa, mutta kuvaa niitä haasteita, joita julkisen sektorin työssä on. Haastattelemani sosiaalityöntekijä on siirtynyt alueellisesta lastensuojelusta toisen työnantajan palvelukseen, ja toimii edelleen lastensuojelun tehtävissä, jossa hän on tyytyväinen työolosuhteisiin ja työn kuvaan, sillä hän kokee voivansa auttaa sijoitetun lapsen pääsyä uuteen perheeseen, joka on koulutettu vastaamaan lapsen tarpeisiin. Sosiaalityöntekijän tarina omasta urastaan lastensuojelun kentällä on progressiivinen, ja hän kuulostaa innostuneelta omasta työstään.

Jään pohtimaan sitä ristiriitaa, että jo rekisterissä oleville lapsille ei ole aikaa etsiä kotimaista perhettä uusista adoptionhakijoista ja ajan kuluminen vähentää lapsen mahdollisuutta päästä bulgarialaiseen adoptioperheeseen. Samalla adoptionhakijoiden odotuksen kerrotaan olevan pitkä, koska he toivovat ”pientä, valkoista lasta”. Minulle jää sosiaalityöntekijän kertomuksesta kuva, että adoptionhakijoiden toiveet ovat perustana lapsen ja perheen tietojen vertailulle, vaikka lapselle tulisi etsiä sopivinta perhettä, eikä perheelle lasta.

5.4. Adoptioperhe

Tapasin toiseksi viimeisenä iltana adoptioperheen, johon oli viime näkemämme jälkeen saapunut pieni, mutta touhukas poika. Kutsun jatkossa adoptiolasta Markoksi. Kysyn äidiltä mitä heidän tuli käytännössä tehdä, jotta heidät hyväksyttiin adoptiovanhemmiksi ja he saivat Markon luokseen. Äiti kertoo prosessista ja tunteista, joita perhe kävi läpi. Perheen mukaan suurin työ oli asiakirjojen keräämisessä, jota varten molempien vanhempien piti toimittaa useita erilaisia todistuksia ja suosituksia ja sekä laillistaa ne, ennen kuin hakemuksesta tuli virallinen. Hakemuksessa adoptionhakijat ilmoittavat, millaisia toiveita ja valmiuksia heillä on vanhempina (Liite 1.).

Perheelle nimettiin alueen sosiaalityöntekijä, joka tutustui perheeseen, vastasi hakijoiden kysymyksiin ja teki arvion perheen mahdollisuuksista toimia adoptiovanhempina. Sosiaalityöntekijä tapasi vanhempia useamman kerran yhdessä ja erikseen, ja tapaamisissa keskusteltiin vanhempien omista perhetaustoista ja suhteista vanhempiin. Sosiaalityöntekijä tapasi myös suosittelijat, jotka olivat kirjoittaneet suosituksen perheelle ja keskusteli heidän kanssaan. Sosiaalityöntekijöiden tulee selvittää arviointiaan varten adoptiohakijoiden henkilökohtaista ja sosiaalista elämää, moraalialia ja arvomaailmaa sekä henkilökohtaisia ominaisuuksia, jotka saattavat vaikuttaa henkilön vanhemmuuteen tai siihen, millaisesta lapsista heillä on mahdollisuus huolehtia. (Liite 3.)

Perhe kertoo, että sosiaalityöntekijä auttoi hakijoita hakemusten kopioinnissa, sillä mikäli perhe halusi hakemuksensa kaikkiin Bulgarian sosiaalihuollon 28:lta alueelle, hakemus tuli lähettää jokaiselle alueelle erikseen. Adoptionhakijaperhe lähetti hakemukset 25:lle eri alueelle. Ylensä kolmen kuukauden kuluessa alueellisista lastensuojelun toimistoista tulee varmistus, että hakemus on hyväksytty, mutta kaikista toimistoista ei perheelle ilmoitettu hakemuksen hyväksymisestä.

Nyt, kun Marko on ollut perheessä 9 kuukautta adoptioäiti pohtii työelämään palaamista ja Markon valmiutta puolipäivähoitoon yksityisessä päiväkodissa. Sopeutuminen molemminpuolisesti on sujunut ilmeisen hyvin. Perheen sosiaalityöntekijä on käynyt kerran perheen luona tekemässä seurantaraporttia ja seuraava kerta on lähestymässä. Seuranta kestää kaksi vuotta ja sen jälkeen lastensuojelun asiakkuus loppuu. Tosin perhe on tehnyt uuden hakemuksen toisen lapsen adoptiosta, joten yhteistyö saman sosiaalityöntekijän kanssa jatkuu.

Iltapalan jälkeen isä vie Markon nukkumaan ja jään juttelemaan äidin kanssa, joka pohtii kovasti tulevaisuutta, ja erityisesti sitä, haluaako Marko etsiä joskus biologiset vanhempansa. Äiti kertoo, että nykyään adoptiovalmennuksessa kehoitetaan puhumaan lapselle avoimesti adoptiotaustastaan, ja myös tässä perheessä vanhemmat aikovat kertoa Markolle hänen olevan adoptoitu, kun aika on siihen kypsä ja poika itse pystyy esittämään kysymyksiä.

Adoptioperheen narratiivissa liikutaan regressiivisestä juonilinjasta progressiiviseen, kun adoptioäiti kertoo monen vuoden toiveesta saada biologisia lapsia, epäonnistuneista hedelmöityshoidoista ja lopulta päätöksestä lähteä adoptionhakijaksi. Surun ja pettymysten jälkeen tarina saa onnellisen lopun. Adoptioäiti kertoo, että hakemusasiakirjojen kokoaminen ja laillistaminen oli yksi suuri ponnistus. Kun hakemus saatiin sosiaalityöntekijän kautta vihdoinkin lähtemään, sen jälkeen

vanhempien tuli seuraavan kuukauden aikana suorittaa adoptiovalmennuskurssit, joita oli kahtena viikonloppuna, yhteensä kahdeksan tuntia. Koulutukset olivat hyvin keskustelevia ja niissä kerrottiin kaikesta adoptioihin liittyvästä. Koulutuksessa käydään läpi vanhempainoikeuksiin ja velvollisuuksiin liittyvät lain kohdat hakemisvaiheesta lapsen kotiin tuloon asti. Perheelle kerrotaan miten kotiolosuhteet voidaan rauhoittaa ensimmäiseksi kuukaudeksi niin, että lapsi tottuu uuteen perheeseensä. Adoptiovanhemmat saavat myös Työ- ja sosiaaliministeriön julkaisemaa kirjallista opiskelumateriaalia, joka on sama sekä adoptionhakijoille että sijaisperheeksi hakeville (Посрещането на детето 2015). Adoptioäidin mukaan odottaminen on kaikista hankalin aika, koska adoptionhakijat odottavat sosiaalityöntekijän soittoa ja tietoa lapsiesityksen saamisesta.

Adoptioperheen narratiivi muistuttaa hyvin Vladimir Proppin analysoiman ihmesadun narratiiviä (Propp 1995), sillä ponnistelujen esteiden voittamisen kautta adoptiovanhemmat voivat osoittaa, että vaikeudet oli voitettavissa ja tarinalla on onnellinen loppu, josta touhukas lapsi on ilmiselvä osoitus. Narratiivin keskeisiä kohtia on hakemusasiakirjojen kokoaminen ja laillistaminen, odotusvaihe ja lopulta asiakirjojen päivittäminen ja tuomioistuimen päätöksen odottaminen. Kun adoptionhakijat ovat ylittäneet nämä haasteet, seuraa tarinan kulminaatio ja he saavat lapsen kotiin. Tässä tarinassa on avunantaja ja antagonisteja: sosiaalityöntekijä on avunantaja, joka on mahdollistanut tarinan onnellisen lopun ja antagonisteja byrokratia, joka kuluttaa aikaa ja pakottaa hakijat odottamaan sekä lapsen äiti, joka harkinta-aikana olisi voinut muuttaa mielensä Markon adoptioon vapauttamisesta.

5.5. Aktiivinen havainnointi yliopiston opetustilanteessa

Sain kutsun keskustelemaan Sofian, Kliment Ohridskijlle nimetyn yliopiston sosiaalityön 3. vuosikurssin opiskelijoiden kanssa Sofian yliopiston auditorio 240:een klo 16.30-18.00. Nämä sosiaalityön opiskelijat ovat valmistumassa kandidaateiksi keväällä, ja he ovat valinneet erikoistumisalueekseen perheiden ja lasten kanssa työskentelyn, mikä on yksi neljästä sosiaalityön opintojen erikoistumisalasta. Luennolle osallistuu kolme opiskelijaa viidestä, sosiaalityön oppiaineen professori ja yliassistentti, jotka ottivat minut vastaan ystävällisesti. Yksi opiskelijoista oli ollut jo harjoittelussa alueen lastensuojelussa, ja hän osallistui aktiivisesti keskusteluamme.

Esittäydyin luokalle ja kerroin, että toivoin, että voisimme pikemminkin keskustella kuin haastatella. Minulle oli annettu tunti aikaa keskusteluun, mutta käytännössä keskustelu jatkui lähes puolitoista tuntia. Esittelin lyhyesti teemani ja kiinnostuksenkohteeni, eli sen, miten kodin ulkopuolelle sijoitetun lapsen polku Bulgariassa etenee kohti perhehoitoa, erityisesti adoptiota. Vaihdoin kokemuksia sijaishuoltopaikkaa koskevan päätöksenteon eri aspekteista.

Akateeminen narratiivi lastensuojelun sijoituksen käsitteellistämistä muodostui hyvässä yhteistyössä, jossa yliassistentin kanssa vertailimme sijoituspolkuja piirtämällä kaavioita Bulgarian ja Suomen sijoituspoluista ja prosesseista. Piirsin taululle Suomessa huostaanotetun lapsen sijaishuoltoon siirtymisen prosessia sinisellä kynällä ja yliassistentti kuvasi bulgarialaista prosessia punaisella ja vihreällä tussilla. Keskustelussa huomasimme, että kovin suuria eroja lastensuojelun sosiaalityön sijoitusprosesseissa ja muodoissa ei ole. Ensimmäinen merkittävä ero on kuitenkin se, että Bulgariassa ei ole vastaanottoperheitä tai -laitoksia, vaan kaikki perheet ja laitokset toimivat sekä lyhytaikaisina että pitkäaikaisina sijaishuoltopaikkoina. Tosin vastaanottavia ”kriisiperheitä” on jonkin akuutin elämäkriisin kokeneille lapsille ja niissä osataan toimia terapeuttisesti. Toinen merkittävä ero haastattelussa tulee ilmi suhteessa sosiaalityön käytäntöön, on se, että bulgarialaiset lastensuojelun sosiaalityöntekijät hoitavat kaikki yhtä lasta koskevat työskentelyvaiheet. Bulgarialainen sosiaalityöntekijä voi siis arvioida jo sijoitusvaiheessa, olisiko lapsen etu siirtyä adoptioperheeseen, tai olisiko lapsen mahdollista tulla adoptoiduksi.

Keskustelussamme käy ilmi, että erityistarpeisten lasten adoptiot Bulgariassa ovat harvinaisia, sillä esimerkiksi lapsella, jolla on lieviä erityistarpeita, joiden hoitoon ja korjaamiseen ei julkisissa palveluissa ole riittävästi resursseja, tukea ja apua. Mahdolliset leikkaushoidot ja muu kuntoutus vaatisivat suhteellisen suurien taloudellisten ja muiden ponnisteluitten kotimaiselta adoptioperheeltä. Sosiaalityöntekijä voi silti tehdä muodollisen lapsiesityksen bulgarialaisille adoptiohakijoille. Kotimaassa näiden erityistarpeisten, ei-adoptoitavien lasten tiedot siirtyvät kolmen kotimaisen perheen kieltäytymisen jälkeen kansainvälisen adoption rekisteriin.

Silloin, kun bulgarialainen lapsi adoptoidaan kotimaiseen perheeseen, sosiaalityöntekijä seuraa

lapsen kehityksessä ainakin kahden vuoden ajan tehden kotikäyntejä antaen palvelunohjausta. Bulgarian sosiaalityöntekijän tulee siis osata ja tuntea lastensuojelun asiakaslapset, arvioida heidän adoptoitavuuttaan kotimaassa ja ulkomailla sekä tuntea kotimaiset adoptionhakijat, sijaisperheet sekä koko asiakkuuden ja myös kotimaisen adoption vaiheiden menetelmät, palvelutarjonta ja yhteistyökumppanit.

Yhtä selkeää progressiivista tai regressiivistä tarinaa ei aktiivisen havainnoinnin aikana muodostunut, mutta oppitunnin luonteva keskustelu laajensi käsitystäni bulgarian adoptioympäristön haasteista ja sosiaalityöntekijän roolista pohdittaessa sijoitusmuodon vaihtoehtoja silloin, kun lapsen sijoitus näyttäytyy pitkäaikaisena ratkaisuna. Kaikessa laajuudessaan lastensuojelun sosiaalityö ja yhteiskunnallinen kehitys näyttäytyvät monimutkaiselta systeemiltä, jossa on tilausta rakenteellisellekin sosiaalityölle, kun havainnoin kriittistä suhtautumista sosiaalisten ongelmien jatkuvuuteen ja uusiutumiseen. Regressiivinen juonilinja tuli esiin opettajan turhautumisessa yhteiskunnallisten muutosten hitauteen sekä lastensuojelun asiakasryhmien ongelmien ylisukupolvisuuteen ja vakavuuteen.

Sain tapaamisen lopuksi yliopiston opettajilta printattuja materiaaleja, aiheeseen liittyviä kohtia lastensuojelulaista, jotka löytyvät myös internetistä sekä opettajien omia power point opetusmateriaaleja.

6 Adoptio järjestyksen luojana kaaokseen

Edellisessä luvussa tarkastelin haastatteluiden juonilinjoja, eli sitä, **miten** tarina kerrottiin. Tässä luvussa keskityn analysoimaan sitä, **mitä** minulle haastatteluissa kerrottiin kotimaisista adoptioista, niiden syistä ja seurauksista, eli yleensä bulgarian adoptioympäristöstä osana lastensuojelun tehtäväkenttää. Haastatteluista nousi toistuvia teemoja ja toisaalta niistä kokonaan puuttui teemoja, jotka kuitenkin nousevat keskeisesti kirjallisessa aineistossani, Bulgariaa koskevissa raporteissa. Näitä aineistoistani nousevia teemoja ovat lapsen etu, hylkäämiset, lastensuojelun toimintaympäristöt, ei-adoptoitavat eli romanit ja erityistarpeiset lapset.

6.1. Adoptio: lapsen etu

Kotimainen adoptio vastaa lastensuojelun sosiaalityössä siihen kysymykseen, miten lapselle turvataan vakaat ja pysyvät olosuhteet omassa kulttuuri- ja kieliympäristössään. Bulgarialaisten adoptionhakijoiden määrä on ollut viime vuosikymmenen laskeva yhteiskunnallisen ja taloudellisen epävarmuuden ja eriarvoistumisen myötä. Sosiaalityöntekijälle siis haaste on se, miten löytää lapselle sopivin adoptioperhe.

Adoptioon vapautettu lapsi odottaa asiakirjojensa ja adoptiohakijoiden hakemuksen yhteen sovittamista yleensä sijaisperheessä. Sosiaalityöntekijä kertoo, että usein työskentely biologisten vanhempien kanssa on vaiheessa haasteellista, koska vanhemmat tietävät, että avoin adoptio ei ole Bulgariassa mahdollinen, joten adoptioissa vanhemmat menettävät mahdollisuuden pitää yhteyttä lapseen. Haastateltava kertoo, että lastensuojelusta haetaan lapsen adoptioon vapauttamista vasta, kun kotiuttaminen on todettu mahdottomaksi. Työskentelyyn on saattanut kulua aikaa, koska sosiaalityöntekijät ovat pyrkineet viimeiseen asti, että lapsi olisi voitu kotiuttaa, tai silloin, kun vanhemmat vastustavat adoptioon vapauttamista. Jos lapsen vanhemmat eivät suostu adoptioon vapauttamiseen, tuomioistuimien voi tehdä asiasta päätöksen vastoin vanhempien tahtoa, mikäli se on lapsen edun mukaista. Vanhemmilla on päätöksiin valitus- ja muutoksenhakuoikeus. Vanhempainoikeuksien kumoaminen tarkoittaa adoptioon vapauttamista, ja sen jälkeen lapsen profiili voi tulla sovitetuksi yhteen adoptionhakijoiden hakemuksen kanssa. Lapsen sosiaalityöntekijällä saattaa olla jo mielessä sopivat adoption hakijat tai hän kirjaa lapsen tiedot rekisteriin, johon adoption hakijat ovat lähettäneet hakemuksensa. Adoptiossa on siis risteäviä intressejä, ja kuitenkin lapsen edun nostaminen muiden intressien yläpuolelle on haasteellista.

Sosiaalityöntekijä kertoo sijoitettujen lasten kirjaamisen adoptiorekisteriin helpottuneen vuosien 2009 - 2010 jälkeen, koska sitä ennen lapset sijoitettiin heti laitoksiin, eikä adoptiota edes mietitty lapsen sijoituksen yhteydessä. Vasta adoptiorekisteriin kirjaamisen helpotuttua lastensuojelun sosiaalityössä on ollut mahdollista ottaa paremmin huomioon, että laitoksissa ja sijaisperheissä on

paljon lapsia, jotka olisivat adoptoitavissa.

6.2. Kotimainen adoptio yhteiskunnallisena ratkaisuna

Ministeriön virkamiehet eivät ole valmistautuneet kysymykseeni adoptioista osana laitoshuollon purkua, mutta narratiivi laitoshuollon purkamisesta on kuitenkin progressiivinen, kun pienten lasten medikososiaalisia laitoksia ei ministeriön mukaan enää ole olemassa ja perhehoidon sijoitukset ovat lisääntyneet. Adoptioista kerrotaan lyhyesti, että adoptiot ”toimivat kahteen eri suuntaan, kotimaiseen ja kansainväliseen”, mutta asiantuntijat täsmentävät, että ensin lapsiesitys täytyy antaa kolmelle kotimaiselle perheelle, ennen kuin tiedot voidaan siirtää kansainvälisen adoption rekisteriin, josta taas vastaa Oikeusministeriö. Työ- ja sosiaaliministeriön Sosiaalihuollon toimiston, lastensuojelun osaston asiantuntijoiden mukaan adoptio on yksi keino laitoshuollon purkamisessa ja lasten sijoittamisessa perhehoitoon. Toisaalta laitoshuollon purkamisella tavoitellaan julkisen sektorin säästöjä, koska laitoshuollon paikat ovat kalliimpia kuin sijaisperheille myönnettävät korvaukset. (se, onko joillain sijaisperhetoimintaa organisoivilla kansainvälisillä taloudellisia intressejä sijaisperhetoiminnan laajentamisessa, en osaa tämän tutkimuksen rajoissa vastata.) Adoptio on tässä suhteessa edullisin vaihtoehto valtiontaloudelle, koska adoptiovanhemmat ottavat huoltovastuun adoptoidessaan lapsen.

Kysyn vielä ministeriössä miten sosiaalityöntekijät työskentelevät biologisten vanhempien kanssa ja sopivat lapsen adoptioon luovuttamisesta tai ”vapauttamisesta”. Vanhempi asiantuntija alkaa kertoa esimerkkiä rouva X:stä, joka synnytettyään lapsen jätti vauvan synnytyslaitokselle ja ilmeisesti lähti maasta, jonka jälkeen sosiaalityöntekijöillä on mahdollisuus 6 kuukauden jälkeen hakea lapsen vapauttamista adoptioon. Koska tässä tapauksessa lapselle ”ei ilmaantunut” muita perheenjäseniä eikä äitiä tavoitettu, lapsi voitiin vapauttaa adoptioon. Kesken kertomuksen asiantuntijan puhelin soi, ja hänen on siihen vastattava. Puhelun jälkeen virkamiehet toteavat, etteivät ehkä ole valmistautuneet niihin kysymyksiin, joista olisin kiinnostunut, mutta antavat ministeriön internetlinkkejä koskien lastensuojelun toimiston työskentelyä.

Käytännössä asiantuntija vastaa kysymykseeni sosiaalityön työskentelystä biologisten vanhempien kanssa stereotyyppisellä hylkäämistarinalla, joita analysoin myöhemmässä luvussa.

6.3. Adoptio vastauksena lapsettomuuteen

Ministeriön asiantuntijat kertovat, että bulgarialaisia adoptionhakijoita on paljon ja heidän odotusaikansa on pitkä, koska hakijat toivovat ”pieniä, bulgarialaisia, terveitä, valkoisia lapsia”, eikä jo rekisterissä olevat, sijoitetut lapset täytä näitä bulgariaalaisten adoptionhakijoiden toiveita.

Lapsiesityksen myötä vanhemmat saavat aluksi tietoa lapsen iästä, etnisestä taustasta, sukupuolesta ja terveydentilasta. Jos perhe haluaa tapaamisen esityksen perusteella, he saavat tietää lapsen asuinpaikan ja voidaan sopia myös ensimmäisestä lapsen tapaamisesta. Pariskunta lähti lapsiesityksen saatuaan heti seuraavana päivänä tutustumaan pienten lasten medikosiaaliseen laitokseen, eli erityislasten vastaanottolaitokseen, johon Marko oli luovutettu puoli vuotta aiemmin suoraan synnytyslaitokselta.

Äiti kertoo, että ensimmäinen tutustuminen käydään ilman henkilötietoja ja adoptionhakijat voivat tavata lasta noin puolen tunnin ajan. Paikalla on myös lapselle tuttua henkilökuntaa. Lapsiesityksen harkinta-aika on kuukausi ja sinä aikana voi tavata lasta niin paljon, kuin adoptionhakijat haluavat. Jos perhe päätyy adoptoimaan, kuten tässä tapauksessa, kaikki hakemuspaperit tulee päivittää ja viedä ne tuomioistuimeen päätöksentekoa varten. Kun tuomioistuin antaa perheelle asian käsittelynumeron, asia tulee noin kahden - kolmen viikon kuluttua tuomioistuimen päätettäväksi. Äiti kertoo, että tämä vaihe oli kovin jännittävä, koska lapsen adoptioon luovuttaminen ei ollut vielä varmaa ja perhe pelkäsi, että asiat mutkistuisivat. Markon biologinen äiti kuitenkin allekirjoitti hyväksyntänsä adoptioon vapauttamisesta ja adoptionhakijat saivat tuomioistuimesta asian käsittelynumeron, tieto siitä, että adoptio vahvistetaan pian, helpotti adoptiovanhempien odotusta. Kun adoptio oli vahvistettu, perheellä oli vielä viralliset seitsemän vuorokautta valitusaikaa, eli mahdollisuus peruuttaa adoptio, ja vasta sen jälkeen perhe sai hakea Markon kotiin.

Vanhempien useat tapaamiset Markon kanssa harkinta-aikana ja oikeuskäsittelyn aikana, valmistivat Markoa kotiin tuloon vanhempien kanssa. Adoptiovanhemmat veivät Markolle pieniä lahjoja ja vaatteita, joista jäi muistikuva vanhemmista. Laitoksen hoitajat toistelivat puhetta vanhemmista viikolla, kun adoptionhakijat olivat töissä.

6.4. Hylkäämisdiskurssin rodullistettu puhe

Kysyn haastattelussa ministeriön asiantuntijoilta miksi Bulgariassa puhutaan paljon lasten ”hylkäämisistä” eikä esimerkiksi huostaanotoista. Vanhempi asiantuntija kertoo, että asiat liittyvät toisiinsa, mutta Bulgariassa lapsi otetaan vanhemmiltaan ja sijoitetaan, jos lasta kaltoin kohdellaan tai hän joutuu kokemaan väkivaltaa. Suurin syy lasten sijoituksen tarpeeseen kuitenkin tulee olosuhteista, joissa äideillä on paljon lapsia, usein yli viisi lasta, eivätkä äidit pysty huolehtimaan heistä. Kyseessä on silloin ”marginalisoidut väestönosat”, kuvaa vanhempi asiantuntija ja täsmentää, että myös bulgarialaisissa perheissä tapahtuu hylkäämisiä, mutta erityisesti romaniyhteisöissä tämä on ongelma, ”valitettavasti”. ”Lastensuojelun interventioita on paljon”, hän jatkaa, ”mutta ne eivät tuota tulosta: he eivät mukaudu, koska marginalisoitujen ryhmien vanhemmat ovat kouluttamattomia, lukutaidottomia ja silloin lasten hankkimisesta tulee ansaintakeino.” Vanhempi asiantuntija kertoo: ”Mitä enemmän heillä on lapsia, sitä enemmän sosiaalisia tukia. Ja lapset jatkavat vanhempiensa tapaa elää ja ympyrä sulkeutuu. Meillä on isoäitejä, jotka ovat 25 - 30-vuotiaita, ottaen huomioon, että heillä on jo useampia lapsenlapsia. Valitettavasti. Tämän ongelman kanssa painimme, ja koulutusjärjestelmän, lukutaidon ja sosialisoinnin avulla yritämme saada aikaan muutosta näissä ryhmissä.”

Nuorempi asiantuntija toistaa, että: ”Hylkäämiset koskevat nimenomaan näitä marginalisoituja...ryhmiä...yhteisöjä, joiden kulttuuri on vaikein.” Kysyn miten sosiaalityöntekijät työskentelevät tämänkaltaisissa olosuhteissa ja miten on mahdollista työskennellä ”näiden ryhmien” kanssa. Asiantuntija sanoo, että aina kun lapsi on vaarassa, sosiaalityöntekijä tapaa perhettä, selvittää tilanteen ja tekee asiakassuunnitelman ja selvittää millaisilla alueen palveluilla on mahdollista puuttua tilanteeseen. Hän jatkaa, että kuusi-seitsemän vuotta sitten kansalaisjärjestöt alkoivat hyödyntää terveyskeskuksissa ”mediaattoreiden” apua. Mediaattorit ovat romaniyhteisöstä lähtöisin olevia avustajia, jotka työskentelevät

romaniasiakkaiden kanssa terveydenhuollon ammattilaisten avustajina. Asiantuntija muistelee, että myös lastensuojelun sosiaalityöntekijät olisivat työskennelleet mediaattorien avulla, koska sosiaalityöntekijät käyvät perheissä ja päättävät perheen saamasta sosiaaliavusta. Siksi sekä sosiaalityöntekijöiden että romanien intresseissä on molemminpuolinen yhteistyö, kertoo vanhempi asiantuntija.

Myös viimeisessä haastattelussa yliopistolla kerroin olevani kiinnostunut siitä, miksi bulgarialaisessa lastensuojelun diskurssissa puhutaan hylkäämisistä sen sijaan, että puhuttaisiin huostaanotoista tai sijoituksista. Opettaja kertoo, että hylkäämisten taustalla on romanien tapa hankkia lapsia vain sosiaaliavun saamiseksi. Hänen mukaansa romanit pitävät sitä parempana, mitä sairaampi lapsi heille syntyy, koska silloin perhe saa enemmän rahallista tukea. Opettaja sanoo turhautuneena, ”Enkä tiedä, tuleeko tämä asia koskaan muuttumaan!” Kysyn opettajalta, miten sosiaalityöntekijä sitten työskentelee näissä olosuhteissa, näiden lasten ja perheiden kanssa. Opettaja miettii hetken ja kertoo sitten erityislasten tukimuodoista, joita perheille tarjotaan, mutta kysymys on selvästi hankala, joten siirrymme takaisin pohtimaan sijoituksen prosessikuvausta. Koin, että opiskelijat valpastuivat opettajan ilmaistessa turhautumistaan ja tarkkailivat reaktiotani opettajan purkaukseen todetessaan romanien ongelmien olevan muuttumattomia.

Puhuttaessa romaneista puhe muutoksen ja sosiaalityön työskentelyn haasteellisuudesta toistuu viranomaispuheessa. Kirsi Juhila kuvaa faktan rakentamista asioiden kuvaamisella siten, että ”sanottu näyttää pätevältä, oikealta ja puhtaalta kuvaukselta, ei kiistanalaiselta eikä epävarmalta” (2004, 172). Viranomaisen ja opettajan puheissa romanikysymyksestä toistui myös voimakas turhautumisen tunnetila, joka tuottaa toimijuuteen aktiivisuutta tunteen kautta silloin, kun toiminta muuten kuvataan mahdottomaksi. Romanit esitetään toimijoiksi siinä, että ”he eivät muutu” (vrt. van Leeuwen 1996, 43-44) viranomaisten pyrkimyksistä huolimatta.

Lastensuojelun työskentelyn haasteet representoidaan viranomaispuheessa ja akateemisessa opetuksessa romaneista itsestään, heidän elintavoista johtuviksi, eikä niinkään yhteiskunnan rakenteellisesta rasismista ja eriarvoisuudesta johtuviksi. Tosin syvällisempi keskustelu aiheesta ei ole ollut tämän kenttäjakson aikana mahdollista. Silti kulttuurisen ihmiskuvan vaikutus sosiaalityössä (vrt. Pösö 2015, 18-22) tulee ilmi bulgarialaisen sosiaalityön koulutuksessa ja

organisoinnissa, kun asiakasvanhempien ja kokonaisen etnisen ryhmän mahdollisuudet muutokseen ja sosiaalisten ongelmien ratkaisemiseen kyseenalaistetaan jo sosiaalityön opiskeluvaiheessa. Uusien sosiaalityöntekijöiden koulutuksessa ja viranomaispuheessa sosiaalityön mahdollisuudet motivoida asiakkaita vuorovaikutuksen, kumppanuuden, voimauuttamisen, yhteiskuntaan liittymiseen tai hoivasuhteen kautta kontrollin ohella, (vrt. Juhila 2011) representoidaan näissä narratiiveissa muuttumattomiksi faktoiksi.

Lastensuojelujärjestössä ja lastensuojelun sosiaalityössä muutostyöskentely kuitenkin saa progressiivisemmän narratiivin vastakertomuksena hegemoniselle hylkäämisnarratiiville. Järjestöasiantuntija tuo esiin, että ”hylkäämiset” eivät liity vain vanhemmuuden ongelmiin, vaan hän esittää lapsen sijoittamisen pois perheestään johtuvan perheiden ja kokonaisten ”vähempiosaisten yhteisöjen” köyhyydestä ja marginalisaatiosta. Järjestöasiantuntija on positiivinen kertoessaan järjestönsä projekteista maan köyhimmillä vähemmistöalueilla, eli romanikyliissä. Järjestöasiantuntija kertoo samoista projekteista, kuin ministeriön virkamiehet, mutta toimijan näkökulmasta, yleensä siitä, että järjestö on organisoinut projektit haasteellisille alueille, joissa julkisen vallan lastensuojelun sosiaalityö tarkoittaa samaa kuin lapsen sijoittaminen pois omasta perheestään.

Puhuessaan romaneista järjestön asiantuntija käyttää termiä ”vähempiosaiset ryhmät”. Shumenissa tällä lastensuojelujärjestöllä on 3 perhekeskusta, jotka kattavat koko sosiaalihuoltoalueen. (Shumenin sosiaalihuoltoalue on yksi 28:sta Bulgariassa, ja alueella asuu paljon romaneita.) Järjestö antaa raskaana oleville naisille äitiysneuvontaa ja ohjeistaa lisääntymisterveyskysymyksissä. Asiantuntija kertoo, että erityistarpeisten lasten pääsy sijaisperheisiin on edelleen suuri haaste, mutta edistystä senkin suhteen on näkyvissä, koska tärkeä projekti, sijaisperheiden kouluttaminen Shumenin alueella (2011-2020) on ollut onnistunut ja on nyt laajenemassa Montanaan ja Sofian Fakultetan alueelle, jotka ovat myös tunnettuja romanighettoja. Sijaisperheiden koulutuksen myötä, vastasyntyneiden laitoksia on voitu sulkea ja niiden määrä on puolittunut viimeisen kuuden vuoden aikana eli, laitoksien määrä on laskenut kolmestakymmenestä kahdesta seitsemääntoista, kertoo järjestöasiantuntija.

Sosiaalityöntekijän narratiivissa hylkäämisten taustalla on usein köyhyys ja riittävän materiaalisen tuen puute perheelle. Perheen tilanne ei parane, koska julkisen palvelun sosiaalityö ei toimi kaikilla alueilla. Tulkitsen, että sosiaalityöntekijä puhuu julkisen sektorin ja alueen sosiaalityön resurssien riittämättömyydestä auttaa köyhiä lapsia ja heidän vanhempiaan, vaikkakaan haastateltava ei sano asiaa näin suoraan. Sosiaalityöntekijä on hienovarainen, eikä lähde arvostelemaan organisaatiotaan, vaikka antaa ymmärtää, että resurssien puutteen vuoksi lapsia ja perheitä ei pystytä lastensuojelussa riittävästi auttamaan sosiaalityön eettisten sääntöjen mukaisesti (IFSW:n Sosiaalityöntekijöiden kansainvälisen järjestön, eettiset normit), jolloin sosiaalityöntekijän työkuvaksi jää usein vain kontrolli ja viranomaisvallan käyttö, jos asiakastilanteet ovat kriisiytyneet.

Tulkitsen sosiaalityöntekijän kertomusta jo haastattelutilanteessa siten, että sosiaalityöntekijä on puun ja kuoren välissä, ja lapsia joudutaan sijoittamaan siksi, että yhteiskunnan palvelut perheen tukemiseksi ja voimauttamiseksi ovat riittämättömiä. Vuodelta 2013 Stravangerin yliopistossa hyväksytyssä sosiaalityön pro gradu-työssä ”Integrating” Bulgarian Roma” — Discrepancies between Words and Deeds Experiences of Roma Mothers and Roma Social Community Workers in the Ghetto of Pazardjik, Southwest Bulgaria, Marta Ivanova Kremova-Orstad (2013) kuvaa haastattelututkimuksessaan niitä syitä, miksi sosiaalityön työskentely romaniäitien kanssa Bulgariassa ei yleensä tuota tuloksia. Kremova-Orstad on haastatellut sekä sosiaalityöntekijöitä että romaniäitejä. Syinä sosiaalityön työskentelyn haasteisiin Kremova-Orstad on löytänyt paitsi romanien koulutustason, syvän, ylisukupolvisen syrjäytymisen jatkumon mutta myös valtion rahoituksen puutteen, poliittisen tahdon puutteen sekä viranomaisten ja romaniyhteisöjen välisen dialogin puuttumisen johtuen voimakkaasta rakenteellisesta rasismista yhteiskunnassa (2013, 156-158).

Kysymys romaneista bulgarialaisessa yhteiskunnassa ei siis ole vain kysymys ihonväristä, vaan toiseuden peilaamisesta suhteessa valtaväestön normeihin ja arvoihin. Käsitys romanien negatiivisista tavoista ja kyvystä sopeutua on ilmeisesti juurtunut niin syväälle valtaväestöön, että useimmat bulgarialaiset adoptionhakijat toivovat ”valkoista lasta”. ”Valkoinen, pieni, terve lapsi” idealisoitui toistuvasti adoptiopuheessa. Tulkitsen, että puhetta ”valkoisesta lapsesta” pidetään Bulgariassa yleisesti täysin normaalina ja hyväksyttävänä, koska ”valkoisesta lapsesta” puhuneet eivät itse kyseenalaistaneet sanojaan tai äänenpainoin tai elein ilmaisseet sanoissaan mitään lastensuojelun sosiaalityön kannalta ongelmallista.

Sosiaalityön keskeinen metodi asiakkaiden tilanteiden edistämässä on motivointi ja muutostyö itsemääräämisoikeutta kunnioittaen. Esitin kysymyksen lastensuojelun työskentelymetodeista haasteellisissa olosuhteissa sekä ministeriön asiantuntijoille ja yliopiston opettajalle, jotka toivat esiin työskentelyn vaikeutta romanien kanssa. Lehdistä olin lukenut, että sosiaalityöntekijät olivat kohdanneet työssään väkivaltaa, kun heidän piti periä takaisin liikaa maksettua tukia romaniperheiltä. Vaikka ministeriön asiantuntija sanoo romanien ”sopeutumisen olevan vaikeinta” ja että ”näiden haasteiden kanssa me kamppailemme”, silti ministeriön virkamiehet esittelivät ulkomaiselle opiskelijalle hyviä tuloksia laitoshuollon purkamisesta, eli siitä, että lapsia on pystytty kotiuttamaan, sijoittamaan verkostoon tai sijaisperheisiin, ja vaikkakin romanilapset ovat kotimaassaan yleensä ei-adoptoitavia.

Järjestön asiantuntija tai sosiaalityöntekijä eivät esitä romanien kanssa työskentelyä vaikeana tai mahdottomana, vaan haasteena on köyhyys, ”vähempiosaisuus” ja ”syrjäytyminen”. Järjestöjen projektityöskentely on annetun tuen avulla pystynyt ennaltaehkäisemään vastasyntyneiden ja pikkulasten sijoituksia suhteessa aiempaan, joten apu pienten lasten perheisiin on ollut konkreettista ja toimivaa.

Haastatteluiden perusteella ”haasteellisimpien ryhmien”, eli romanien kanssa konkreettista työtä tekevät ensisijaisesti järjestöhankkeet, ja mikäli lastensuojelullista huolta on, myös alueellinen lastensuojelu. Järjestöt yhdessä alueen sosiaalityöntekijöiden ja terveydenhuollon kanssa pyrkivät tekemään motivointi- ja muutostyötä, johon ylimmät päätöksistä vastaavat viranomaiset ja akateeminen yhteisö ei vielä tunnu uskovan, tai ainakin niissä kuvataan romanien kanssa työskentelyä vaikeaksi.

Hylkäämis-narratiivin aktiivisen uusintamisen perusteella väitän, että Bulgaria asettuu Tarja Pösön kuvaaman kahden erilaisen lastensuojelun toimintamallin ensimmäiseen, suojelulliseen lastensuojelun malliin (2015, 18). Tässä mallissa vanhempain- ja perheoikeuksiin voidaan puuttua äärimmäisen perustavanlaatuisesti, ja sitä kautta lapsi voidaan myös vapauttaa adoptioon jopa silloin, kun perheen tukeminen olisi voinut mahdollistaa lapsen kotiutumisen. Haastattelemieni

asiantuntijoiden (ministeriö, järjestö, sosiaalityöntekijä, yliopisto) kertomuksista päätellen, bulgarialaisessa lastensuojelussa ollaan valmiimpia puuttumaan vanhempain- ja perheoikeuksiin, koska etenkin romanivanhempien vanhemmuussuhteiden ongelmia pidetään muuttumattomina ja ylisukupolvisina.

6.4.1. Kiintymyssuhteet hylkäämisissä

Hylkäämisenarratiivi on Bulgariassa yksi selitys sille, miksi lapset elävät sijaishuollossa eivätkä omien vanhempiensa kanssa. Haastatteluissa se esiintyy useimmin suhteessa etnisiin vähemmistöihin, romaneihin ja turkkilaisiin, joiden lapsiluku on suuri. Itse sana ”hylkääminen” peittää mahdollisesti alleen ne olosuhteet ja taustat, joissa aikuiset, joiden omat kiintymyssuhteet on vaurioituneet, toimivat. Sosialismin ajan (1944 - 1989) idea kollektiivisesta kasvatuksesta lisäsi lasten laitoshuollon suosiota, ammattilaiset jopa kannustivat siihen, erityisesti, jos lapsi oli erityistarpeinen tai vaativaa hoitoa tarvitseva (Popivanova 2009, 984).

Artikkelissaan Markova, Shilkret ja Djalev ovat tutkinet kiintymysuhdevaurioiden ylisukupolvisuutta ja sosialismin ajan kollektiivisen ideologian ajatusta yhteiskunnan kasvatusturvallisuudesta. Kirjoittajat osoittavat, että sosialismin aikana lapsen sijoittaminen laitokseen nähtiin yhdeksi tavaksi hoitaa lapsia ja se oli verrattavissa päivähoitoon tai sisäoppilaitoksen kaltaiseen viikkohoitoon. Tutkijat huomioivat, että puolet äideistä (n=30), jotka olivat itse kasvaneet laitoksessa, olivat valmiit antamaan oman lapsensa myös kasvatettavaksi laitokseen. Tutkimukseen haastateltiin niitä vanhempia, jotka kävivät säännöllisesti tapaamassa lapsiaan laitoksessa. Tutkijat huomioivat, että haasteellinen, mutta tärkeä tutkimusryhmä olisikin olleet ne vanhemmat, jotka eivät edes käy tapaamassa sijoitettua lastaan. Lisäksi tutkimuksessa oli verrokkiryhmät vanhemmille, joiden lapset kävivät päiväkodissa tai viikkohoidossa kodin ulkopuolella. (Markova & Shilkret & Djalev 2008, 556-557.) Tässä tutkimuksessa käydään läpi historiaa, joissa sosialistisen ajan laitoshuolto syntyi, mutta tutkijat huomioivat sen synnyttäneen sukupolvia, joiden kiintymyssuhde on vaurioitunut, ja siksi lapsena laitokseen sijoitetuilla vanhemmillä on epävarma suhtautuminen omaan vanhemmuuteensa ja siksi riski sijoittaa myös omat lapsensa kodin ulkopuolelle, mikäli eivät saa riittävästi tukea vanhemmuutensa arkeen,

lastenhoitoon ja kasvatuskysymyksiinsä. Ammatillaiset puhuvat usein tästä ilmiöstä ”hylkäämisestä”, vaikka artikkelin kirjoittajat osoittavat että perheitä, itse aiemmin laitoksissa kasvaneita äitejä ja isiä, ei aina tueta riittävästi. Kun Markovan & ym. projektissa näille tutkimukseen osallistuneille äideille oli annettu neljä kertaa 2 tunnin koulutusta ja keskusteluapua siitä, miten lasten ”hylkääminen” vaikuttaa lapsen kehitykseen ja myös ylisukupolvisen syrjäytymiseen, 70 % osallistujista päätyi kotiuttamaan lapsensa laitoksesta (emt. 567).

Hylkäämisnarratiivissa uusinnetaan sitä käsitystä, että ongelma on erityisesti ”vähemmistöryhmien” elintavoissa, koska näissä yhteisöissä syntyvyys on suuri (vrt. Browne 2012). Hylkäämisdiskurssi on pitkälti rodullistettua diskussia, mikä ei mitenkään vähennä yhteisöjen kohtaamia sosiaalisia ongelmia.

Kevin Browne on tutkinut bulgariaalaisten lasten ”hylkäämisiä” aikavälillä 2009 – 2011. Browne huomioi, että bulgarialaisessa lainsäädännössä, kuten lastensuojelulaissa ei ole käsitettä ”hylkääminen”, vaikka ammatillaiset käyttävät sanaa päivittäin (Browne 2012, 71 -72). Browne ilmaisee huolensa siitä, että vuonna 2009 – 2011 0-3-vuotiaiden pikkulasten määrä pienten lasten vastaanottolaitoksissa, eli medikososiaalisissa laitoksissa ei laskenut ja heitä oli säännöllisesti n. 2500. Suurin osa lapsista tuli näihin laitoksiin suoraan synnytyslaitokselta, esimerkiksi vuonna 2009 54% lapsista oli vastasyntyneitä. Tutkimuksen mukaan perheiden köyhyys, varattomuus ja työttömyys olivat suurimmat syyt vastasyntyneiden ”hylkäämisiin”. Köyhyyden ja varattomuuden taustalta Browne löytää vanhempien sosiaalisia ja psykologisia ongelmia: ylisukupolvista syrjäytymistä sekä perhemallin ja vanhemmuuden puuttumista, vanhempien päihdeongelmaa, alaikäisten ja yksinäisten vanhempien kyvyttömyyttä vastata lapsensa tarpeisiin. (emt. 77-78.)

Tutkimuksesta selviää myös, että joko lapsilla tai vanhemmilla voi olla terveydellisiä haasteita, jonka vuoksi synnytys sairaaloiden henkilökunta kannusti vielä vuosina 2009 - 2011 vanhempia jättämään lapset laitoshoidon, koska yhteiskunnan asenneilmapiiri on ollut se, että erityistarpeiset lapset saavat laitoksissa parempaa hoitoa, kuin mitä vanhemmat pystyvät antamaan. Lasten hylkäämisiin on aiemmin siis kannustettu erityisesti siksi, että yhteiskunnan tuki on ollut vaatimatonta. Aina vanhemmat eivät edes ymmärtäneet papereita, joita allekirjoittivat, ja heille saatettiin sanoa, ettei heillä ole enää oikeutta tavata lastaan. Ministeriön asiantuntijat toteavat, että nyt laitoksiin suoraan synnytyslaitokselta sijoitettuja lapsia on onnistuttu kotiuttamaan, vaikka

vanhemmat eivät ole vuosikausiin edes tienneet lapsen olinpaikkaa. Moniammatillisen tuen puutteen lisäksi taustalla oli tietämättömyys ja kulttuurinen stigma kehitysvammaisuudesta, niin ammattilaisilla kuin perheilläkin, ja siksi perheet saattoivat kokea helpotuksena, että joku muu hoitaa heidän lastaan.

Medikososiaalisissa laitoksiin siis sijoitettiin vastasyntyneitä ja pikkulapsia, joita hoidettiin laitosmaisissa olosuhteissa. Browne toi esiin, että näiden lasten oikeusturva ei toteudu, koska heiltä evätään mahdollisuus elää perheolosuhteissa. Brownen keskeinen teesi on, että pienten lasten laitoshuollosta on päästävä eroon, koska pienten lasten sijoittaminen laitokseen ei ole lapsen edun mukaista, etenkin kun lapsia sijoitettiin eri kriteerein joko terveydenhuollon tai opetusministeriön hallinnonalaisiin laitoksiin silloinkin, kun lapset ja perheet olivat selvästi sosiaalisen tuen tarpeessa. Keskeisenä tuloksena Brownen raportti 2012 kertoo, että silloin kun lastensuojelu toimii ja pystyy tukemaan perheitä, erityislasten hoitaminen perheolosuhteissa on mahdollista Bulgariassakin. Brownen tutkimus tuotti tuloksia ja kehittämissuunnitelmia erityistarpeisten lasten hylkäämisen ennaltaehkäisemiseksi. Kehittämisen kulmakiveksi Browne mainitsee moniammatillisen työskentelyn ja palveluiden tarjoamisen perheille, joissa on edellä mainitut riskit lapsen huolehtimisesta ja kasvattamisesta. Haastattelemani ministeriön asiantuntijat painottavatkin, että vastasyntyneitä ei enää hoideta medikososiaalisissa laitoksissa, vaan perheiden ja lasten tilanteet on tutkittu yksilöllisesti ja kotiutumisenkin on ollut mahdollista riittävällä ja moniammatillisella tuella. Osa lapsista on adoptoitu ja sijaisperhetoiminta on lähtenyt hyvin käyntiin, minulle kerrotaan.

Haastattelemani sosiaalityöntekijän kertomus adoptioon vapauttamisen vaikeudesta ja hylkäämiskurssin ristiriitaisuudesta, sillä usein käy niin, että sosiaalityöntekijä haluaisi vapauttaa lapsen adoptioon, mutta biologiset vanhemmat eivät suostu adoptioon vapauttamiseen, vaikka toisaalta narratiivi lasten hylkäämisistä on voimakas. Hylkäämisenarratiivista huolimatta, vanhemmat ja suku eivät aina ole henkisesti hylänneet lasta, vaikka eivät itse pysty pitämään huolta tai sitoutumaan lapsen kasvatukseen arjessa. ASP:n internetsivuilta löytyy useita tuomioistuimen hylkääviä päätöksiä adoptioon vapauttamisista, joissa vapauttamista on haettu ilman, että sosiaalihuollosta olisi ensin riittävästi tuettu perhettä lapsen kotiuttamiseksi ja perheen avustamiseksi taloudellisesti ja materiaalisesti (kyrillinen lähde: ASP: Päätöksiä adoptioon vapauttamisista ja päätösten purkamisista).

Vanhempien vastustus lapsen adoptioon vapauttamisesta kertoo jonkinlaisesta kotiuttamisen tai yhteydenpidon toiveesta, jonka vuoksi vanhemmat haluavat pitää lapsestaan kiinni. Se voi myös kertoa kiintymyssuhteesta sijoitettuun lapseen silloinkin, kun vanhemmat kokevat lapsen voivat paremmin sijoituksessa esimerkiksi kodin puutteellisten olosuhteiden vuoksi, mutta eivät ole valmiita antamaan lastaan adoptioon. Ministeriön ja yliopiston narratiiveissa kuvataan tämänkaltainen lapsesta kiinni pitäminen romanien tapana elää sosiaalityöillä, jonka vuoksi vaativat lapsen kotiuttamista, vaikkei siihen olisi edellytyksiä.

Viranomaisdiskurssissa ja kansainvälisten adoptioiden diskurssissa Bulgariassa näyttää edelleen olevan paljon sijoitettuja lapsia, jotka voisivat hyötyä adoptiosta kotimaassa tai ulkomailla. Kun adoptioon vapautettuja lapsia on jo nyt noin kaksinkertainen määrä kotimaisten hakijoiden määrään verrattuna, on ymmärrettävää, että sosiaalityöntekijät pyrkisivät löytämään ensisijaisesti perheet jo adoptioon vapautetuille lapsille, sen sijaan, että he pyrkisivät tekemään vastentahtoista motivointityötä sijoitettujen lasten vanhempien kanssa, paitsi silloin, kun se on ehdottomasti lapsen edun mukaista. Ne haastattelemanani asiantuntijat, jotka työskentelevät suoraan vanhempien ja lasten kanssa, ilmaisevat inhimillistä ymmärrystä sitä kohtaan, että aina biologiset vanhemmat eivät suostu lapsensa adoptioon vapauttamiseen. Näissä tapauksissa avoin adoptio voisi helpottaa biologisten vanhempien ja sosiaalityöntekijöiden päätöksentekoa lapsen edun toteuttamiseksi ja pysyvien kasvuolosuhteiden luomiseksi kotimaisen adoption kautta.

Kun vanhemmat vastustavat adoptiota, suoraan vanhempien ja lasten kanssa työskentelevät haastattelemanani asiantuntijat pyrkivät olosuhteiden muutokseen ja asiakkaiden motivointiin sekä uskovat vanhempien aitoon kiintymykseen lapsiaan kohtaan. Asiakastyöstä kauimpana olevien asiantuntijoiden suhtautuminen vanhempien olosuhteiden muutokseen on skeptisempää ja valmius vanhempainoikeuksien purkamiseen periaatteellisesti voimakkaampaa. Toisin sanoen, asiakastyössä työskentelevät haastateltavani tuntevat lasten sijoitusten ja adoptioiden monimutkaisuuden yksilötasolla kun hallinnolliset asiantuntijat pohtivat suurempia linjoja ja kokonaisuuksia sekä etsivät nopeita, mutta pitkäaikaisia vastauksia sosiaalisiin ongelmiin yhteiskunnan tasolla. Suhtautuminen ongelmiin vaihtelee näkökulmasta johtuen.

6.5. Fantasmat ja myytiset roolit adoptioissa

Kotimaisen adoptioiden osalta hylkäämisnarratiivi saattaa joissain tilanteissa lievittää adoptiovanhempien pelkoja siitä, että lapsen biologiset vanhemmat haluisivat joskus etsiä lastaan ja lapsen lojaliteetti adoptiovanhempiin vaarantuisi. Myös haastattelemani adoptioäiti oli huolissaan siitä, että Marko saattaisi joskus haluta etsiä biologisen äitinsä. Havainnoin tässä pohdinnassa melko tuoreen adoptioäidin huolta omasta riittävydestään. Vanhemmuus vaatii kypsymistä ja tuoreen äidin pohdinta on luonnollista asian läpikäyntiä, kuten myös tunnetyöskentely suhteessa lapsen biologisiin vanhempiin.

Treacher ja Katz (2001), analysoivat adoptioihin liittyviä ristiriitaisia tunteita, erityisesti kohdistuen biologisiin vanhempiin tai adoptiovanhempiin. Kulttuurisesti tunteita käsitellään myyttien ja fanasioiden kautta, mutta adoption kaikilla osapuolilla on myös fantasioita perheestä, yhteenkuuluvuudesta ja identiteetistä, jotka kytkeytyvät aiempiin menetyksiin. Myyttisen ajattelun kautta syyt ja seuraukset saavat kulttuurisen selityksensä, vaikkakin Treacher ja Katz osoittavat, että adoptionarratiiveissa usein elää uhrin, pelastajan ja pahantekijän roolit (vrt. Propp 1995).

Se, kuka mihinkin rooliin adoptionarratiiveissa milloinkin asettuu, vaihtelee ajasta, paikasta ja asenteista johtuen (emt. 26). Treacher ja Kaz analysoivat, että aiemmin antagonistina ajateltiin olevan ”hylkääjän” kun adoptiovanhemmat miellettiin pelastajiksi ja lapsi uhriksi. Uudemmassa narratiivissa pahantekijä on sosiaalityöntekijä, joka adoptoi lapsen vauraille lapsettomille adoptiovanhemmille (pahantekijät), jotka lapsi pelastaa lapsettomuudelta. Tässä narratiivissa biologiset vanhemmat, jotka eivät pystyneet huolehtimaan lapsestaan, mielletään uhreiksi (emt. 2001, 25-26). Näiden kolmen roolin avulla on voitu antaa merkityksiä ja selityksiä adoptioihin liittyville tunteille, mutta lapsen edun kannalta adoptio-osapuolten syyllistäminen lisää adoptioihin liittyviä häpeäntunteita ja salailua.

Haastatteluissa nämä eri positiot ja suhtautuminen adoption eri osapuoliin oli selvästi tunnistettavissa puheessa hylkäämisistä. Tavoitin itsekin näihin fantasmoihin kytkeytyviä ajatuksia ja tunteita myös omassa suhtautumisessani adoption eri osapuoliin kenttätyön ja analyysivaiheen alkumetreillä. Bulgarian uusin adoptiolaki, joka mahdollistaa henkilötietojen saannin, on tervetullut

uudistus peittelyn ja salailun kulttuuriin, ja osaltaan muuttaa asenteita siihen suuntaan, että adoptiot hyväksyttäisiin lapsen edun mukaisena toimenpiteenä, silloin, kun kotiutuminen ei ole mahdollista. Tällöin olisi mahdollista ”löytää” uusi adoptionnarratiivi, jossa ei tarvitsisi olla hylättyjä uhreja, pelastajia ja pahantekijöitä, vaan aikuisia, jotka ajattelevat lapsen etua, ja lapsi, joka saa kasvaa ja kehittyä turvallisissa ja pysyvissä olosuhteissa. Adoptiovalmennuksella voi olla tässä merkittävä rooli, kun adoptionhakijoiden pelkoja työstetään ja vanhemmuuden taitoja tuetaan.

Jos adoptioon vapauttaminen kuitenkin tapahtuu vanhempainoikeuksien kumoamisella jopa vastoin vanhemman suostumusta, kuten lastensuojelullisissa malleissa on tapana, häpeä ja salailu ovat inhimillisiä seurauksia siitä. Myytit ja tarinat antavat silloin purkautumiskanavan kielteisillekin tunteille.

6.6. Lastensuojelun toimintaympäristö Bulgariassa

Pohdin tässä luvussa adoptioihin liittyvää haastatteluaineistoani peilaten sitä tekstiaineistooni, tutkimuksiin, raportteihin ja sopimuksiin. Yksi näistä raporteista on Kevin Brownen ”Child Abandonment and it’s Prevention in Europe. Bulgaria” vuodelta 2012, joka käsittelee etenkin vastasyntyneiden ja pienten lasten sijoittamista laitospäisiin olosuhteisiin. Toinen on YK:n Lasten oikeuksien komitean määräaikaisraportti 2016 ja bulgarialaisten viranomaisten vastaukset komitean huomautuksiin. Näissä kahdessa kansainvälisessä raportissa näkyy viiden vuoden perspektiivillä tiettyjen lastensuojelun ja perhepoliittisten käytäntöjen jatkumo. Browne ja komitea kritisoivat bulgarialaisen julkisen vallan suhtautumista lapsen oikeuksiin ja lapsiköyhyyteen, ylisukupolviseen syrjäytymiseen sekä etniseen syrjintään. Vaikka laitoshuollon purkaminen on edennyt, se haastattelujen ja ministeriön omienkaan tilastojen valossa ole edennyt niin optimaalisesti, kuin ministeriön haastattelussa annetaan ymmärtää.

Seuraavissa alaluvuissa jäsennän niitä narratiiveja, jotka kuvaavat lastensuojelun toimintaympäristöä sikäli, kun se vaikuttaa bulgarialaisten lasten adoptioprosesseihin ja –olosuhteisiin. Näissä luvuissa käsitelen myös niitä teemoja, joissa on haasteita sosiaalityön eettisten periaatteiden näkökulmasta. Analysoin adoptioympäristön haasteita kansainvälisten tutkimusten ja raporttien teoreettisessa viitekehyksessä.

6.6.1. Lastensuojelun viranomaistoiminnan läpinäkyvyys

Asiantuntijat aloittavat kertomalla laitoshuollon purkamisen tuloksista. Nuorempi asiantuntija keskeyttää vanhemman kollegansa kertomuksen useasti ja jatkaa hänen lauseitaan. He kertovat, että laitoshuollon purku, ”uudistus” alkoi pienten erityislasten laitosten purkusuunnitelmalla, eli ajatuksella siitä, että erityislapsset ovat eniten vahingoittuvia ja tarvitsevia ja ”he ovat hankalin ryhmä sijoittaa perheisiin, koska he tarvitsevat paljon yksilöllistä huolenpitoa”. Vuoden 2010 alussa pienten lasten erityislastenkoteja (medikosiaalisia keskuksia) oli 32 ja 1.1. 2016 näitä laitoksia ei enää ole, kertovat molemmat asiantuntijat yhteen ääneen. He vakuuttavat, että laitosympäristöön lapsia sijoitetaan, vain vaikeimmissa tapauksissa, eli yli 7-vuotiaita, erityistarpeisia lapsia elää laitoksissa nykyään vain lääketieteellisistä, ei lastensuojelullisista, syistä. Siksi perhekodeissa on myös erityistarpeisia lapsia, mutta niissä lapsia hoidetaan lastensuojelullisin perustein.

Erityislasten ja pienten lasten sijoitusmuotojen lisäksi toinen pääteema haastattelussa on kertomus hylättyjen lasten sijaishuollosta. Siirrymme siihen, kun vanhempi asiantuntija ehdottaa jossain vaiheessa, että ilmeisesti mielenkiintoni kohdistuu erityislasten sijasta enemmänkin niihin lastensuojelun sijoituksiin, joissa syynä on kasvuympäristön puutteet. Nuorempi tarkentaa, että nyt puhutaan ns. terveistä lapsista, jotka ovat enemmistönä sijaishuollossa. Asiantuntijat kertovat, että myös näiden lasten kohdalla ”laitoshuollon purkamisessa arvioidaan yksilöllisesti, miten hyvin lapset pystyvät sosiaalistumaan ja elämään rinnakkain symbioosissa muiden lasten kanssa”. ”Se on mahdollista”, sanoo vanhempi asiantuntija. Noin puolet laiminlyödyistä lapsista saatiin sijoitettua pois laitoksista tai jopa integroitua omiin perheisiinsä. Näissä tapauksissa kotiuttamisessa keskeistä on ollut lapsen uudelleen sosiaalistaminen perhe-elämään. Lapsen adoptointi lapsen sukulaisten tai läheisten toimesta on myös toiminut osana kotiuttamista.

Asiantuntijat vakuuttavat useaan kertaan, että laitosympäristöön lapsia sijoitetaan enää vain vaikeimmissa tapauksissa, eikä pienten lasten laitoksia enää ole olemassa 31.12.2015 jälkeen. Aineiston käsittelyvaiheessa jään miettimään, miten on mahdollista, että Marko on kuitenkin haettu kotiin adoptioperheeseensä vasta vuoden 2016 puolella, koska adoptiovanhempien mukaan he hakivat hänen juuri 0 - 3-vuotiaiden lasten medikosiaalisesta laitoksesta.

Kirsi Juhilan mukaan (2004, 172) eräs faktuaalistamisen tekniikka on kertoa ilmiöstä mahdollisimman arvovaltaiselta taholta. Juhilan mukaan faktan konstruointi on aina myös vallankäyttöä, kun ilmiötä merkityksellistetään yhdellä tavalla. Ministeriön asiantuntijoiden kertomuksesta nousee esiin pyrkimys vakuuttaa kuulija viranomaistyöskentelyn tehokkuudesta (vanhempi asiantuntija) mutta myös eettisyydestä ja lainmukaisuudesta (nuorempi asiantuntija). Usein puhe kääntyy tilastoihin ja lukuihin. Arja Jokinen kirjoittaa artikkelissaan Vakuuttelevan ja suostuttelevan retoriikan analysoimisessa määrällistäminen on eräs diskursiivisen vakuuttamisen keino (Jokinen 1999, 146). Vaikkakin viranomaispuheessa toistuu numerot, tilastot, asiantuntijat painottavat, että kysymys ei ole vain laitoshuollon purkamisesta vaan nimenomaan lasten edusta, kehityksestä ja turvallisuudesta, joka toteutuu parhaiten perheolosuhteissa.

Lisäksi viranomaiset tuovat useamman kerran esiin, että hyviä tuloksia on saatu EU:n sosiaalirahaston projektirahoitusten avulla ja erityisesti järjestöjen ovat hallinnoimina projekteina, joista ovat hyötäneet alueelliset lastensuojelun asiakkaat sekä itse lastensuojelun sosiaalityö, jonka työskentelyä on kehitetty. Tulkitsen, että narratiivi tuloksellisesta yhteistyöstä kansalaisjärjestöjen kanssa faktualisoi kansalaisyhteiskunnan läpinäkyvyyttä ja toimivuutta, sillä kansainväliset lastensuojelujärjestöt toisaalta valvovat viranomaistoimintaa, toisaalta kehittävät sitä uusien työmuotojen avulla.

Tarkistan ministeriön internetsivuilta, että 31.12. 2015 lopussa Bulgariassa oli yhä 18 pienten lasten medikososiaalista laitosta, jossa eli yli 726 lasta (kyrillinen lähde: Erytislastenkodit). Tämä tieto siis löytyy annetuilta lastensuojelun keskustoimiston omilta sivuilta. Saamieni ristiriitaisten lukujen vuoksi olin yhteydessä yhteen informanttini toukokuussa 2017. Hän työskentelee lastenlääkärinä, ja hänen mukaansa pienten lasten medikososiaalisia laitoksia, on edelleen seitsemän, joissa kaikissa elää noin 50 lasta, eli yhteensä noin 350 lasta. Ministeriössä minun annettiin ymmärtää näiden laitosten olleen suljettuja jo vuoden 2015 lopulla. Eteenpäin on toki menty kun virallisten tilastojen mukaan vuonna 2016 Bulgariassa oli 36 pienten lasten medikososiaalista laitosta, jossa eli 726 lasta.

Tarkistettuani faktat koen, että tapaamisen järjestäminen ministeriössä oli muodollinen kohteliaisuuskäynti, tai läpinäkyvyyden representointia, vaikka pyyntö sosiaalityöntekijöiden haastattelusta evättiin. Virkamiehet eivät varmaankaan olleet valmistautuneet tulooni, ja he esittelivät tottumuksesta organisaation toimintaa ja lastensuojelun internetsivujen linkkejä. Liittyen kansalaisjärjestöjen toimintaan, ministeriön vanhempi asiantuntija kertoo, että EU:n sosiaalirahaston avulla viimeisen viiden vuoden aikana hallinnollisille alueille on perustettu järjestöjen pilotoimia perhekeskuksia, joista lapsiperheet voivat saada erityispalveluita. (vrt. Järjestön asiantuntijahaastattelu). Perhekeskuksissa toimii mm. puheterapeutteja, psykiatrian avohuollon palveluita, sosiaalityöntekijöitä ja niissä järjestetään päiväkeskustoimintaa ja kerhotoimintaa erityislapsille, jotta heitä ei hylättäisi, vaan perheitä pystyttäisiin auttamaan ennaltaehkäisevästi. EU:n sosiaalirahastojen mainitseminen tuottaa kuulijassa luottamusta viranomaistoiminnan läpinäkyvyyteen.

Läpinäkyvyydestä ja hyvästä kansalaisyhteiskuntayhteistyöstä huolimatta, ministeriö ei halua minun haastattelevan alueen sosiaalityöntekijöitä vaikka virkamiesten puheessa toistuu sana ”läpinäkyvyys”. Reflektoituani rauhassa haastattelutilannetta ja kuunneltuani äänitettä analyysivaiheessa, tulkitsen viranomaisnarratiivia uudelleen suhteessa myöhempiin haastatteluihin, kenttäkokemuksiin ja internetistä löydettyihin materiaaleihin sekä tutkimukseni tavoitteisiin.

6.6.2. Epävirallisen lastensuojeluorganisaation narratiivi

Sosiaalityöntekijän ja yliopiston haastattelut voi ajatella olevan asiantuntijakertomuksia, mutta myös kokemuskertomuksia (Hyvärinen 2010, 115), sillä niissä keskitytään itse lastensuojelun sosiaalityön käytäntöihin, joista olen tutkimussuunnitelmasta lähtien ollut kiinnostunut. Kokemuskertomuksissa lastensuojelun viranomaistyön haasteiksi kuvattiin sosiaalityöntekijöiden työolosuhteet ja resurssipula, joissa ennaltaehkäisevää, avohuollon työskentelyä on haasteellista toteuttaa. Toisin sanoen, alueellisessa sosiaalityössä työntekijä ei koe voivansa tehdä työtään niin hyvin, kuin hän toivoisi voivansa tehdä. Minulle muodostuu käsitys, että ennaltaehkäisevä toiminta ja etenkin materiaallinen apu on nimenomaan järjestöjen organisoimaa lapsiperhetyötä. Myös Brownen raportti (2012) viittaa siihen, että alueellinen sosiaalityö voi tarjota kyllä rahallista lakisääteistä tukea lapsiperheille, mutta ei ole pystynyt tarjoamaan riittävästi moniammatillista

työskentelyä perheille. Sosiaalityöntekijän kertomuksesta tulee implisiittisesti siihen, että lastensuojelu toteuttaa pääasiallisesti viranomaiskontrollina eli toimii silloin, kun lapsi on sijoitettava ja hänelle on etsittävä uutta perhettä tai laitospaikkaa.

Sosiaalityön ja lastensuojelun organisaatiokulttuurissa toimii virallisen organisaatiokulttuurin lisäksi epävirallinen kulttuuri, jonka keskeiseksi haasteeksi määritellään kiire, ajan puute ja huono työn organisointi sekä keho palkkaus, jonka vuoksi sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus on suuri. Kollegani kertoo, että Bulgariassa sosiaalityöntekijät vaihtavat usein työpaikkaa ja alaa, sillä sofialaisen, pätevän maisteritasoisen alueen sosiaalityöntekijän nettopalkka on noin 440 levaa (220 €/kk), mikä on alle bulgarialaisen keskipalkan (noin 800 levaa, eli 400 €/kk). Vuoden 2017 alussa sosiaalityöntekijöiden palkkoja on nostettu 460 levaan /kk eli 230 €/kk. Kollegan mukaan Sofiassa sosiaalityöntekijät ovat yleensä yliopistosta valmistuneita kandidaatteja tai maistereita, mutta Sofian ulkopuolella, pikkukaupungeissa ja kylissä sosiaalityöntekijänä voi työskennellä keskiasteen tutkinnolla, tai esimerkiksi lähihoitajan tai muun ammatillisen peruskoulutuksen omaavia henkilöitä. Palkkaus ja työn kuormittavuus ei kannusta opiskelijoita tai päteviä sosiaalityöntekijöitä alalle.

Kenttäjakson aikana sain informanteiltani kuulla uutisesta, jossa Bulgarian sosiaaliministeri oli antanut lausunnon liittyen lastensuojelussa epäiltyyn korruptiotapaukseen. Tieto korruptiotutkinnasta täsmentää haastatteluiden kerronnallista ympäristöä (vrt. Hyvärinen 2010, 114). Uutisissa raportoitiin laajasti, vielä kenttäjaksoni päätyttyäkin Bulgarian luoteisosan Montanan alueen, Krivan pikkukylän tapauksesta, jossa sosiaalityöntekijä oli jäänyt kiinni lahjusten vastaanottamisesta lasten sijoituksia vastaan. (BHP 11.11.2016.)³ Asiaa kommentoi uutisissa Bulgarian sosiaaliministeri ja hän kertoi kyseessä olevan yksittäistapauksen ja asian siirtyneen tutkintaan. Sosiaaliministeri Rusinova kielsi, että perhehoidosta olisi tullut bisnes ja

³ Alueen sosiaalityöntekijää syytetään 14 lapsen sijoittamisesta yhteen kylään, eri sijaisperheisiin, rahaa vastaan. Yhdestä perheeseen sijoitetusta lapsesta sijaisperheen piti televisioutisten mukaan maksaa sosiaalityöntekijälle 300 levaa (150 €). Köyhällä syrjäkylällä asuvat sijaisperheet sanoivat, ettei heillä ollut muuta vaihtoehtoa, koska he ovat työttömiä, ja ottivat lapsia elääkseen, saadakseen palkkaa. Televisioutisten mukaan eräs sivullinen kylänmies kertoi, että sijaislapsia oli pakotettu helteellä rankkoihin peltotöihin ja puunhakuuseen, ja että sijaisperheet ovat alkoholisoituneita, eivätkä huolehtineet sijaislasten koulunkäynnistä.

Lisäksi uutisten mukaan sosiaalityöntekijä oli kiristänyt sijaisäitiä sijoituksen keskeyttämisellä, mikäli sijaisäiti ei vuokraa, eli ”leasingillä” hanki sosiaalityöntekijältä huonekaluja, jotta sosiaalityöntekijä voi myöntää sijaisperheen olosuhteiden olevan riittävän hyvät sijaislapselle. Koska sijaisäidillä ei ollut tähän varaa, sosiaalityöntekijä oli vapauttanut sijaislapsen adoptioon, ja sijaisäiti oli joutunut uudestaan maksamaan 300 levaa toisesta sijaislapsesta.

elinkeino, ja kommentoi, että lapsen etu toteutuu suurimmassa osassa sijaisperheistä, ja kokemukset osoittavat, että lasten on sijaisperheistä helppo siirtyä päivähoitoon, koulutielle ja adoptioperheisiin (BNR 11.11.2016).

Kukaan haastateltavistani ei kommentoinut korruptiotapausta, enkä myöskään siitä kysynyt, koska sain tietää siitä kenttäjaksoni viimeisinä päivinä. Informanttini kertoivat korruptiota olevan Bulgariassa joka tasolla, kun ihmettelin julkisuuteen tullutta tapausta. Euroopan komission korruptionvastaisen maaselvityksen (EU Anti-Corruption Report 2014) perusteella informanttini edustavat bulgarialaisten enemmistöä, jotka ovat huolissaan maansa korruptiosta. Bulgarialainen kansanedustaja Sultana Petrova nosti esiin Radio Vidinin radiohaastattelussa 18.11.2016, että lain porsaanreikien ja valvonnan puutteen vuoksi sosiaalihuollossa ja erityisesti sijaishuollossa korruptiota tapahtuu, eikä lapsen etu siksi aina toteudu. Petrova vaatii valtakunnan syyttäjää selvittämään asiaa, ja vaatii selvitystä, millaisilla lakimuutoksilla mahdollistetaan parempi valvonta sijaishuollossa ja miten varmistetaan systeemin aukottomuus (Radio Vidin 18.11.2016).

Koska adoptioon lähtevät lapset odottavat adoptioon pääsyä usein sijaisperheessä, herää huoli myös lasten olosuhteista sijoituksen aikana, jolloin lasta tulisi valmistella pysyviin perheolosuhteisiin. Jatkoanalyysivaiheessa adoptioihin liittyvien epäselvyyksien kaivelua bulgarialaisissa medioissa internetin kautta, ja havaitsin, että bulgarialaisissa uutisissa nousee lähes vuosittain esiin jokin lastensuojelun olosuhteita kuohuttava skandaali, jossa adoptiojuristien, sosiaalityöntekijöiden, adoptiokomitean jäsenten ja/tai lastenkotien johtajien epäillään syyllistyneen vaatineen suuria rahasummia adoptioprosessien onnistumiseksi ja nopeuttamiseksi (esim. Nova Televizia 13.10.2014).

Näiden lähteiden todenperäisyyttä en voi tarkistaa, mutta niiden kautta ymmärrän nyt paremmin, miksi lastensuojelusta vastaavasta ministeriöstä ei annettu lupaa haastatella alueellisia sosiaalityöntekijöitä liittyen lasten adoptioihin. Lastensuojelun sosiaalityö ja adoptiot ovat olleet esillä bulgarialaisissa medioissa negatiivisissa yhteyksissä eikä kansainvälisempää julkisuutta tapausten tutkimuksiin ymmärrettävästi haluta kiinnittää. Julkisuuden kautta lastensuojelun sosiaalityöntekijöihin kohdistuu paineita, jotka vähentävät työn ja ammattikunnan arvostusta entisestään sekä heikentävät sitoutumista työhön myös heillä, jotka toimivat sosiaalityön eettisten

säännösten mukaisesti.

6.7. Ei-adoptoitavat lastensuojelussa

Lapselle sopivimman perheen löytymiseksi sosiaalityöntekijä tutustuu vanhempien hakemuskäytännöihin (Liite 1.) jossa he ilmoittavat mahdollisuutensa lapsen erityistarpeiden huomioimiseen ja hoitoon. Adoptionhakijoilta myös kysytään toivomusta lapsen iästä ja sukupuolesta. Sosiaalityöntekijä tekee lapsiesityksen perheille perheiden antamien kriteereiden mukaisesti. Vaikka hakemuksessa ei lapsen etnisyyteen kiinnitetä huomiota, haastattelussa puhutaan toistuvasti ja avoimesti, että bulgarialaiset hakijat toivovat valkoisia lapsia, mikä rajaa noin puolet adoption vapautetuista lapsista kotimaisen adoption ulkopuolelle. Ministeriön haastattelussa asiantuntija vastasi kysymykseeni adoptiolapsen ja perheiden yhteensovittamisesta: ”Adoptionhakijoiden toiveita tarkastellaan suhteessa rekisterissä oleviin lapsiin. Yleensä bulgarialaiset adoptionhakijat toivovat pieniä, terveitä, bulgarialaisia, valkoisia lapsia”, minulle kerrotaan. Jos kyseessä on erityislapsen, yli 7-vuotiaat lapset tai sisarukset, heidät voidaan erityisjärjestelyin adoptoida ulkomaille, kun heille ei ole löytynyt perhettä kotimaasta, eli jos kolme kotimaista perhettä on kieltäytynyt annetuista lapsiesityksestä, kertoo vanhempi asiantuntija.

Lapsen ikä, terveydentila, sukupuoli ja etnisyys siis määrittävät sitä, saako lapsi pysyvät perheolosuhteet kotimaisen adoption kautta, mutta haastateltavat eivät puhu adoptiolapsen lapsen etnisyyteen liittyvistä odotuksista syrjivinä, vaikka odotusten säännönmukaisuus tuottaa romanilapsista kotimaassaan ei-adoptoitavien ryhmän. Kaikkialla silti tunnustetaan avoimesti se, että romanilapsille on vaikeinta löytää adoptioperhettä kotimaastaan, koska valtaväestöstä pääsääntöisesti olevat adoptionhakijat haluavat lapsen, joka muistuttaa heitä itseään.

Adoptioperhe kertoo, että silloin, kun sosiaalityöntekijä on sovittanut lapsen ja hakijoiden tiedot yhteen, hän tekee lapsiesityksen perheelle, jossa kerrotaan lapsen perustiedot, alkuperä ja erityistarpeet. Lapsiesityksestä voi myös kieltäytyä, mutta silloin adoptionhakijat saavat uuden odotusnumeron. Kenttäkokemukseeni ja informanttien kertomaan perustuen, jotkut bulgarialaiset adoptiovanhemmat voisivat hyväksyä romanilapsen, mutta eivät uskalla ja halua adoptoida

romanilasta yhteiskunnassa esiintyvän rakenteellisen rasismin ja syrjinnän vuoksi, sillä vaatisi vanhemmilta lähes ylivoimaista rohkeutta ja voimaa tukea lastaan.

Palaan vielä alussa mainitsemaani YK:n Lapsenoikeuksien komitean raporttiin (2016) selvittääkseni, miksi haastatteluissani romanilapset ja heidän perheensä nousevat ryhmänä jatkuvasti esiin puheessa, ilman että olen kysynyt haastateltavilta mitään vähemmistöryhmien erityishaasteista lastensuojelussa tai suoraan ottanut puheeksi etnisiä suhteita Bulgariassa. Suuri osa komitean huomautuksista Bulgarian lastensuojelun palveluille huomioi romanilapsiin kohdistuvan eriarvoistamisen bulgarialaisessa yhteiskunnassa: terveydenhuollossa, äitiysneuvoloissa, koulutuksessa ja lastensuojelussa. Komitea huomioi yhteiskunnan tuen puutteen romaniperheille sekä lasten sijoitusten johtuvan usein perheiden köyhyydestä. Komitea myös huomautti Bulgarian viranomaisia siitä, että romanilapsia elää katulapsina, ja laitoksissakin romanilapset ovat ylliedustettuina.

Eräs lastensuojelullinen ongelma komitean mukaan on se, että Bulgariassa romaniyhteisöihin ei tarjota riittävästi perhesuunnitteluneuvontaa, äitiyspalveluita tai ennaltaehkäiseviä sosiaalihuollon palveluita. Siksi romaniäidit ovat kovin nuoria, lapsimäärät suuria, eivätkä kaikki perheet ole terveydenhuollon piirissä. Lastensuojelun sosiaalityön resurssien puutteessa lapsia sijoitetaan sijaishuoltoon, ilman että perheitä tuettaisiin ongelmissaan, jotka usein johtuvat köyhyydestä ja ennalta mainitusta yhteiskunnan tuen puutteesta. Komitea myös huomautti, että paljon lapsia syntyy keskosina ympäri maata koska kaikki äidit, erityisesti romaniäidit, eivät ole oikeutettu äitiysneuvolapalveluihin. Lapsia erotetaan äideistään pian syntymän jälkeen eikä kaikkia lapsia rokoteta. Kaikki nämä seikat osaltaan liittyvät siihen, että lasten hoitamisessa on puutteita ja sairaan tai kiintymyssuhteissa vaurioituneen lapsen hoitaminen voi olla raskasta ja siksi vanhemmat eivät kasvata ja hoida itse lapsiaan, vaan romanilapsia sijoitetaan suhteellisen paljon lastensuojelun sijaishuoltoon. Haastatteluiden perusteella, edellä mainitut ongelmat on tiedossa, niihin on jo reagoitu muutamissa pilottihankkeissa ja niistä on saatu hyviä tuloksia.

Ongelmallista komitean mielestä myös on, että kaikki syntyvät lapset eivät saa syntymätodistusta.

Esimerkiksi jos lapsi syntyy maaseudun kotioloissa köyhään perheeseen, eikä tule rekisteröidyksi maistraattiin syntymätodistuksen puuttuessa, lapsi voi joutua ihmiskaupan uhriksi, etenkin kun Bulgaria on komitean tilastojen mukaan merkittävä ihmiskaupan lähtömaa. Lapsikauppaan Bulgarian valtio ei ole vielä esittänyt ratkaisuja. Bulgarian viranomaiset kuitenkin myöntävät, että kohdun vuokraus ja sijaissyntyminen on ongelma, johon viranomaiset yrittävät puuttua yhdessä Kreikan viranomaisten kanssa. Bulgaria vastasi komitean kritiikkiin, että muutamalla sosiaalialueella on kokeiltu järjestöjen organisoimia projekteja, joissa kunnallista äitiys- ja lastenneuvolapalveluita viedään romanikyliin ja yhteisöihin, joilla on heikko sosioekonominen asema. Bulgaria huomauttaa, että kolmannen sektorin organisoimissa projektissa hyödynnetään avustajia ja välittäjiä, jotka ovat romanitaustaisia mediaattoreita, ja näistä kokeiluista on positiivisia tuloksia. Samalla projekteissa puututaan lapsiavioliittoihin.

Komitea on myös huolissaan niistä 250 000 bulgarialaisesta lapsesta, joiden vanhemmat ovat lähteneet ulkomaille työhön tai pullojen keruuseen. Kuka vastaa näiden lasten hoidosta ja kasvatuksesta, kun vanhemmat ovat ulkomailla, kysyy komitea. Bulgarian viranomaiset vastaavat, että ainakin 6000 lasta on sijoitettu sukulaisperheisiin. Vastus ei kerro siitä, kuka pitää huolta niistä 244 000 lapsesta, joiden vanhemmat eivät ole varmistaneet lastensa olosuhteita sukulaisilla ennen lähtöään.

Vuoden 2015 EU:n virallisten tilastojen, EuroStat-tilastojen mukaan yli 43% bulgarialaislapsista elää köyhydessä. Toisen tutkimuksen, Save the Children-järjestön köyhyysraportin (Child Poverty and Social exclusion in Europe. A matter of Children's rights 2014) mukaan yli puolet bulgarialaisista lapsista elää köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen vaarassa. Kolmannen raportin, EU:n Komission romanien syrjintää koskevan raportin mukaan, köyhyys koskettaa Bulgariassa eniten etnisiä vähemmistöryhmiä, etenkin romaneja: Bulgariassa köyhyysrajan alle on nelinkertaisesti suurempi mahdollisuus päätyä, jos etnisyys sattuu olemaan romani, ja siksi kaksi kolmesta Bulgarian romanista elää alle köyhyysrajan. Lisäksi kaupungissa asuvilla romaneilla köyhyys on yleisempää kuin maaseudulla Bulgariassa asuvilla romaneilla. (Bogdanov & Zahariev 2011, 6.)

Haastatteluissa toistuva narratiivi lastensa ”hylkäämisistä” naturalisoi romanien ahdingon ja ongelmat pysyväksi olotilaksi sillä myös ministeriön nuorempi asiantuntija totesi ”näiden ryhmien

kulttuurin olevan vaikein.” Kun viranomaistyössä jonkin ryhmän kulttuurin koetaan olevan vaikea tai vaikein, asiakkaiden motivointi muutostyöhön, joka ei lähde heidän kokemuksistaan ja todellisuudestaan on ilmeisen haasteellista. Toistuessaan, tarinoista tulee myyttisiä, ilmiöitä selittäviä kertomuksia, jolla perustellaan asioiden syitä. Romanit nimetään haasteellisiksi ryhmiksi ainakin ministeriön ja yliopiston haastatteluissa. Alla olevassa taulukossa jäsenän Theo van Leeuwen artikkelin The representation of social actors (1996, 32 - 70) kriittiseen diskurssianalyysin innoittamana millaisia erilaisia toimijuuksia romaneihin liitetyt lausumat ilmaisevat ja miten sosiaalista todellisuutta muodostetaan ymmärtääkseni, miksi juuri romanilapset ovat Bulgariassa yleensä ei-adoptoitavia.

Toimija	Ministeriö	Järjestöt	Alueen sosiaalityö	Romanit
Kertoja				
Haastattelu 1. Ministeriön asian- tuntijat	”Me”- Toimeenpaneva viranomainen, aktiivinen toimija laitoshuollon purkamisessa.	Yhteistyökumppani mme. Järjestöjen projektit tuottavat tulosta, koulutamme ”mediaattoreita” romaniyhteisöistä ja pilotoimme projekteja järjestöjen kanssa kansainvälisellä rahoituksella.	”Teemme (lastensuojelussa) paljon interventioita (romaniperheisiin), mutta ne eivät tuota tulosta.” ”Jos joku lapsi on vaarassa, sosiaalityöntekijä aina arvioi ja tekee sen mukaisen asiakassuunnitelman. ”	Uhriutumisen viranomaisrooli ssa: ”Romanit eivät mukaudu, sopeudu. Hankkivat lapsia elääkseen sosiaalityöillä.” ”Vaikein kulttuuri.”
Haastattelu 2. Järjestö-	Ministeriö on hyvä yhteistyö- kumppani. Järjestön	Aktiivinen toimija: ”Me” Työn kehittäminen:	Yhteistyökumppani alueilla, osallistuu kehittämiseen ja	”Marginalisoitu, vähempiosainen ryhmä”, hyviä

asiantuntija	projektien hyväksyjä romanikyylissä. Valtakunnallistaa järjestöjen onnistuneita pilotteja useammilla romanialueilla.	Materiaalinen ja immateriaalinen tuki ja pohja kansainvälisiltä järjestöiltä EU:n sosiaalirahastolta, Maailmanpankilta, yms. Ihmisoikeuksien kunnioittaminen.	toteuttamiseen romanikyylissä. Lastensuojelu toimii viranomaisroolissa ja kontrolloi tarvittaessa. (Sijoittaa lapsen tarvittaessa).	tuloksia yhteisöjen ja perheiden kanssa työskentelystä. Mediaattoreiden koulutus ja palkkaus projekteihin.
Haastattelu 3. Alueen sosiaalityöntekijä	Ministeriö vastaa sosiaalityön toteuttamisesta: Kritiikki sosiaalityön työskentelyolosuhteille, kiire, palkkaus, niukat auttamisen resurssit.	Aktiivisia yhteistyökumppaneita. Mahdollistavat avun antamisen projekteillaan romanikyylissä. Aktiivisia sijaisperheitoiminnan toteutuksessa.	Henkilöstömme vaihtuvuus, kiire, resurssien puute: ”Emme pysty työssämme parantamaan asiakkaiden tilannetta.”	Köyhyys, tuen puute. Eivät halua aina luovuttaa lastaan adoptioon, vaikka sosiaalityöntekijä sitä ehdottaa.
Haastattelu 4. Yliopisto	Ministeriötä ei mainita.	Järjestöt sijaisperheiden kouluttajia ja rekrytoijia.	Laaja tehtäväkenttä ja osaamisalue läpi lastensuojelun asiakkuuden vaiheet. Asiakkaita tulisi olla n. 30 (ideaali).	Romanit eivät halua muutosta elämäänsä ja hankkivat lapsia vain elinkeinokseen. ”En tiedä, tuleeko asia koskaan muuttumaan!”.
Haastattelu	Ei mainita.	Ei mainita.	Yhteistyökumppani	Ei mainita.

5. Adoptioper he			kotiselvityksessä, hakemusten koonnissa, Adoptiovalmennusks essa ja seurantaraportoinniss a.	

Sekä ministeriön että yliopiston opettajan puheessa romanivanhemmat nähdään aktiivisina toimijoina, jotka tietoisesti hankkivat sairaita lapsia saadakseen sosiaalietuksia. Ministeriön mukaan ”me” teemme romaniperheisiin interventioita, mutta mikään ei tunnu muuttuvan. Ministeriö ja opettaja vetäytyvät kuitenkin passiiviseen rooliin ja antavat aktiivisen roolin romaneille siinä, että romanien elintapaan ja lasten ”hylkäämisiin” ei saada muutosta, koska ”he” eivät sopeudu. Tässä narratiivissa romanit eivät mukaudu viranomaisten toimintaan ja toimenpiteisiin, eli valtaväestön normeihin, joten virkamiesnarratiivi kuvaa romanit toimijoina ja viranomaiset uhreina. Puhuessaan romaneista ministeriön virkamiehet toistivat neljä kertaa sanana ”valitettavasti”, jonka huomioon nauhoitusta kunnallessani. Tulkitsen, että ”valitettavasti”-lausuma representoi romanien heikon sosiaalisen aseman olevan viranomaistoimista huolimatta vaikea ja että lausuma siirtää vastuun sosiaalisista ongelmista romaneille itselleen.

Silti laitoshuollon purkamisprojekti voidaan esitellä progressiivisena tarinana, jossa aktiivisia toimijoita on ministeriö, järjestöt ja kansainväliset rahoitusmekanismit. Haastattelujen narratiiveissa esiintyy toisiaan jännitteisesti risteäviä toimijuuksia ja juonilinjoja.

Sosiaalityön narratiiveissa omaa toimijuutta representoidaan suhteessa organisaation antamiin resursseihin, kun lastensuojelun sosiaalityössä koetaan, ettei asiakkaita pystytä auttamaan. Lastensuojelun sosiaalityön työnkuva on silloin lähinnä lapsen sijoittaminen ja uuden perheen etsiminen. Sosiaalityöntekijä toteaa, että järjestöjen avulla kuitenkin usein pystytään tukemaan perheitä tai kouluttamaan romaneista sijaisperheitä. Julkisen sektorin sosiaalityössä risteävät juonilinjat liittyvät siihen, että järjestöjen tekemässä työssä koulutettu sosiaalityöntekijä voi

kuitenkin toteuttaa ammatiaan paremmissa olosuhteista, mikä näkyy myös innostuksena työhön. Järjestöjen juonilinja on oman toiminnan suhteen progressiivinen, koska järjestöissä avun perillemeno näkyy konkreettisina tuloksina ja muutoksena toimintatavoissa.

Sosiaalityön sekä yliopiston narratiivien juonilinjat eivät ole kummallakaan pelkästään progressiivisia, jos ei regressiivisiäkään. Romanityön ongelmat ja haasteet nostetaan keskusteluun, syitä ja seurauksia pohditaan. Akateemisessa yhteiskunnallisessa pohdinnassa kuitenkin koetaan suurempaa turhautumista kuin sosiaalityöntekijä konkreettisten asiakastapausten äärellä. Tulkitsen, että akateemisessa norsunluutornissa tuntuma kenttään etäännyy ja ammatillisen toimijuuden kokemus heikkenee, joka saattaa turhauttaa ammattilaista, jos rakenteellisen sosiaalityön kautta ei voida tätä turhautumista purkaa.

Koska adoptioperhe on minulle tuttu perhe, vältin konfliktin pelossa romanikysymyksen nostamista haastatteluissa ja keskityin vain adoptioprosessiin. Olisin, jälkikäteen ajateltuna, halunnut kysyä, olisiko perhe ollut valmis ottamaan vastaan romanilapsen tai millaisia haasteita ja pohdintoja he kokisivat perheenä, jos lapsi olisi romanitaustainen. Sosialismin aikana koulutuspolitiikka pyrki assimiloimaan Bulgarian romaneita valtaväestöön ja siksi kouluissa lapsia opetettiin vain bulgarian kielellä. Romanilapset eivät aina osanneet bulgariaa kunnolla, ja se johti luonnollisesti ”keskittymis- tai oppimisvaikeuksien” diagnosointiin, joka taas johti useimpien romanilasten lähettämiseen apukouluihin tai erityiskouluihin, jotka oli tarkoitettu kehitysvammaisille. Romanikulttuuria yritettiin sopeuttaa sosialismin aikana valtaväestön kulttuuriin, mutta siitä huolimatta bulgaarien romanikulttuurista on vielä jäljellä eri romanikielet ja musiikki. Yhä vuonna 2016 viranomaiset kokevat, että romanikulttuuri on edelleen ”vaikein”.

7 Johtopäätökset

Narratiivieja jäsentämällä saan tutkimustuloksekseni adoptioita koskevan opinnäytteeni tutkimuskysymykseen siitä, miten kotimainen adoptio merkityksellistyy osana lastensuojelua, että ilmiönä kotimainen adoptio on moninainen, ristiriitainen ja liikkuva ilmiö. Haastateltavien positiot suhteessa ilmiöön määrittelevät pitkälti sitä, miten adoptioiden rooli merkityksellistyy osana

bulgarialaista lastensuojelua. Lisäksi aineistoissa toistuneet teemat ja näkemykset muodostavat laajempia yhteiskunnallisia ja myyttisiä narratiiveja kausaliitteista ja toimijuuksista, joita ilmeni kuvatessani laajemmin lastensuojelun adoptioympäristöä.

Ensinnäkin narratiiveissa adoptiot representoidaan yhteiskunnallisina ilmiöinä ja käytäntöinä, jotka tukevat laitoshuollon purkamisen suunnitelmaa eli adoptioiden kautta lasten sijoittamistarve laitoksiin vähenee, mikä keventää myös sosiaalihuollon kustannuksia. Haastatteleman viranomaisten näkökulmasta adoptiot ovat hyvä ratkaisu laitoshuollon purkamisprojektissa, sillä pysyvät ja turvalliset perhesuhteet on yleisesti tunnustettu lapsen etu. Yliopisto-opetuksen näkökulmasta, kotimaan adoptio Bulgariassa on edelleen eräs vaihtoehto laajempiin yhteiskunnallisiin syrjäytymisen ongelmiin, kun sijaishuolto on tämänhetkinen kasvava trendi, kotimaisen adoption luvut ovat olleet viime vuodet laskevia ja toisaalta adoptionhakijoiden odotusajat pitkiä. Bulgarian lastensuojelun sosiaalityöntekijän narratiivi ei ole yksioikoisen progressiivinen tai regressiivinen, vaan siinä kuvataan työssä olevia haasteita ja esteitä, jotka rajoittavat lapsen mahdollisuuksia saada kotimainen adoptioperhe. Keskeisenä ongelmana näen aineistoni pohjalta sen, että kentällä toistuva puhe siitä, että ”adoptionhakijoiden toiveet eivät vastaa adoptioon vapautettujen lasten profiileja” on tulkittavissa siten, että lapselle ei etsitä hänelle sopivinta perhettä, vaan hakijoille etsitään sopivinta lasta. Kaikessa lastensuojelun toiminnassa lapsen edun pitäisi olla lähtökohta toiminnalle.

Bulgarian lastensuojelun sosiaalityön työskentelyolosuhteissa ja yhteiskunnassa on paljon sellaisia haasteita, jotka vaikeuttavat sosiaalityöntekijöiden työhön sitoutumista ja siinä jaksamista. Näitä ovat työntekijöiden resurssipula ja jatkuva vaihtuvuus, huono palkkaus sekä olosuhteet, jossa sosiaalityöntekijät altistuvat väkivallalle. Yliopiston narratiivissa taas yhteiskunnalliset ja sosiaaliset ongelmat nähdään astetta laajempina ylisukupolvisina olosuhteina, joissa kotimainen adoptio vastaa sosiaalityön haasteisiin vain pieneltä osin.

Toiseksi adoptiot toimivat bulgariaalaisten perheiden juridisoikeudellisina ja sosiaalisina systeemeinä, joissa suojelun tarpeessa oleva lapsi saa kodin ja perheen. Adoptionhakijoiden toiveena on kodin antaminen lapselle ja lapsi koetaan ratkaisuna lapsettomuuteen. Vanhemmilleen

adoptiolapsi täydentää avioliittoa ja sukuyhteyttä, ja liittää perheen myös tiiviimmin yhteiskuntaan, jossa perheyhteys ja suku ovat edelleen ihmisten tärkeimpiä tukiverkostoja läpi elämän.

Kolmanneksi adoptioita voidaan ajatella lapsen etua toteuttavina prosesseina, jotka tukevat eri osapuolten biologis-psykologisia tarpeita. Kansalaisjärjestön asiantuntijoiden näkökulmasta adoptiot vastaavat lapsen oikeuksien toteutumiseen perhehoidon osalta, jos lapsi ei voi asua omien vanhempiensa kanssa. Alueen sosiaalityössä tavoitteena on pääasiassa löytää jokin sopiva perhehoidon muoto sijoitetuille lapsille, joskin adoptio on pysyvin vaihtoehto. Huolestuttavaa sen sijaan on se, että virallisessa lastensuojeluorganisaatiossa ja akateemisessa keskustelussa puhe toisaalta ”valkoisesta lapsesta” ja toisaalta romaneista ei-adoptoitavina on avoimen syrjivää ja stereotyyppistä, jossa lapsi leimautuu alkuperänsä perusteella. Lastensuojelun sijoituksista noin puolet on romanilapsia. Osa näistä lapsista olisi ehkä riittävällä tuella voineet elää perheensä kanssa, kuten järjestön asiantuntija ja sosiaalityöntekijä kertovat.

Välitöntä etnistä syrjintää on se, jos romanilapsen sijoittaminen pois perheestään johtuu pelkästään biologisten vanhempien köyhyydestä, kuten kirjallisesta aineistostani ilmenee ja sosiaalityöntekijän haastattelussa lastensuojelun resursseista kerrottiin. Adoptioon vapautettujen mutta kotimaassaan ei-adoptoitavien joukon synnyttäminen lastensuojelullisen toiminnan tuloksena voidaan katsoa välilliseksi syrjinnäksi. Viranomaiset tehdessään lapsiesityksiä romanilapsista, saavat kotimaan adoptionhakijoilta yleensä kielteisen vastauksen, eli hakijoilla on oikeus hylätä lapsiesitys etnisiin perusteisiin. Romanilapsi jää silloin joko sijaisperheeseen tai laitokseen tai lähtee kansainväliseen adoptioon. On huolestuttavaa, että romaneihin kohdistuva syrjintä ja marginalisaatio on avointa ja peittelemätöntä bulgarialaisessa yhteiskunnassa ja viranomaistoiminnassa, mikä vain uusintaa ylisukupolvisten sosiaalisten ja terveydellisten ongelmien jatkumoa.

7.1. Myyttinen ajattelu - kaaoksesta kosmokseen

Etsin haastatteluaineistosta vastausta kysymykseen siitä, millaisia ongelmia adoptio ratkaisee, eli myyttisiä kysymyksiä siitä, miten kaaoksesta tulee kosmos tai miten ihmisten toiminta järjestää epäharmoniaa siten, että perhe, yksilö ja yhteiskunta pääsevät harmoniaan. Haastatteluaineistojen

narratiiveissa toistuu mytologinen tapa jäsentää todellisuutta. Roland Barthes on teoretisoinut myyttien olemusta semiologisena järjestelmänä, joka muuttaa merkityksen muodoksi. ”Myytin tehtävä on antaa historialliselle intentiolle luontoperäinen ja sattumanvaraisuudelle ikuinen perusta” (Barthes 1994, 201). Myytti siis antaa luonnolliseksi muutetun kuvan todellisuudesta. Toistuessaan, tarinat muodostavat sitä kulttuurista ympäristöä, joissa adoptoidut, vanhemmat ja biologiset vanhemmat käyvät kokemustaan läpi. Yhteiskunnallinen asenneilmapiiri joko kannustaa tai ei kannusta adoptioihin muun muassa sillä, voiko adoptioon osalliset avoimesti puhua kokemuksistaan ilman häpeää. Kulttuuriset myytit osaltaan vaikuttavat taustalla siihen, miten lapseksi ottamista, adoptiota, yhteiskunnassa käsitellään ja edistetään, ja siksi käsittelen seuraavassa luvussa myös adoptioon liittyvää myyttistä ajattelua, jotka vaikuttavat narratiivien taustalla.

Myytti hylätystä lapsesta on osa bulgaarien perinnettä. Bulgaarien ja eteläslaavien, pääosin 1300-luvulta periytyvä kansalliseepos, on runoelma Kuningas Markosta. Kuningas Marko on historiallinen hahmo, vaikka tarkkoja dokumentteja Markon elämästä ei juurikaan ole säilynyt, legendana hän on ollut mitä monipuolisin sankari. Eteläslaavien eepiset laulut kertovat tästä hylätystä lapsesta, Markosta, joka on heitetty korissa jokeen. Korissa kelluva poika ajautuu lopulta rannalle ja pelastuu. Marko-lapsesta huolehtivat tästä eteenpäin samodivat, keijuhahmot, jotka toisinaan kuvataan lauluissa myös joko arkkityyppisinä äitihahmoina, pelottavina noitina, elämän antajina ja ottajina. Nieltään kolme kulausta maitoa samodivan rinnasta, Marko saa yliluonnolliset voimansa. Markosta kasvaa samodivojen huolenpidon ansiosta vahva sankari ja hän saa etuliitteen ”kuningas”. (Popovic 1988.)

Kuningas Markon myytin tarina hylätystä lapsesta toistuu useissa muissakin kulttuureissa ja uskonnoissa, koska se on universaali myytti ja fantasma. Artikkelissaan *Narrative and fantasy in adoption* (2001) Treacher ja Katz nostavat esiin adoptioihin liittyvät suuret tunteet ja ristiriitaisuudet jotka liittyvät ihmisen identiteettiin ja yhteenkuuluvuuden tunteeseen. Voimakkaat tunteet identiteetin etsimisestä, yhteenkuuluvuudesta ja menetyksistä koskettavat kaikkia adoption osapuolia mutta myös ammattilaisia, jotka työskentelevät adoptioiden päätöksenteossa ja instituutioissa (emt. 20-28). Myytit ja fantasmat jäsentävät näitä voimakkaita tunteita ja lievittävät adoptioon liittyviä ambivalentteja kokemuksia luonnollistaessaan tarinaa hylätystä lapsesta, lapsen uusista vanhemmista ja perheestä, jotka kannattelevat lasta aikuisuuteen ja itsenäisyyteen. Myytit hylätystä lapsesta ovat eläviä, sillä adoptiot eivät kosketa vaan yksilöitä ja perheitä, vaan myös kulttuureja ja yhteisöjä. Myytti hylätystä lapsesta voi muuttua sankaritarinaksi, jos ja kun

lastensuojelun sosiaalityössä on punnittu lapsen etua, lapsen oikeuksia, hyvää hallintotapaa ja lakeja noudattaen.

Bulgarialaisen lastensuojelun ihmiskuvassa on edelleen suuri valmius puuttua vanhempainoikeuksiin, etenkin jos vanhemmat ovat romaneja ja itse olleet aloitteellisia lapsen sijoittamisessa, kun tukea lapsen kotona hoitamiseen ole ollut riittävästi saatavissa. Bilsonin ja Larkinsin tutkimuksessa huomioidaan, että bulgarialainen sosiaalityö on vasta varhaisessa kehitysvaiheessaan, ja vaikka julkisen sektorin sosiaalihuollon resurssit ovat rajalliset, sosiaalityön kehittämisen suuntana tulisikin jatkossa olla enemmän perhepalveluiden tarjoamisen kehittäminen, kuin kriisityöskentely, jotta sijoituksia voitaisiin ennaltaehkäistä. Perhepalveluiden parantaminen toimisi portinvartijana ja olisi lapsen etu (Bilson & Larkins 2013, 1568-1569). Bilson ja Larkins siis ehdottavat siirtymistä suojelullisesta mallista palvelulliseen malliin (vrt. Pösö 2015).

Asiantuntijahaastatteluiden perusteella yhteiskunnalliseen eriarvoisuuteen ja vanhemmuuden ongelmiin paneutuvaa, voimaantumiseen tähtäävää muutostyötä on nähtävissä jo niiden toimijoiden ihmiskuvassa, jotka työskentelevät suoraan perheiden kanssa ruohonjuuritasolla. Nämä toimijat eivät silti kerro pelkästään progressiivista tarinaa, mutta ottavat narratiivissaan itselleen aktiivisen toimijuuden, eivät uhrin asemaa. He eivät toiseuta lastensuojelun asiakaskuntaa tai siirrä ongelmaa pois peilaamalla sitä toisaalle. Pitkällä aikavälillä kansainvälisten järjestöjen lanseeraamat ja rahoittamat työskentelymenetelmät äitiys- ja lisääntymisterveyden suhteen saattavat olla ratkaisu esimerkiksi romanilasten yliedustukseen sijaishuollossa, mikäli myös muut lapsiperhepalvelut toimivat tukiverkkona niin, että lapsen kasvu ja kehitys turvataan. Tämä ei kuitenkaan ratkaise yhteiskunnassa ilmenevää rakenteellista syrjintää ja rasismia. Bilson ja Larkins ehdottavatkin paradigmanmuutosta koko bulgarialaisessa yhteiskunnassa, jonka avulla keskityttäisiin romaniyhteisöjen voimavaroihin ja osallistamiseen. Sosiaalityössä lähdetäisiin tukemaan romaniyhteisöjen sosiaalista kehitystä ja vertaistukea (Bilson & Larkin 2013). Tutkijat huomioivat, ettei nämäkään toimenpiteet poista yhteiskunnasta kaikkea köyhyyttä ja sosiaalisia ongelmia, jonka vuoksi kotimaisilla adoptiolla tulee jatkossakin olemaan paikkansa.

8 Loppukeskustelu

Vaikka kenttätöön aluksi koin, etten saa kysymyksiini vastauksia, koska ministeriön virkamiehet edustavat makrotasoa ja olin kiinnostunut mikrotason toiminnasta, oppimisprosessin lopuksi koen, että sain monipuolisemman aineiston, kuin mitä olisin saanut alkuperäisen suunnitelman mukaisesti vain sosiaalityöntekijöitä haastatteleamalla. Toisaalta monipuolinen aineisto avasi laajan näkymän adoptiokentän mikro- ja makrotasoihin, mikä vaikeutti aiheen rajausta. Metodini, narratiivisen analyysin ja kertomusten ristiinvalaisun avulla ymmärrän nyt paremmin bulgarialaisen adoptioympäristön ristiriitaisuuksia.

Kotimainen adoptio lastensuojelun toimintana voi toteuttaa lapsen etua vain silloin, kun organisaatiossa toimitaan Lapsen oikeuksien sopimuksen, sosiaalityön eettisten normien⁴, maan lastensuojelu- ja adoptiolakien mukaisesti. Jos edellä mainittuja eettisiä periaatteita, kansainvälisiä sopimuksia ja hyvää hallintotapaa ei noudateta viranomaistoiminnassa, myös suojelun tarpeessa olevan lapsen etu vaarantuu. Sosiaalityön eettisiin periaatteisiin kuuluu aina ihmisoikeuksien puolustaminen ja asiakkaan itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen. Syrjintää tai eriarvoistamista ei sosiaalityön käytännöissä tai sen lopputuloksena voida hyväksyä.

Tutkimukseni kotimaan adoptioista osana lastensuojelua Bulgariassa herättää lisäkysymyksiä suhteessa sosiaalityön eettisiin normeihin ja käytäntöihin. Ensimmäinen eettinen ja arvomaailmaan liittyvä kysymys, jota jään pohtimaan on se, onko lapsen adoptioon vapauttaminen

⁴ Sosiaalityön maailmanlaajuisen määritelmän (Global Definition of Social Work 2014) mukaan "Sosiaalityö on professio ja tieteenala, jolla edistetään yhteiskunnallista muutosta ja kehitystä, sosiaalista yhteenkuuluvuutta sekä ihmisten ja yhteisöjen voimaantumista ja valtaistumista. Yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden, ihmisoikeuksien, kollektiivisen vastuun sekä moninaisuuden kunnioittamisen periaatteet ovat keskeisiä sosiaalityössä. Sosiaalityö kiinnittyy sosiaalityön, yhteiskuntatieteiden ja humanististen tieteiden teorioihin sekä alkuperäiskansojen ja paikallisyhteisöjen tietoon. Sosiaalityössä työskennellään ihmisten ja rakenteiden parissa elämän ongelmatilanteiden ratkaisemiseksi ja hyvinvoinnin lisäämiseksi. Edellä olevaa määritelmää voidaan laajentaa kansallisella ja/tai alueellisella tasolla."

vanhempainoikeuksien kumoamisen kautta, vastoin vanhempien mielipidettä, eettisesti ja moraalisesti toimivinta. Reflektoin, että oma kriittinen näkemykseni liittyy omassa, pohjoismaisessa yhteiskunnassani vallitsevaan ihmiskuvaan ja riippuu myös siitä, miten lapsen etua yksittäisissä tapauksissa arvioidaan sosiaalityössä. Väitä siksi, että avoin adoptio voisi vähentää biologisten vanhempien vastentahtoisuutta lapsen adoptioon.

Toinen eettinen kysymys ja kotimaisten adoptioiden lisäämisen merkittävä haaste on bulgarialaisen yhteiskunnan jyrkkä etninen segregatio. Nykyisellään adoptiotoiminta osana lastensuojelua uusintaa Bulgariassa yhteiskunnallista eriarvoisuutta ja ei-adoptoitavien joukkoa, joka on paljolti rodullistettu kategoria. Erityislapsen ei-adoptoitavuutta selittää riittämätön tuki adoptiovanhemmille sairaan tai erityislapsen hoitamiseksi kotioloissa. Romanian ei-adoptoitavuudessa on valtaväestön asenteissa muutakin, kuin pelkkä ihonväri, joka vaikuttaa hakijoiden toivomukseen saada ”pienen, terveen” lapsen lisäksi ”valkoinen” lapsi. Syrjintä- tai rasismi- sanoja ei haastateltavat tai informanttini käyttäneet kertaakaan kenttäjakson aikana, vaikka ne ovat merkittäviä sosiaalisten ja terveydellisten ongelmien aiheuttajia (esim. Wilkinson & Pickett 2010, 185-186).

Tulkitsen, että sosiaalityön adoptiokäytäntöjen tuottama jako kotimaassa adoptoitaviin ja ei-adoptoitaviin syrjii lapsia syntyperän, terveydentilan ja rodun perusteella ja uusintaa yhteiskunnan rakenteellista eriarvoisuutta. Keskustelu siitä, onko lapsen edunmukaista kasvaa samaa etnisyyttä ja kieliryhmää olevassa sijaisperheessä, verrattuna siihen, että hän saisi pysyvämmät olosuhteet valtaväestöä edustavassa adoptioperheessä, ei ole vielä Bulgariassa alkanut. Onko sittenkin vähemmistölapsen kulttuuristen ja ehkä kielellistenkin juurien suojelemista se, että lapsi ei tule kotimaassaan valtaväestön adoptoitavaksi? Tämän tutkimuksen rajoissa en pysty vastaamaan näihin perheiden monietnisyyden ja adoptiolapsen edun kysymyksiin, joita on pohdittu kansainvälisessä keskustelussa melko paljon etenkin liittyen kansainväliseen adoptioon. Kotimaan adoptioihin liittyvää teoreettista keskustelua monietnisistä perheistä käydään maailmalla: esimerkiksi Freundlich ja Phillips (2000) ovat pohtineet afroamerikkalaisten lasten adoptioimista kotimaassaan valkoiisiin amerikkalaisiin perheisiin. Myös Barbara Kalz Rothman kirjassaan *Weaving a Family. Untangling Race and Adoption* (2005) pohtii empiirisesti ja teoreettisesti amerikkalaisessa kontekstissa adoption kautta saavutettua perheen monietnisyyttä. Jään kuitenkin pohtimaan, miten ja milloin Bulgarian sosiaalityössä, myös kotimaisessa adoptiovalmennuksessa ja lastensuojelussa voitaisiin työstää entistä vahvemmin etnisyyteen liittyviä pelkoja ja ennakkoluuloja, ja sitä kautta vaikuttaa yhteiskunnan segregatioon sekä rakenteelliseen rasismiin,

jotka osaltaan syrjäyttävät vähemmistöjä yhteiskunnan toimijuuksista ja tuottaa vähäosaisuutta ja tarvetta sijaishuollolle.

Kolmantena eettisenä kysymyksenä nostan lastensuojelun sijaisperhe- ja adoptiotoiminnan läpinäkyvyyden ja valvonnan varmistamisen. Tämä tarkoittaa myös pätevien sosiaalityön ammattilaisten työskentelyolosuhteiden parantamista, resurssien ja ammattiarvostuksen kasvattamista, jotka vahvistavat sosiaalityön lakiin ja eettisiin sääntöihin perustuvaa toimintapohjaa.

Adoptio voi olla hyvä ratkaisu bulgarialaiselle lapselle ja adoptiovanhemmille vain, jos se perustuu lapsen etuun. Kansainvälisisten raporttien mukaan Bulgariassa ollaan vasta alussa rakenteellisten muutosten aikaansaamiseksi, ylisukupolvista syrjäytymistä uusintavien ja syrjivien käytäntöjen kitkemiseksi viranomaistoiminnassa ja yhteiskunnassa. Kansainvälisillä toimijoilla, rahoittajilla sekä lastensuojelujärjestöillä on keskeinen rooli sosiaalityön eettisten sääntöjen jalkauttamisessa bulgarialaisen lastensuojelun kentälle, sillä ruohonjuuritasolla muutoksen voimaan uskotaan ja siitä on jo todisteita.

9 Lähteet

Haastattelut 6 - 18.11.2016 Bulgariassa

1. Päätävä viranomainen: Työ- ja sosiaaliministeriön, Sosiaalihuollon lastensuojelun osasto
2. Kolmas sektori: Kansainvälinen lastensuojelujärjestö
3. Entinen alueen sosiaalityöntekijä, nyt johtava sosiaalityöntekijä lastensuojelujärjestössä
4. Adoptioperhe ja –lapsi
5. Sofian yliopiston sosiaalityön 3.vuosikurssin oppitunti
6. + 3 informanttia kentällä ja sen jälkeen

Lähdekirjallisuus (ei-kyrillinen)

Aristoteles (1994) Runousoppi. Suom. Pentti Saarikoski. Helsinki: Otava.

Autonen-Vaaraniemi, Leena & Forsberg, Hannele (toim.) (2012) Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily ja sosiaalityö. Tampere: Vastapaino.

Bahtin, Mihali (1991) Dostojevskin poetiikan ongelmia. Suom. Nieminen, Paula & Laine, Tapani. Kustannus oy Orient Express. Helsinki.

Barthes, Roland (1994) Mytologioita. Eurooppalaisia ajattelijoita. Suom. Panu Minkkinen Helsinki: Gaudeamus.

Beckett, Celia & Hawkins, Amanda & Rutter, Michael & Castle, Jenny & Colvert, Emma & Groothues,

Christine & Kreppner, Jana & Stevens, Suzanne & Sonuga-Barke, Edmund (2008) The importance of cultural identity in adoption A study of young people adopted from Romania. *Adoption & Fostering* 32 (3), 9 - 22.

Berrick, D. Jill & Dickens, Jonathan & Pösö, Tarja & Skivenes, Marit (2015) Children's involvement in care order decision-making: A cross-country analysis. *Child Abuse & Neglect* 49, 128–141.

Bilson, Andy & Larkins, Cath (2013) Providing Alternatives to Infant Institutionalisation in Bulgaria: Can Gatekeeping Benefit from a Social Development Orientation?" *Children and Youth Services Review* 35, 9 1566-1575.

Bogdanov & Zahariev (2011) Bulgaria: Promoting Social Inclusion of Roma. A Study of National Policies. European Commission DG Employment, Social Affairs and Inclusion.
<https://www.google.fi/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0ahUKEwj-hofa9qPUAhVFLZoKHRjOAK4QFggnMAA&url=http%3A%2F%2Fec.europa.eu%2Fsocial%2FBlogServlet%3FdocId%3D8963%26langId%3Den&usg=AFQjCNEq4zA2x6EKbTJOgQMtNhRCUbLFMA&sig2=UeNEZ4izqKAJDQxT9hNObw> Viitattu 29.8.2017.

Browne, Kevin (2012). Child Abandonment and its Prevention in Europe. Bulgaria. The University of Nottingham, UK in collaboration with For Our Children Foundation.
www.crin.org/en/docs/MANUAL%20OF%20GOOD%20PRACTICE.pdf

Caldas-Coulthard, Carmen Rosa & Malcolm Coulthard (toim.) (1996) Texts and Practices: Readings in Critical Discourse Analysis. London: Routledge.

Cantwell, Nigel (2013), Lapsen oikeuksien suojelun haasteita adoption yhteydessä teoksessa Piritta Timonen (toim.) Adoptio-lapsen etu? Lastensuojelun keskusliitto: Jyväskylä, 88-107.

Child Poverty and Social exclusion in Europe. A matter of Children's rights (2014) Save the Children.
https://www.google.fi/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&ved=0ahUKEwjcj5Sg_aPUAhWFBZoKHXS7AdoQFggxMAE&url=https%3A%2F%2Fwww.reddbarna.no%2F%3Fhmfile%3D-IV66NP05gH7AQEi9_NVhw%3D%3D&usg=AFQjCNEuXsbI72TUIsfOrxHzoEPhx5fcSg&sig2=0I9juLga5NN2Z-YfTV_stQ Viitattu 4.6.2017.

Children left behind (2016) UNICEF <http://unicef.bg/bg/article/Efekti-varhu-detsata-ostaveni-ot-roditeli-koito-rabotyat-i-zhivayat-v-chuzhbina/1028> Viitattu 29.8.2017

- Committee on the Rights of the Child reviews the report of Bulgaria (2016) YK:n ihmisoikeusneuvoston 3-5määräaikaisraportti 30.5.2016.
[#sth ash.ixrFeDGq.dpuf](http://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=20035&LangID=E.) Viitattu 29.8.2017
- Cooper, Andrew & Webb, Liz (1999) Out of the Maze: permanency planning in a postmodern world. *Journal of Social Work Practice* 13:2, 119-134.
- Deinstitutionalization of Children in Bulgaria – How far and where to go Independent review of progress and challenges -UNICEF report (2014)
https://www.unicef.bg/assets/PDFs/De_I_Review_Report_EN_small_size.pdf Viitattu 29.8.2017
- Dobrinsky, R. Camb. (2000) The transition crisis in Bulgaria. *Cambridge Journal of Economics* 24 (5), 581-602.
- EU Anti-Corruption Report 2014. Country sheet: Bulgaria. (2014).
https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/organized-crime-and-human-trafficking/corruption/anti-corruption-report/docs/2014_acr_bulgaria_factsheet_en.pdf
 Viitattu 29.8.2017.
- EuroStat (2015) Statistics Explained. People at Risk of Poverty and Social exclusion.
http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/People_at_risk_of_poverty_or_social_exclusion Viitattu 18.8.2017.
- Forsberg, Hannele & Nätkin, Ritva (toim.) (2003) Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä toim. Gaudeamus: Helsinki.
- Freire, Paulo (2005) Sorrettujen pedagogiikka. Suomentanut Joel Kuortti. Vastapaino: Tampere.
- Freundlich, Madelyn & Rene Phillips (2000) Ethical issues in Adoption. *Adoption & Fostering* 24 (4), 7-17.
- Holstein, James A. & Gubrium, Jaber F. (1995) The Active Interview. *Qualitative research Methods Series 37*. A Sage University Press: London.
- Huttunen, Laura (2010) Tiheä kontekstointi: Haastattelu osana etnografista tutkimusta. Teoksessa Johanna Ruusuvoori, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) Haastattelun analyysi. Vastapaino: Tampere, 39 - 63.
- Hyvärinen, Matti (2010) Haastattelukertomuksen analyysi. Teoksessa Johanna Ruusuvoori, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.). Haastattelun analyysi. Vastapaino: Tampere, 90-118.
- IFSW:n, Global Definition of Social Work (2014)
<http://ifsw.org/get-involved/global-definition-of-social-work/> Viitattu 3.6.2017.
- Ivanova, Vyara & Bogdanov, George (2013) Deinstitutionalization of Children in Bulgaria. The Role of EU. *Social policy and Administration* (47) 2, 199-217.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (toim.) (1999). Diskurssianalyysi liikkeessä. Vastapaino: Tampere.
- Jokinen, Arja (1999) Vakuuttelevan ja suostuttelevan retoriikan analysoiminen. teoksessa Jokinen, Juhila & Suoninen (toim.) Diskurssianalyysi liikkeessä. Vastapaino: Tampere, 126-156.

Juhila, Kirsi (2004) Sosiaalityön vuorovaikutuksen tutkimus. Historiaa ja nykysuuntauksia, Janus 12 (29), 155-183.

Juhila, Kirsi (2006) Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaine. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Vastapaino: Tampere.

Kremova-Orstad, Marta Ivanova (2013) "Integrating" Bulgarian Roma— Discrepancies between Words and Deeds: Experiences of Roma Mothers and Roma Social Community Workers in the Ghetto of Pazardzjik, Southwest Bulgaria –Master's thesis. University of Stravanger.
https://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/handle/11250/185055/Kremova-Orstad_Marta_Ivanova.pdf?sequence=1&isAllowed=y Viitattu 4.6.2017.

Kristeva, Julia (1993) Puhuva subjekti – tekstejä 1967-1993. Suomennos Pia Sivenius ym. Helsinki: Gaudeamus.

Laakso, Riitta (2009) Arjen rutiinit ja yllätykset: etnografia lastenkotityöstä. Tampere: Tampere University Press.

Lahelma, Elina & Gordon, Tuula (2007) Taustoja, lähtökohtia ja avauksia etnografiaan. Teoksessa Sirpa Lappalainen, Pirkko Hynninen, Tarja Kankkunen, Elina Lahelma & Tarja Tolonen (toim.) Etnografia metodologiana. Vastapaino: Tampere, 17-38.

Lappalainen, Sirpa & Hynninen, Pirkko & Kankkunen, Tarja & Lahelma, Elina & Tolonen, Tarja (toim.) (2007) Etnografia Metodologiana. Lähtökohtana koulutuksen tutkimus. Vastapaino: Tampere.

Lappalainen Sirpa (2007) Havainnoinnista kirjoitukseksi. Teoksessa Sirpa Lappalainen, Pirkko Hynninen, Tarja Kankkunen, Elina Lahelma & Tarja Tolonen (toim.) Etnografia metodologiana Vastapaino: Tampere, 113- 133.

Leeuwen, Theo van (1996) The representation of social actors teoksessa Carmen Rosa Caldas-Coulthard & Malcolm Coulthard. Texts and Practices: Readings in Critical Discourse Analysis. London: Routledge, 32 – 70.

Levinson, Alfred (1994) Bulgaria's Transition to a Market Economy.
https://www.gwu.edu/~ieresgwu/assets/docs/demokratizatsiya%20archive/03-1_Levinson.PDF Viitattu 29.8.2017.

Markova, Galina & Shilkret, Robert & Djalev, Liubomir (2008) Parents' attachment styles, mental representations, and institutionalization of children in Bulgaria Infant Mental Health Journal 29 (6), 555-569.

Opening Doors for Europe's Children. Strengthening families. Ending Institutional care. Country Fiche. Bulgaria. (2016)
<http://www.openingdoors.eu/wp-content/uploads/2016/12/country-fiche-Bulgaria-2016.pdf> Viitattu 29.5.2017.

Orlamo, Matti (2006) Alexei Apostol. Suomen ensimmäinen ylikapellimestari. Kylkirauta 2006:2 26-27. http://www.kylkirauta.fi/images/pdf/00/kr2_06.pdf Viitattu 29.5.2017.

Partanen, Päivi (2014) Avoimuus ja perhesiteet adoptoitujen elämässä. Pelastakaa Lapset ry. Julkaisusarja 25: Helsinki. <http://www.sosnet.fi/loader.aspx?id=0c0bf27d-c03a-491d-b31b-3b42aaf73ba2> Viitattu 29.8.2017.

- Parker, Roy & Hill, Malcom & Feast, Jill (2013) The Life and Work of John Triseliotis. *Adoption & Fostering* 37 (1), 5-13.
- Pasanen, Kaarina & Tervonen- Arnkil, Kaisa (2013) Avoimuutta adoptioon -yhteys voi säilyä. teoksessa Piritta Timonen (toim.) *Adoptio-lapsen etu? Lastensuojelun keskusliitto: Jyväskylä*, 51-87.
- Peltoniemi-Ojala, Maarit (1999) *Oma lapsi –vihdoinkin*. Pelastakaa lapset ry. Gummerus: Jyväskylä.
- Petrova, Nelly (2009) Development of alternative services including foster care, within the framework of reforming child protection systems, experience of Bulgaria. <http://www.bettercarenetwork.org/sites/default/files/attachments/Development%20of%20Alternative%20Services%20Bulgaria.pdf> Viitattu 29.8.2017.
- Popivanova, Christina (2009) Changing Paradigms in Child Institutionalization: The Case of Bulgaria. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry* 48 (10), 984-986.
- Popovic Tatyana (1988) *Prince Marko. Hero of South Slavonic Epics*. Syracuse University Press. New York.
- Pösö, Tarja (2003) Adoptio perhesuhteiden uudelleenjärjestelynä teoksessa Hannele Forsberg, & Ritva Nätkin (toim.). *Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä* toim. Gaudeamus: Helsinki, 140-158.
- Pösö, Tarja (2012) Lapsen etu, oikeudet ja näkökulma moraalisisina kannanottoina. Teoksessa Leena Autonen-Vaaranemi & Hannele Forsberg (toim.) *Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily ja sosiaalityö*. Tampere: Vastapaino, 75–97.
- Pösö, Tarja (2013) Adoptio lastensuojeluna teoksessa Piritta Timonen (toim.) *Adoptio - lapsen etu? Lastensuojelun keskusliitto: Jyväskylä*, 34 - 50.
- Pösö, Tarja (2015) Adoptio ja perhehoito. Teoksessa Jari Sinkkonen & Kaisa Tervonen-Arnkil (toim.) *Lapsi uusissa oloissa. Tietoja sijaishuollosta ja adoptiosta*. Duodecim: Helsinki, 16- 22.
- Pöysä, Jyrki (2010) Asemointinäkökulma haastattelujen kerronnallisuuden tarkastelussa. Teoksessa Johanna Ruusuvuori, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.). *Haastattelun analyysi*. Vastapaino: Tampere 153- 179.
- Rastas, Anna (2010) Haastatteluaineistojen monet tehtävät etnografisessa tutkimuksessa. Teoksessa Johanna Ruusuvuori & Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.). *Haastattelun analyysi*. Vastapaino: Tampere 64- 89.
- Rothman, Barbara Katz (2005) *Weaving a Family. Untangling Race and Adoption*. Beacon Press: Boston.
- Ruusuvuori, Johanna & Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti (toim.) (2010) *Haastattelun analyysi*. Vastapaino: Tampere.
- Sinkkonen, Jari: Kiintymyssuhdeteoria – tutkimuslöydöksistä käytännön sovelluksiin (2004) *Duodecim* 120, 1866–1873.
- Sinkkonen, Jari & Tervonen-Arnkil, Kaisa (toim.) (2015) *Lapsi uusissa oloissa. Tietoja sijaishuollosta ja adoptiosta*. Duodecim: Helsinki.

Skivenes, Marit & Terfe Oyvind, Samnoy (2012) Adoption in the Child Welfare system – A Cross country analysis of child welfare workers’ recommendations for or against adoption. Children in Youth Services Review 34, 2220 -2228.

SOS Children’s villages, Bulgaria <http://www.sos-childrensvillages.org/where-we-help/europe/bulgaria> Viitattu 19.9.2017.

Switzerland’s contribution to the Enlargened EU (2016): https://www.dfae.admin.ch/content/dam/erweiterungsbeitrag/en/documents/Projekte/BG_Roma_2016_en.pdf Viitattu 21.07.2017.

Tervonen-Arnkil Kaisa (2015) Elämäkirjoja –Tavoitteena hyvä adoptio, teoksessa Marja Vantti (toim.) Annetaan hyvään kotiin. Adoptio elämän osana. Therapiea-säätiö: Helsinki, 375- 386.

Timonen, Piritta (toim.) (2013) Adoptio – lapsen etu? Lastensuojelun keskusliitto: Jyväskylä.

Treacher, Amal & Katz Ilan (2001) Narrative and Fantasy in Adoption. Adoption & Fostering 25 (3) 20 - 27.

Triseliotis, John (2002) Long term foster care or adoption? The evidence examined. Child and Family social work 7, 23-33.

Triseliotis, John (2013) In Search of Origins (extracts) Artikkelissa Parker, Hill & Feast (toim.) The life and work of John Triseliotis. Adoption & Fostering 37 (1), 5–13.

Todorova, Velina (2009) Children’s Rights After the Communism. International Journal of the Children’s Rights 17 (4), 623-646.

Tolonen, Tarja & Palmu, Tarja (2007) Etnografia, Haastattelu ja (valta) positiot. Teoksessa Sirpa Lappalainen & Pirkko Hynninen & Tarja Kankkunen & Elina Lahelma & Tarja Tolonen (toim.) Etnografia Metodologiana. Vastapaino: Tampere, 89 - 112.

Vantti, Marja (toim.) (2015) Annetaan hyvään kotiin. Adoptio elämän osana Therapiea-säätiö: Helsinki.

Vasama, Yrjö (1972) Viisikymmentä vuotta lastensuojelutyötä. Pelastakaa Lapset ry. Kilamapaino: Helsinki.

Wilkinson, Richard & Pickett, Kate (2010) The Spirit Level. Why Equality is Better for Everyone. Penguin Books: London.

YK:n Lapsen oikeuksien sopimus (1990) <https://www.lapsenoikeudet.fi/lapsen-oikeuksien-sopimus/sopimus-kokonaisuudessaan/> Viitattu 29.8.2017.

Kyrilliset lähteet

Säädökset

Lastensuojelulaki: Закон За Закрила На Детето (2000)
<http://www.lex.bg/bg/laws/ldoc/2134925825> Viitattu 4.6.2017

Adoptiolaki (Vanha Bulgarian Perhelaki): Семейен кодекс (2009)
<http://www.lex.bg/bg/laws/ldoc/2135637484> (viitattu 4.6.2017)
Adoptiolaki (uusi Bulgarian Perhelaki) Семейен кодекс (2017)
<http://trudipravo.bg/znanie-za-vas/918-semeen-kodeks> Viitattu 19.9.2017

Muut kyrilliset lähteet

Adoptiousko /Usko adoptioon. Божкова, Десислава (2014) "Осиновя(р)ването", Критика и Хуманизъм: София.

ASP: Tuomioistuimen päätöksiä adoptioon vapauttamisista ja päätösten purkamisista
<http://www.asp.government.bg/web/guest/adoption> Viitattu 22.8.2017.

BAOO. Bulgarian Association Adopted and Adopters: Tilastoja. <https://baoo-bg.org/занаас/статистика/> Viitattu 29.5.2017.

Erityislasterikodit: Специализирани институции за деца
http://sacp.government.bg/media/filer_public/2016/12/08/detsa-otglezhdani-v-spetsializirani-institutsii-2015.pdf Viitattu 22.08.2017.

Oikeusministeriön tilastot 2016 <http://www.strategy.bg/FileHandler.ashx?fileId=9276> Viitattu 21.08.2017

Opas adoptionhakijoille (2015) Посрещането на детето Сборник с информационни и методически материали за работа с кандидат-осиновители и кандидати за приемни семейства (2015)
<http://di-dete.bg/wp-content/uploads/2013/04/posreshtane-na-deteto.pdf> Viitattu 12.8.2017.

Прорп, Vladimir Прорп, Владимир (1995) Морфология на приказката. Издателска къща Христо Ботев: София.

"Visio lastensuojelun laitoshuollon purkamiseksi Bulgariassa" - toteutumisen väliraportti 10/2016. (2016) Актуализиран план за действие за изпълнение на националната стратегия „визия за деинституционализацията на децата в република България“
www.strategy.bg/FileHandler.ashx?fileId=9276 viitattu 29.8.2017.

Muut internetlähteet

ASP Agency for Child Protection. Työ- ja sosiaaliministeriön alaisen Sosiaalihuollon toimiston, Lastensuojelun osaston internetsivut <http://www.asp.government.bg/zakrila-na-deteto>

Blewett, Kate: Bulgaria's Abandoned Children documentary 2007, BBC.
<https://www.youtube.com/watch?v=UQZ-ERQczj8> Viitattu 19.4.2016

BNR: Министър Зорница Русинова отхвърли обвиненията че приемната грижа се е превърнала в доходен семеен бизнес
<http://bnr.bg/post/100759601/ministar-zornica-rusinova-othvarli-obviniata-che-priemnata-grija-se-e-prevarnala-v-dohoden-semeen-biznes> Viitattu 29.8.2017.

Kansanedustaja Sultana Petrovan haastattelu Радио Видин 18.11.2016
<http://bnr.bg/post/100762220> Viitattu 29.8.2017.

Kolmio rakkaudesta: uutinen dokumenttielokuvasta ”Триъгълник от любов” liittyen
adoptiolakinmuutokseen (2016) <https://www.youtube.com/watch?v=aPPC0BCAT2A> Viitattu
29.8.2017.

Nova Televizia <https://www.vbox7.com/play:cb5ea6b485> Viitattu 29.8.2017.
SACP State Agency for Child Protection SACP (kyrillinen lyhenne ДАЗА: <http://sacp.government.bg>.
Viitattu 29.8.2017.

Your Social security Rights in Bulgaria (2013) Employment, social security, Inclusion. European
Comission:
[http://ec.europa.eu/employment_social/empl_portal/SSRinEU/Your%20social%20security%20right
s%20in%20Bulgaria_en.pdf](http://ec.europa.eu/employment_social/empl_portal/SSRinEU/Your%20social%20security%20rights%20in%20Bulgaria_en.pdf) Viitattu 29.8.2017.

Liitteet

Liite 1.

ДО
ДИРЕКТОРА
НА ДИРЕКЦИЯ
"СОЦИАЛНО ПОДПОМАГАНЕ"
гр./с.

ЗАЯВЛЕНИЕ

1. Осиновяващ/осиновяващи:

.....
(име, презиме и фамилия)

ЕГН:

тел.:

Настоящ адрес:

Образование:

Какво работи в момента:

На какъв език се говори в семейството:

Религия:

Граждански статус:

Съпруг/съпруга:

Име, презиме, фамилия:

ЕГН:

тел.:

Настоящ адрес:

Образование:

Какво работи в момента:

На какъв език се говори в семейството:

Религия:

Граждански статус:

2. Икономическо състояние:

а) среден доход на член от семейството през последните 6 месеца

.....

б) жилище (подчертайте): собствено, под наем, брой стаи

.....

3. Какво дете бихте искали да осиновите?

Възраст на детето

брой деца

предпочитания към пола на детето

4. Бихте ли осиновили дете със: (Отговорете с "да" и "не".)

а) физически увреждания;

б) умствени увреждания;

в) нуждаещо се от лечение;

г) преживяло насилие.

5. Имате ли собствени деца:

а) да

б) не

6. Били ли сте осъждани (Ако отговорът е "да", напишете кога, за какво престъпление.)

1) не/да

2) не/ да

7. Имате ли хронични заболявания (Ако отговорът е "да", напишете какви.)

1) не/да

2) не/да

8. Моля, опишете накратко историята на семейството Ви.

.....
.....
.....
.....

9. Моля, посочете в регистрите на кои други регионални дирекции за социално подпомагане желаете да бъдете вписан/и.

.....
.....
.....
.....

10. Причини, поради които искате да осиновите дете:

.....
.....
.....

Дата:

Подпис:

1.

2.

